

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

AFGAN MEDENÎ KANUNU'NUN ASÂR-I İZDİVAC
MADDELERİNDEKİ (98-130) FIKHÎ HÜKÜMLERİN
MÜÇTEHİTLERİN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU

HAZIRLAYAN

Muhammad Akram HAKİM

104244031001

KONYA – 2012

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	v
YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU.....	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
KISALTMALAR.....	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ.....	1
I- Konu ve Sınırları	1
II- Amaç ve Önem	1
III- Yöntem.....	2
IV- Kaynaklar	3

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHRİN MUHTEVASI VE MEHİR HUKUKU (98-114)

I- Mehrin Tanımı.....	4
II- Mehrin Şer'î Delilleri	4
A) Kitap.....	5
B) Sünnet	7
III- Mehrin Vücut Şartları.....	8
IV- Mehrin Miktarı	11
V- Mehrin Sahibi (110).....	14
VI- Mehrin Çeşitleri (99 ve 101).....	15
A) Mehr-i Müsemma (99)	15
1- Mehr-i Muaccel (101).....	16
2- Mehr-i Müeccel (101).....	17

B) Mehr-i Misil.....	17
1- Mehr-i Mislin Verilmesi Gereken Durumlar (99 ve 104)	18
2- Mehr-i Mislin Tayini	22
3- Ölüm Yatağında Olan Birisinin Evlenip Mehir Belirlemesi (109)	23
VII- Nelerle Mehir İfa Edilebilir (100).....	24
VIII- Mehri Arttırma ve Azaltma	26
A) Mehri Arttırmak (102).....	26
B) Mehri Azaltmak (103).....	27
IX- Kadının Mehre Hak Sahibi Olacağı Durumlar	28
A) Kadının Mehrin Tamamına Hak Sahibi Olduğu Durumlar (98).....	28
1- Zifaf.....	29
2- Karı-Kocadan Birisinin Ölümü	29
3- Sahih Halvet (91).....	31
a)Hissi (hakiki) Engel.....	32
b)Tabii Engel	32
c)Şer'î Engel.....	32
B) Kadının Mehrin Yarısına Hak Sahibi Olduğu Durumlar (105)	34
C) Kadına Müt'a Verilmesi Gereken Durumlar (107-108).....	35
X- Kadının Mehir Hakkını Düşüren Durumlar.....	37
A) Karı-Koca Arasında Boşanma Olmaksızın Meydana Gelen Ayrılık (106)	37
B) Mehir Karşılığında Hul' Yapılması (163).....	38
C) Mehir Hakkından İbra Etmesi.....	39
D) Mehrin Hibe Edilmesi (111-114).....	39
XI- Mehrin, Müt'a, Başlık (Kalın) ve Çeyiz İle Mukayesesi	42
A) Mehrin Müt'a İle Mukayesesi.....	42
B) Mehrin Başlık ve Kalın İle Mukayesesi.....	43
C) Mehrin Çeyiz İle Mukayesesi	45
XII- Afgan Toplumunun Mehir Anlayışı.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

MESKEN VE NAFAKA KAVRAMLARI VE MÜKELLEFİYETİ (115-130)

I- Kadının Mesken Hakkı (115-116).....	49
II- Mesken Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	49
A) Sözlük Anlamı	49
B) Terim Anlamı.....	49
III- Kadına Mesken Hazırlamanın Hükümü (115).....	49
IV- Meskende Bulunması Gereken Özellikler	51

A) Meskenin Temiz ve Çevresindeki Komşularının da İyi Olması	51
B) Meskenin Müstakil Olması (116).....	52
C) Meskenin Döşenmiş Olması	53
D) Mesken, Hem Dinî Hem de Dünyevi İşleri Görmeye Müsait Olmalı.....	54
E) Mesken, Yerleşim Merkezlerinden Uzak Bir Yerde Olmamalı	54
F) Mesken, Aile Mahremiyetinin Korunmasına Müsait Olmalı	54
G) Mesken Kullanışlı Olmalı.....	55
V- Nafakanın Tanımı	55
A) Sözlük Manası.....	55
B) Terim Manası.....	56
VI- Nafakanın Şer'î Delilleri.....	57
A) Kitap.....	57
B) Sünnet.....	58
C) İcma.....	59
D) Akıl	60
VII- Nafaka Çeşitleri.....	60
A) Evlilik Nafakası	60
B) Hısımlık Nafakası.....	62
C) Mülkiyet Nafakası.....	63
VIII- Evlilik Nafakasının Şartları (117).....	65
A) Nikâh Akdinin Sahih Olması	65
B) Kocayla Aynı Meskende İkamet Etmesi.....	65
IX- Kocanın Nafaka Temini Konusunda Acz ve Temerrüdü	66
A) Acz (120).....	67
B) Temerrüd (119 ve 125).....	68
X- Nafakanın Kapsamı (118).....	71
A) İaşe Maddeleri.....	71
B) Giyim Eşyaları	73
C) Mesken İhtiyacı.....	75
D) Tedavi Giderleri	75
E) Hizmetçi Masrafı.....	76
XI- Kocanın Gaib Olması (121)	77
XII- Nafakanın Düşmesi (122)	78
A) Evlilik Nafakasını Geçici Olarak Düşüren Hususlar	79
1- Kadının Başkaları Tarafından Hapsedilmesi	79
2- Kadının Başkaları Tarafından Kaçırılması.....	80
3- Evlilik Gereğini Yerine Getiremeyecek Kadar Kadının Küçük Olması.....	80
4- İtaatsizlik (Nüşûz)	81
B) Evlilik Nafakasını Devamlı Olarak Düşüren Hususlar	83
1- Karı-Kocandan Birisinin Vefat Etmesi	83

2- Kadının Dinden Dönmesi.....	84
3- Kadın, kocanın Yakınlarıyla Zina Etmesi	84
XIII- Kadının Nafaka Hakkından İbra Etmesi (128 ve 129)	85
XIV- Alacaklı Razi Olmadıkça Nafaka Takas Edilemez (130).....	86
XV- NAFAKANIN MİKTARI (123-124).....	87
XVI- İddet Döneminde Olan Kadının Nafakası (126-127)	88
A) İddet Kavramı	89
B) İddet Nafakası (126-127).....	90
1- Kocanın Vefatı İle Meydana Gelen Ayrılık	90
a)Hamile Olmayan Kadının İddeti	90
b)Hamile Olan Kadının İddeti	91
2- Boşanma İle Meydana Gelen Ayrılık.....	91
a)Ric'î Talak.....	92
b)Bâin Talak.....	92
SONUÇ	94
BİBLİYOGRAFYA.....	97
EKLER	103
I- Afgan Medenî Kanunu'nun Türkçe Tercümesi (98-130).....	103
II- Afgan Medenî Kanunu'nun Farsça Aslı (98-130).....	107
ÖZGEÇMİŞ	114

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Muhammad Akram HAKİM

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU

Muhammad Akram HAKİM tarafından hazırlanan “Afgan Medenî Kanunu’nun Asâr-ı İzdivac Maddelerindeki (98-130) Fıkhî Hükümlerin Müçtehitlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma 28/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı	Adı Soyadı	İMZA
Prof. Dr.	Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU (Danışman)	
Prof. Dr.	Orhan ÇEKER	
Doç. Dr.	Muhittin UYSAL	

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

**AFGAN MEDENÎ KANUNU'NUN ASÂR-I İZDİVAC MADDELERİNDEKİ
(98-130) FIKHÎ HÜKÜMLERİN MÜÇTEHİTLERİN GÖRÜŞLERİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Toplumun temel taşını teşkil eden aile müessesesine İslam dini çok önem vermiştir. Müslümanların sahih nikâh akdiyle aile kurmaları değişik ayet ve hadislerle teşvik edildiği görülmektedir. Bu şekilde hayatlarını birleştiren karı-koca, bir takım hak ve mükellefiyetler üstlenmektedirler. Bunların bir kısmı sadakat, saygı, iyi davranmak vs. gibi karşılıklı hak ve sorumluluklar iken diğer bir kısmı da mali külfeti olan ve erkeğin hanımı için yerine getirmesi gereken sorumluluklardır. Biz bu çalışmamızda AMK'nun Âsâr-ı İzdivac başlığı altında ele alınan ve evlilik akdiyle beraber kocanın karısına karşı sorumlu olduğu mehir, mesken ve nafaka hakkını inceledik. Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Birinci bölümde AMK'nun (98-114) maddeleri göz önüne alınarak kadının mehir hakkı teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise yine sözünü ettiğimiz kanunun (115-130) maddeleri doğrultusunda kadının mesken ve nafaka hakları incelenmiştir.

1977 yılından bu yana yürürlükte olan Afgan Medenî Kanununun hazırlanmasında genel manada Hanefî mezhebinin görüşü esas alınmıştır. Dolayısıyla Âsâr-ı İzdivac başlığı altında ele alınan maddelerin hükümleri de genel manada bu mezhebin görüşüne uygun bir şekilde yapılmıştır. Ancak bazı durumlarda bu mezhebin görüşünün yanında diğer Sünnî mezheplerin görüşlerinden de faydalandığı görülmektedir. Ayrıca Afgan Medenî Kanunu'nda Şiîlere has herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afgan Medenî Kanunu, Âsâr-ı İzdivac, Mehir, Mesken, Nafaka

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SUMMARY

EVALUATION OF LEGAL PROVISIONS IN THE “RESULTS OF MARRIAGE” CHAPTER OF THE AFGHAN CIVIL CODE (98-130) ACCORDING TO OPINIONS OF İSLAMİC SCHOLARS (MUJTAHİDS)

Islam gave great importance to the family institution which constitutes the cornerstone of society. The Muslims have been encouraged in different verses and Hadiths to establish family based on a valid marriage contract. Combining the lives of husband and wife in this way, establishes a number of rights and obligations. Some of them like loyalty, respect, good behavior are mutual rights and obligations. The other part are the financial burden and liabilities that the husband should fulfill to his wife. In our study we analysed right of dowry (mehir), residence (mesken) and alimony (nafaka) which are regulated under the title of “results of marriage” that occurs by a valid marriage contract. Our study consists of an Introduction, two chapters and conclusion. In the first chapter dowry right of the wife is discussed exhaustively from the perspective of Afgan Civil Code articles (98-114). In the second chapter residence and alimony rights of woman are discussed in accordance with articles (115-130) of the code we have mentioned.

In the preparation of Afgan Civil Code which is in force since 1977 generally the Hanafi sects opinion were preferred. So the provision of articles under the title of results of marriage are also regulated according to hanafi opinions. However, in some cases, beside the hanafi views the opinion of other sunni legal schools are also benefited. Also with the condition not to be contrary to the İslam religion due to problems of that region, some traditional provisions can also be seen in Afghan Civil Code. Furthermore There is not any provision in the Afghan Civil Code special to Shiites.

Keyword: Afghan Civil Code, Results of Marriage, Dowry, Residence, Alimony.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ABİHK	: Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu
AMK	: Afgan Medenî Kanunu
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ATÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ATÜSBE	: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
byy.	: Baskı yeri yok
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicri Şemsi
H.z.	: Hazreti
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
MB	: Mehir Bülteni
md.	: Madde
NEÜİF	: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
r. anha	: Radiyallahu ‘Anha
r.a.	: Radiyallahu ‘Anhu
s.	: Sayfa

s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SDÜSBE	: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
ŞİA	: Şamil İslam Ansiklopedisi
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire

ÖNSÖZ

İslam dini sağlam bir toplum kurmayı amaçladığı için aileye çok önem vermiştir. Çünkü fertlerden oluşan aile kurumu, toplumun temel taşını teşkil etmektedir. Bu yüzden aile ne kadar sağlam bir yapıya sahip olursa toplum o kadar sağlam ve güçlü olur.

Kadın ile erkeğin kuracakları aile yuvası, insanlığın devamı için önemlidir. O yüzden Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de insanları evlenmeye teşvik etmiştir: *“İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer fakir iseler, Allah onları kendi lütfinden zenginleştirir...”*¹ Rasulullah (s.a.s.) evliliğin öneminden değişik vesilelerle bahsetmişlerdir: *“Gücü yetenleriniz evlensin. Çünkü bu gözü harama karşı korur, namusu muhafaza eder. Gücü yetmeyenleriniz de oruç tutsun. Çünkü oruç şehveti kırar.”*²

İslam dininin amaçladığı bir ailenin kurulması için ilk atılacak adım nikâh akdidir. Bu akit ile birlikte karı-koca arasında karşılıklı bir takım hak ve vazifeler doğmaktadır. Bu hak ve vazifelerden bazıları sadakat, saygı, iyi davranmak vs. gibi karşılıklı hak ve vazifeler iken; bazıları da mali nitelik taşıyan ve koca tarafından kadına verilmesi gereken hak ve vazifelerdir ki, bunlar mehir, mesken ve nafaka olarak belirlenmiştir. Böylelikle İslam dini karı-kocanın üzerlerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmelerini istemektedir.

Biz bu çalışmamızda AMK'nın Asâr-ı İzdivac başlığı altında ele aldığı ve evlilik akdiyle beraber kocanın karısına karşı sorumlu olduğu mehir, mesken ve nafaka kavramlarını incelemeye çalışacağız.

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi ve kaynaklarını anlatmaya gayret edilmiştir. Birinci bölümde ilk önce mehir kelimesinin anlamı incelenmiş ve bu kelime ile aynı anlamda kullanılan diğer kavramların isimleri zikredilmiştir. Mehrin şer'î delilleri başlığı altında, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinden konuyla ilgili örnekler getirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca mehrin vucub şartları da bu bölümde incelenmiştir. Mehrin miktarı, mehrin sahibi ve

¹ Nur, 24/32.

² Buhârî, Nikâh, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1.

mehrin çeşitleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Nelerin mehir olabileceği, mehri arttırma ve azaltma konularını da açıklamaya çalışılmıştır. Kadının, hangi durumlarda mehri tamamına veya yarısına veyahut müt'aya hak kazanıp kazanmayacağı durumları mevzu bahis edilmiştir. Ayrıca mehri müt'a, başlık ve çeyiz ile mukayesesi yapılmıştır. Son olarak Afgan toplumunun mehir anlayışı incelenerek İslam hukuku ile arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise mesken ile nafaka kavramları ele alınmıştır. Nafakanın kapsamından olan mesken kelimesi nafakadan ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Kadına mesken hazırlamanın hükmü ve meskende bulunması gereken özellikler incelenmiştir. Bunu müteakip nafaka kelimesinin hem sözlük hem de fıkıh terimindeki ıstılah manası verilmiştir. Nafakanın şer'î delilleri başlığında ise Kur'an ve hadislerden örnekler verilerek açıklanmıştır. Ayrıca nafaka çeşitleri, evlilik nafakasının şartları ve kocanın nafakayı temin etmekten kaçınması (temerrüd) veya aciz kalması gibi hususlar incelenmiştir. Nafakanın kapsamı da ayrıca mevzu bahis edilmiştir. Kocanın gaib olması durumunda kadın, nafaka ihtiyacını karşılaması için başvurabileceği yöntemler ele alınarak, kadının nafaka hakkının geçici veya devamlı olarak sona ereceği hususlar da bu bölümde açıklanmıştır. Nafakayı borç ile eda etmek ve nafakanın miktarı ayrıca incelenmiştir. Son olarak kadının iddet döneminde nafakaya hak sahibi olup olmayacağı konusu ele alınmıştır.

Çalışmamız sırasında her türlü konuda yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU'na sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmanın hazırlanması sırasında maddi destekte bulunan Türkiye Diyanet Vakfı'na ve emeği geçen diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Bu tezi baştan sona kadar okuyup düzelten ve eleştirilerini yapan NEÜİF İslam Hukuku Anabilim Dalı araştırma görevlisi Huzeyfe Çeker'e de ayrıca teşekkür ederim. Değerli arkadaşlarım Volkan Nurçin ve Abdulnasir Hakimi'ye de bu tezi okuyup faydalı eleştirilerde bulunduğundan dolayı teşekkür ederim.

Başarı yalnızca Allah'tandır.

Muhammad Akram HAKİM

KONYA-2012

GİRİŞ

I- Konu ve Sınırları

Bu araştırmamızda Afgan Medenî Kanunu'nda (AMK) yer alan ve evlilik akdiyle beraber koca, teminiyle yükümlü olduğu kadının mali haklarını inceleyeceğiz. Bu konu AMK Âsâr-ı izdivac “Evliliğin Sonucu” başlığı altında geçen maddelerin (98-130) hükümleri, dört mezhep müçtehitlerinin görüşleri açısından incelenecektir. Dolayısıyla çalışmamız mehir, nafaka ve mesken konuları ile sınırlıdır.

II- Amaç ve Önem

İslam dini insanların her iki dünyada da mutlu ve başarılı olması için Allah Teâlâ tarafından gönderilen en son hak dindir. Bu nedenle İslam, insanların birbirleriyle olan münasebetlerini içeren hükümleri detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Özellikle insanların aile hayatlarıyla ilgili daha kapsamlı hükümler vazedmiştir. Aile dar anlamda karı-kocadan meydana gelmektedir. Geniş anlamda aile ise kişinin kendilerinden sorumlu olduğu karısı, varsa çocukları, ev halkı, yani yakın akrabalardan oluşan insan topluluğu olup toplumun temeli buradan meydana gelmektedir. Dolayısıyla aile ne kadar sağlam yapıya sahip olursa toplumun da yapısı o kadar güçlü olur. Bir başka değişle güçlü toplum güçlü aileden meydana gelir.

İslam dini aile müessesesi vasıtasıyla erkeğin eksiğini kadınlara; kadının eksiğini de erkekle tamamlayan bir sosyal kurumdur. Ayrıca aile, toplum eğitimi yaptırarak, kişiyi toplum hayatına hazırlayan sevgi, saygı, şefkat, fedakârlık ve birlik ocağının temel direğidir. Toplumun huzuru, mutluluğu ve refahı aile ile olduğu gibi, toplumun huzursuzluğu ve mutsuzluğu da yine aile ile meydana gelir. Bu sebeplerden dolayı İslam dini insanların birbirlerini ezip haklarını gasp etmemeleri için birtakım tedbirler almıştır. Bunlardan biri de aile içinde olası haksızlıklara karşı alınan tedbirdir.

İslam dininin istediği aile profilinde ilk atılacak adım nikâh akdidir. Bu akid ile karı-koca karşılıklı birtakım hak ve vazifeleri yüklenmiştir. Bu konuyu Kur'an-ı Kerim şu şekilde bize bildirmektedir: “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu

*gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.*³ Dolayısıyla bu hak ve vazifelerden bazılarının ahlaki yönü var iken bazılarının da hukuki yani mali külfeti yönü vardır. Ahlaki yönü olanlar ise adalet, sadakat, saygı, iyi davranmak vb. gibi fiili hak ve vazifeler iken, diğer bir kısmı da mali nitelik taşıyan ve koca tarafından kadına verilmesi gereken hak ve vazifelerdir ki, bunlar mehir, nafaka ve meskendir. Biz de bu çalışmamızda AMK'nın konuyla ilgili maddeleri göz önüne alarak inceleyeceğiz.

Bu araştırmanın amacı AMK'da yer alan ve Âsâr-ı İzdivac başlığı altında kanun haline getirilen maddelerin hangi mezhebin görüşü olduğunu veya bir mezhebin ortak görüşü değilse hangi müçtehidin görüşü esas alınarak belirlendiğini ortaya koymaktır. Diğer taraftan bu kanunda yer alan maddelerin İslam hukukuna uygun olup olmadığını da tespit etmek amaçlanmaktadır.

“Afgan Medenî Kanunu'nun Asâr-ı İzdivac Maddelerindeki (98-130) Fıkhî Hükümlerin Müçtehitlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” adındaki çalışmamızın konusunu seçmemizdeki ana gayemizi şöyle ifade edebiliriz: İlk olarak AMK'da yer alan maddelerin İslam hukukuna uygunluğunu ortaya koymaktır.

İkinci önemli mesele ise Afgan Medenî Kanunu'na bir katkı mahiyetini taşımasıdır. Yaptığımız bu çalışmayla bir nebze de olsa Afgan Medenî Kanunu'nun hangi mezhep veya müçtehidin görüşünden iktibas ettiğini tespit etmektir. Diğer önemli gördüğümüz mesele de AMK alanında mukayeseli çalışmalar yapmak isteyenler için de bir örnek teşkil etmesi arzulanmaktadır.

III- Yöntem

Araştırmamız İslam aile hukuku ile ilgili olduğu için, ilk olarak Âsâr-ı İzdivac başlığı altında geçen maddeleri vererek müçtehitlerin konuyla alakalı görüşlerini temel fıkıh kaynaklarına başvurarak zikretmeye çalışacağız. En sonunda da bu maddelerin hangi mezhebin veya hangi müçtehidin görüşü olduğunu tespit edeceğiz. Ayrıca bu konu ile ilgili ayetlerin önce Arapça metnini vererek hemen ardından Türkçe mealini zikredeceğiz. Konuyla ilgili hadislerin sadece Türkçesini vereceğiz.

³ Bakara, 2/228.

IV- Kaynaklar

Çalışmamız Fıkhî bir çalışma olması hasebiyle elimizden geldiğince klasik fıkıh kitaplarından istifade etmeye gayret ettik. Yararlandığımız kitaplar genellikle dört mezhep ekseninde olmuştur.

Mehir, mesken ve nafaka kavramları klasik fıkıh kitaplarında nikâh ve talak bölümlerinin olduğu kısımlarda işlenmiştir. Günümüzde ise bu konular daha çok aile hukukunu işleyen el-Ahvâlü'sh-Şahsiyye başlığındaki modern kitapların içerisinde ele alınmaktadır. Biz çalışmamızda her iki tür kaynaklardan istifade etmeye özen gösterdik.

Afgan aile hukuku alanında konumuzla ilintili Afganistan hukukçuları tarafından ele alınan müstakil çalışmalara da müracaat etmeye çaba gösterdik. Ayrıca konumuzu ilgilendiren Farsça kitaplar yanında Türkçe eserler, makale ve ansiklopedi maddelerinden de yararlanmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHRİN MUHTEVASI VE MEHİR HUKUKU (98-114)

İslam, evlilik sebebiyle karı-kocaya birtakım hak ve görevler vermiştir. Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle demektedir: “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.⁴ Bazı medenî kanunlar kadının elde ettiği mali hakları mehir, nafaka ve mesken şeklinde belirlemiştir. Fakat mali olmayan yani ahlakî yönü olan adalet, iyi muamele, vb durumlara değinilmemiştir. AMK’da belirlenen mali haklar mehir, nafaka ve meskendir. Biz de bu çalışmamızda kadının malî haklarını inceleyeceğiz.

I- Mehrin Tanımı

Mehir kelimesi, sözlükte “nikâh akdiyle birlikte kocanın karısına bu isimle ödediği para veya maldır.” Çoğulu “مهور” ve “مهوره”dir.⁵ Fıkıh terimi olarak mehir, erkeğin evlenme akdi sırasında kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para ya da maldır. Kitap, sünnet ve fıkıh kitaplarında mehir kelimesi yerine; sadâk,⁶ nihle,⁷ ecr,⁸ farîza,⁹ ukr gibi kelimeler de kullanılır.¹⁰

II- Mehrin Şer’i Delilleri

Bu başlık altında Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) uygulamaları doğrultusunda incelemeye çalışacağız. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim’de sahih bir nikâh akdiyle kendisiyle evlenilen kadına mehir adına bir meblağın verilmesi gerektiğini

⁴ Bakara, 2/228.

⁵ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut ts., V, 184; İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasıt*, Tahran, ts., II, 896;

⁶ Nisâ, 4/4; Abdurrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (v. 211/826-7), *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut 1983, VI, 174.

⁷ Nisâ, 4/4.

⁸ Nisâ, 4/24-25.

⁹ Bakara, 2/236-237; Nisâ, 4/24.

¹⁰ Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, “İslam Hukukunda Mehir”, *MB* (yaz 1998), s. 23; Döndüren, Hamdi-Köse, Saffet, “Mehir”, *ŞİA*, İstanbul 2000, V, 150.

çeşitli ayetlerde emredilmiştir.¹¹ Hadislerde de mehrin verilmesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.¹²

A) Kitap

Kur'an-ı Kerim'de kadınların mehir hakkından veya evlenecek erkeğin mehir ödeme yükümlülüğünden değişik vesilelerle ve sıklıkla söz edilmektedir. Şu ayet-i kerimeler nikâh akdinde mehrin mutlaka gerekli olduğunu göstermektedir:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا ...

*“Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile/isteyerek verin. Eğer onlar kendi rızalarıyla size bir şey verirlerse onu da afiyetle yeyin.”*¹³

Bu ayet-i kerimenin muhatabı ulemanın çoğuna göre kocalardır. Bazı âlimlere göre ise hem kocalar, hem de kadınların velileridir.¹⁴

Şimdi sırasıyla her iki görüşü savunan ulemanın delillerini inceleyeceğiz.

1. Bu ayetteki hitabın kocalara ait olduğunu söyleyen ulemaya göre kendisiyle evlenilecek kadına kocanın mehir adında bir meblağ ödemesi gerektiği emredilmektedir. Cahiliye döneminde bu konuya önem verilmez, hatta kadına mehir dahi verilmezdi. Cahiliye döneminde erkekler evlendikleri kadınların mehirlerini vermiyorlardı. İşte bu ayet-i kerimede, erkeklerin evlendikleri kadınlara mehirlerini vermesinin vacip olduğu bildirilmektedir. Ancak kadın eğer kendi rızasıyla mehrinin tamamını ya da bir kısmını bağışladığı takdirde onu koca alabilir. İbn Abbâs (v. 68/687), Katâde (v. 117/735), İbn Zeyd (v. 104/722), İbn Cüreyc (v. 150/767) bu görüşü savunan âlimlerdendir.¹⁵

¹¹ Bakara, 2/229, 236-237; Nisâ, 4/4, 24-25; Mâide, 5/5.

¹² Buhârî, Nikâh, 14, 32, 49-56; Müslim, Nikâh, 13; Ebû Dâvûd, Nikâh, 29-32.

¹³ Nisâ, 4/4.

¹⁴ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272?), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1965, V, 23-24.

¹⁵ el-Endelûsî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf el-Girnâtî (v. 754/1353), *el-Bahru'l-muhît*, Matba'atü's-Sa'âde, byy, h. 1328, III, 166.

2. Buradaki hitabın kadının velisi olduğunu söyleyen ulemanın dayanağı ise şöyledir: Cahiliye döneminde kadının velisi, kadını başka biriyle evlendirdiği zaman mehri kadına vermek yerine kendisi almaktaydı. Bu adet eski Türk boyları arasında kalın (başlık parası), süt hakkı gibi isimler adı altında alınan mal veya paraya benzemektedir.¹⁶ Bu şekildeki uygulamalar günümüzde dahi İslam coğrafyasının bazı yörelerinde hala devam etmektedir. Bu sebeple Cenab-ı Hak, yukarıda geçen ayet-i kerimeyi indirmekle bu şekilde devam eden yanlış uygulamaları kesin bir şekilde ortadan kaldırmış, mehrin kadının hakkı olduğunu söyleyerek ona verilmesi gerektiğini emretmiştir.¹⁷ Dolayısıyla mehir kadının hakkı olup onda dilediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir.¹⁸

Ayette geçen “nihle” kelimesine kimileri bağış, hibe, ihsan, kimileri ise farz anlamlarını vermiştir. Mehir karşılığında kocanın maddi bir şeye sahip olamayacağından dolayı kadınların hakkı olan mehrin seve seve içten gelerek verilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.¹⁹

Ebû Ubeyd (v. 224/839) “Nihle”, kelimesine isteksiz olarak değil, gönül hoşluğu ile bir bağış olarak verilmesini ve Allah Teâlâ'nın bir farzı gibi yerine getirilmesi gerektiğini söylemektedir.²⁰ Dolayısıyla koca bunu cömertçe içten doğan bir rızayla vermeli, asla geri almak gibi bir düşünceye sahip olmamalıdır. Evlilikte eşlerden her birinin diğerinden yararlanması söz konusu olduğu halde, mehir kadına bedelsiz bir bağış olarak özgü kılınmıştır. Kelbî (v. 146/763), “Nihle” kelimesinin bağış ve hibe manalarına geleceğini söylemektedir. Katâde (v. 117/735), İbn Zeyd (v. 104/722), İbn Cüreyc (v. 150/767) “Nihle” kelimesine farz anlamını vermektedirler.²¹

Diğer ayet-i kerimede ise şöyle buyrulmaktadır:

...فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ...

¹⁶ Akgündüz, Ahmet, “Başlık”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 132.

¹⁷ Acar, H. İbrahim, “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İHAD*, sy. XVII, Konya 2011, s. 371.

¹⁸ Nisâ, 4/4.

¹⁹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts., II, 512.

²⁰ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğnî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, VII, 160.

²¹ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 24.

“...O halde kendilerinden (evlilik yoluyla) yaralandığınız kadınlara belirlenmiş olan mehirlerini verin. Belirlemiş olduğunuz mehirde, daha sonra aranızda anlaşarak değişiklik yapmanızda bir sakınca yoktur...”²²

Bu ayet-i kerimede de mehrin gerekliliğinden bahsedilmekle birlikte, taraflara gönül hoşluğuyla anlaşarak tespit ettikleri mehrin miktarını değiştirme imkânı da tanınmaktadır. Dolayısıyla kadın zorlanma olmaksızın mehrini tamamen ya da kısmen kocasına bağışlayabilir. Koca da belirlenen mehri nikâh akdinden sonra artırabilir.

Bunlara ilave olarak, doğrudan veya dolaylı yollarla da olsa kadınlara verilmiş mehrin geri alınmaması istenmiştir.²³ Bu ve buna benzer ayetlerde mehrin sahih nikâh akdinden sonra kadının temel hakkı olarak doğduğunu ve bu nedenle buna saygı gösterilip seve seve verilmesi emredilir. Biz burada bu iki ayet-i kerimeyi vermekle yetindik.

B) Sünnet

Hz. Muhammed (s.a.s.), gerek kendi aile hayatlarında, gerekse müslümanlara öğütlerinde, kadın haklarının korunması, onların gönül hoşnutluğunun sağlanması hususuna ayrı bir önem vermiştir. Dolayısıyla mehir de kadının doğrudan doğruya öz hakkı olduğundan, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) sadece kadının kendisinin tasarrufta bulunabileceğini ifade etmişlerdir. Biz de bu başlık altında bu rivayetlerden birkaçını zikretmekle yetineceğiz.

Abdullah b. Abbas’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ile evlenirken Rasulullah (s.a.s.) kendisine; “Ona mehir olarak bir şey ver” dedi. Hz. Ali: “Bende bir şey yok” deyince Hutamî zırhını verebilirsin”,²⁴ buyurdular.

Rasulullah’a (s.a.s.) bir kadın gelerek “kendimi sana bağışladım” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), ona bakıp başını önüne eğerek bir şey demedi. Bunun üzerine yanında oturan sahabeden biri “Ey Allah’ın Rasulü! Eğer kendinize nikâhlayacak iseniz, o kadını bana nikâhlayın” dedi. Rasulullah (s.a.s.), bunun üzerine o kadına verecek mehrinin olup olmadığını sordu. Adam “sadece şu elbisem var” dedi.

²² Nisâ, 4/24.

²³ Nisâ, 4/20-21.

²⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh, 36; Nesâî, Nikâh, 76; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *Neylû'l-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbâr min ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, byy ts, VI, 195.

Rasulullah (s.a.s.) eğer üzerindeki elbiseni verecek olursan, elbisesiz kalacaksın; o halde başka bir şey bulmaya çalış, buyurdu. Adam başka bir şey bulamayınca, Rasülullah (s.a.s.) bunun üzerine “Kur’andan ezberlediğin bir şey var mı?” dedi. “Şunları biliyorum” diye tek tek saydı. Rasulullah (s.a.s.) “O halde ezbere bildiğin süreler karşılığında seni nikâhladım”,²⁵ buyurdu.

Rasulullah (s.a.s.), evlenmek isteyen bir sahabiye şöyle demiştir: “Demir bir yüzük olsa bile bul ve getir.”²⁶ Bu konudaki ayet ve hadislerden şu sonuca varmak mümkündür; Rasulullah (s.a.s.), mehirsiz hiçbir evliliğe izin vermemiştir. Eğer mehir vermek vacip olmasaydı hayatında bir defa da olsa mehrin vacip olmadığını göstermek amacıyla bunu terk ederdi.²⁷ Yukarıda zikredildiği üzere mehrin meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmakla beraber,²⁸ sahabe döneminden günümüze kadar evlilikte mehrin vacip olduğu hususunda bütün İslam âlimleri icma etmişlerdir.²⁹ Bu konuda muhalefet eden hiç kimse görülmemiştir.³⁰

III- Mehrin Vücub Şartları

“Mehrin şer‘i delilleri” bölümünde zikredilen ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere mehir kadına değil, erkek üzerine vacip kılınmıştır.³¹

Hanefî mezhebine göre, müslüman bir erkekle evlenen kadın, ister müslüman olsun, isterse ehl-i kitaptan olsun, her iki durumda da mehir almaya hak kazanır. Ayrıca mehir, nikâh akdinin rükünlerinden olmadığı gibi sıhhat şartlarından da değildir. O nikâh akdinin hükmü yani sonucudur. Bu nedenle nikâh akdi sırasında mehir belirtilmemiş ya da mehir verilmeyeceği açıkça söylenmiş olsa dahi bu durum, nikâh akdinin sıhhatine mani değildir. Böyle bir durumda kadın, yine de mehr-i misle

²⁵ Buhârî, Nikâh, 14; Müslim, Nikâh, 76; Ebû Dâvûd, Nikâh, 31; Tirmizî, Nikâh, 23; Nesâî, Nikâh, 62; Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1994, VII, 385; Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 191-192.

²⁶ Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 188.

²⁷ Döndüren-Köse, “Mehir”, *ŞİA*, V, 151.

²⁸ İbn Kudame, *a.g.e.*, VII, 160.

²⁹ İbn Kudame, *a.g.e.*, VII, 160.

³⁰ Serahsî, Şemsüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1398/1978, V, 63.

³¹ Bakara, 2/229, 236-237; Nisâ, 4/4, 24-25; Mâide, 5/5; Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 195.

hak sahibi olur.³² Mehrin taraflarca daha önce belirlenmesi, bununla ilgili sonradan çıkabilecek ihtilafları yok etmesi için önemlidir. Bundan dolayı mehrin tespitinin önceden yapılmasını sünnet olarak kabul etmişlerdir.³³

Bu hükmü şu ayet-i kerime de desteklemektedir:

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ التَّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ.

“Eğer kadınları, kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir takdir etmeden boşarsanız, bu durumda, gücü yetenleriniz güçleri yettiğinde ve eli dar olanlarınız durumlarına göre onlara meşru bir şekilde geçimlik sağlayınız. Bu, vazifesini yapanlar için bir yükümlülüktür.”³⁴ Dolayısıyla nikâh akdinin geçerli (sıhhati) olabilmesi için kadın ile erkeğin olması yeterlidir. Ayrıca bu ayetten anlaşıldığına göre mehir kararlaştırılmadan yapılan evliliğin akabinde gerçekleşen ayrılıklar geçerli olup, bir sorumluluk yoktur. Ancak boşanma, sahih bir evlilik meydana geldiği takdirde muteber olur. Eğer mehrin nikâh akdi sırasında belirlenmesi nikâh akdinin şartlarından biri olsaydı bu durumda evliliğin geçersiz olması lazım gelirdi.³⁵

Aynı şekilde şu rivayette anlatıldığına göre Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulaması da bu hükmü yer teyit etmiştir. Abdullah b. Mes’ûd’a (r.a.), mehir tespit etmeden ve zifafta da bulunmadan ölen bir adamın karısının durumu hakkında soru soruldu. Abdullah b. Mes’ud (r.a.): onda evlilik belirtisinin olup olmadığını sordu. Orada bulunanlar böyle bir belirtiyi görmediklerini söyleyince, Abdullah b. Mes’ûd bunun üzerine “Kendi görüşümü söylüyorum. Doğruysa bu Allah’tandır. Emsali kadınların aldığı miktarda mehir var, bundan az da olmaz çok da olmaz. Ayrıca kocasından miras alması ve iddet beklemesi görüşünde olduğunu söyleyince,

³² Merğînânî, Bürhanüddin Ebu’l-Hasan Ali b. Ebu Bekr b. Abdulcelil (v. 593/1196), *el-Hidaye Şerhu Bidayeti’l-Mübtedi*, el-Mektebetü’l-İslamiyye, byy ve ts, I, 204; Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğni’l-Muhtac ila maa’rifeti mea’ni elfazi’l-Minhac*, Mısır 1958, III, 320.

³³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 160; Acar, *a.g.m.*, sy. XVII, s. 372.

³⁴ Bakara, 2/236.

³⁵ Kâsânî, Ebu Bekr b. Mes’ud (v. 587/1191), *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertibi’ş-Şerâi*, Mısır 1327/1909, II, 274.

sahabeden Ma‘kıl b. Sinân el-Eşca‘î, Allah Rasulü’nün (s.a.s.) de Birve‘e binti Vâşık hakkında aynı hükmü verdiğiine şahitlik etti.³⁶

Şafîiler, mehir kararlaştırılmadan yapılan evliliği hukuken geçerli olmakla beraber mekruh olarak görmektedirler. Zira Peygamberimiz (s.a.s.), kendileri mehir belirlenmeden evlenmemiş, kızlarını da evlendirmemiştir. Hatta evlenmek isteyenlere “Demir bir yüzük dahi olsa bulup getirmelerini isteyerek”³⁷ hiçbir evliliği mehirsiz bırakmamıştır. Bu yüzden nikâh akdi esnasında mehrin tespiti sünnettir.³⁸ Bu konuda Hanbelîler de Şafîiler gibi düşünmektedir.³⁹

Malikiler mehri nikâh akdinin rükünlerinden kabul ettiği için nikâh akdi sırasında kararlaştırılmazsa ya da kanuna aykırı bir şekilde belirlendiyse veyahut da hiç mehir verilmeyeceği şart edilmişse, bu şartla beraber evlilik akdi de fasit sayılır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de “kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla cömertçe verin”⁴⁰ denilmektedir. Ayrıca diğer bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır:

...فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“onlarla ailelerinin izniyle ve örfe uygun bir şekilde mehirlerini vererek evlenin”.⁴¹

Mehir cahiliye Arap toplumunda var olan bir âdet iken, İslamiyet bunu bazı noktalarda değişiklik yaparak devam ettirmiştir. Bu değişikliklerden en önemlisi ise mehrin sadece kadına ait bir mal olduğu ilkesidir. Cahiliye Arap toplumunda kadın herhangi bir eşya veya bir hayvan gibi ekonomik değeri olan bir şey olarak telakki ediliyordu. Dolayısıyla bir erkek evlenmek istediği kadının babasına veya velisine onun hizmetinden mahrum kalmasına karşılık belli bir bedel ödemekteydi.⁴² Ancak

³⁶ Ebû Dâvûd, Nikâh, 32; İbn Mâce, Nikâh, 18; Nesâî, Nikâh, 68; Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 194.

³⁷ Buhârî, Nikâh, 40.

³⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref (v. 676/1277), *el-Mecmû‘ Şerhu’l-Mühezzeb*, Dâru’l-Fikr, byy ts, XVI, 325; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 320.

³⁹ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Kâfi*, thk. Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türkî, byy 1997, IV, 327; Cin, Halil, *İslam Hukukunda Mehir*, AÜHFD, XXIX, 201.

⁴⁰ Nisâ, 4/4.

⁴¹ Nisâ, 4/25.

⁴² Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya 1988, s. 226.

İslam bunu kadının lehine çevirerek bu hakkın veliye değil bizzat kadının kendisine ait bir hak olduğunu bildirmiştir.⁴³

Mehrin vacip oluşunun hikmetini şu şekilde sıralamak mümkündür: “Akdin önemini ve yerini ortaya koymak, kadını izzetli kılmak ve ona değer vermek, kadınla karşılıklı saygıya dayalı bir evlilik kuracağını göstermek, onunla uyumlu bir hayat yaşayacağına dair iyi niyeti belirtmek, erkeğin evleneceği kadına karşı en baştan cömert davranmaya ve onun için fedakârlık yapmaya alıştırmak, boşanma veya kocasının ölümü gibi sebeplerden dolayı evliliğin sona ermesi halinde kadına maddi bir güvence sağlamak gibi hususları zikredebiliriz.”⁴⁴

Allah Teâlâ, erkek ve kadınları şekil, güç, kuvvet ve fiziki yapı bakımından birbirinden farklı yaratmıştır. Hayatlarını birleştirmekle birlikte aile dediğimiz kurum meydana gelir. İnsanların varoluşundan beri aile işlerinin düzenli bir şekilde yürümesi için işlerin bölümü yapılmaktadır. Erkek, aile efradının geçimini sağlamak, mehir ve nafaka teminini yapmakla yükümlüdür. Kadın ise evdeki işlerin, çocukların bakımı için çalışmaktadır.⁴⁵ Esasen dinimiz mehir ve nafaka gibi bütün mali sorumlulukları erkeğe yüklemiştir. Şu ayet-i kerimede bunu açıkça görmekteyiz:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ...

“Allah, insanların kimine kiminden daha fazla (güç ve yetenek) verdiği için erkekler kendi mallarından (aile giderlerine) harcadıkları için, erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler...”⁴⁶

IV- Mehrin Miktarı

İslam hukukunda satışı veya kullanılması yasak olmayan her türlü mal ve menfaat mehir olabilir.⁴⁷

Mehrin miktarına gelince, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde sosyo-ekonomik şartlara göre mehir için bir alt sınır belirlenmiştir. Bu durum her toplumun

⁴³ Nisâ, 4/24.

⁴⁴ Karaman, Hayreddin, *İslâm'da Kadın ve Aile*, İstanbul 2008, s. 91-92; Tozduman, Aysel Zeynep, *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara ts., s. 59-60.

⁴⁵ Acar, a.g.m., sy. XVII, s. 372.

⁴⁶ Nisâ, 4/34.

⁴⁷ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 2009, I, 338; Döndüren-Köse, “Mehir”, *ŞİA*, V, 151.

kendi şartları çerçevesinde mehre bir alt sınır belirleme gerektiğine işaret eder. Dört sünnî mezhep içerisinde Hanefî ve Malikî mezhepleri mehre bir alt sınır tespit etmişlerdir.⁴⁸

Hanefîler Hz. Peygamber'in "on dirhemden az mehir yoktur"⁴⁹ şeklindeki rivayetlerine dayanarak mehrin en az miktarını 10 dirhem (gümüş) olarak tespit etmiştir.⁵⁰ O dönemlerde bu parayla iki tane kurban olmaya elverişli koyun alınabiliyordu.⁵¹ Hanefîlere göre eğer mehir, 10 dirhem gümüşten daha aşağı bir miktar olarak belirlenirse, koca bunu on dirheme tamamlar. Ancak İmam Züfer (v. 158/775), bu durumda kadına mehr-i mislin verilmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü konuşulan mehir miktarı sahih olmadığından, hiç konuşulmamış gibi kabul edilmektedir.⁵² Şayet dirhem dışında bir mal mehir olarak belirlenirse onun kıymeti dikkate alınarak nikâh akdi günündeki değeri 10 dirhem gümüş ediyorsa, kadın mehrini teslim aldığı gün değeri 10 dirhem gümüşten az olsa bile o mehir muteber kabul edilmiştir.⁵³ Malikîler ise mehrin en az miktarının çeyrek dinar, 3 dirhem gümüş veya bunlara değer bakımında eş olan bir mal olarak belirlemişlerdir.⁵⁴

Şâfiî ve Hanbelîler ise mehrin miktarı için bir alt sınır belirlenmemiştir. Alışverişlerde kıymet olabilecek her mal az olsun çok olsun mehir olarak verilebilir.⁵⁵

Şâfiî ve Hanbelîlerin delili şu ayet-i kerimedir: "...*Bu sayılanlar dışında bütün kadınlar, mallarınızdan kendilerine (mehir) vermeniz ve gayrimeşru bir ilişkiyle değil de namusluca bir evlilik yapmanız şartıyla size helaldir...*"⁵⁶ Ayette geçen mallar kelimesi hem azı hem de çoğu içine almakla birlikte burada mal mutlak olarak zikredilmiştir. Bu sebeple belli bir miktarla sınırlandırılmaz. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadislerini de delil olarak zikretmektedirler: Evlenmek

⁴⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 338.

⁴⁹ Dârekutnî Ali b. Ömer (v. 385/), *Sünenü'd-Dârekutnî*, Kahire 1966, III, 247.

⁵⁰ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1265), *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr*, byy ts. III, 101.

⁵¹ Gökmenoğlu, *a.g.m.*, s. 23.

⁵² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 102.

⁵³ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, Diyarbakır 1393/1973, I, 302.

⁵⁴ İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hafid (v. 595/1198), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985, II, 15.

⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 161; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 322-323.

⁵⁶ Nisâ, 4/24.

isteyen sahabiye kadına verecek mehrinin olup olmadığını sordu. Adam “sadece şu elbisem” var dedi. Rasulullah (s.a.s.) “Eğer üzerindeki elbiseni verecek olursan, elbisesiz kalacaksın; o halde başka bir şey bulmaya çalış”, buyurdu. Adam başka bir şey bulamayınca, Rasulullah (s.a.s.) bunun üzerine “Hadi git araştır, demir bir yüzük olsun bul ve getir”⁵⁷ buyurdu. Bu rivayetdeki “hadi git araştır demir bir yüzük olsun bul ve getir” ifadesi mehrin en az miktarı için bir sınır olmadığına delildir. Eğer sınır olsaydı bunu Rasulullah (s.a.s.) açıklardı. Ayrıca burada zikredilen demir bir yüzüğün 10 dirheme eşit olmadığı açıkça bilinmektedir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel’e (v. 241/855) göre mehrin 10 dirhemden az, 400 dirhemden de fazla olmaması tavsiye edilmiştir.⁵⁸ Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.s.), hanımlarına verdiği mehir miktarından fazla mehir tayin edilmemesi iyi olarak görülmüştür.⁵⁹

Sonuç olarak Kur’an-ı Kerim⁶⁰ ve sünnette mehir miktarı için bir üst sınırlama getirilmemiştir. Ancak mehirde kolaylık tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye hadiste şöyle geçmektedir: “Mehrin bereket bakımından en hayırlısı kolay olanıdır.”⁶¹ Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında mehir için bir üst sınırlama görülmemektedir. Ancak Hz. Ömer’in (r.a.) bir üst sınır getirme yolundaki teşebbüsü Kureyşli bir hanımın,

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا...

“Eğer bir kadını bırakıp yerine başka bir kadın almak isterseniz ne kadar çok olursa olsun birincisine verdiğiniz (mehirden) hiçbir şeyi geri almayın...”⁶² mealindeki ayeti delil getirerek mehrin miktarı hususundaki sınırlamaya itiraz etmesi üzerine sonuçsuz kalmıştır.⁶³

Mehrin miktarına bir üst sınırlamanın nass ile tayin edilmemesinin sebebi ise toplumların coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının farklı olmasından

⁵⁷ Buhârî, Nikâh, 14; Ebû Dâvûd, Nikâh, 31; Tirmizî, Nikâh, 23; Nesâî, Nikâh, 62; Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 385, Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 191-192.

⁵⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Enes Sarmaşık Yayınları, İstanbul ts., II, 116.

⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 162.

⁶⁰ Nisâ, 4/20.

⁶¹ Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 379.

⁶² Nisâ, 4/20.

⁶³ Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 380; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1449) *el-Metâlibu'l-‘âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*, thk. Habîburrahman el-A‘zamî, byy ts., II, 4-5.

dolayı olsa gerektir. Farklı coğrafyalarda yaşayan ve yaşadığı bölgede de farklı sosyo-ekonomik seviyede olan insanların varlığı bir gerçektir. Böyle bir durumda tek bir ölçü koymanın doğru olmayacağı da açıktır. Dolayısıyla mehrin bir üst sınırı söz konusu olamaz. “Mehrin en hayırlısı kolay olanıdır.”⁶⁴ Bu hadisten de anlaşıldığı gibi mehrin tespitinde ödeme sınırlarını zorlayacak kadar aşırı gidilmemeli, gençlerin evlilikten kaçmamaları için mehir miktarı yüksek tutulmamalıdır.⁶⁵

V-Mehrin Sahibi (110)

“*Mehir kadının öz mülkü olup onda dilediği gibi tasarrufta bulunabilir.*”⁶⁶

Mehir, tamamen kadının öz malı olup⁶⁷ onda hiç kimsenin ortaklığı yoktur. Bununla istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Dolayısıyla bununla çeyiz hazırlamaya ne kocası, ne de babası tarafından zorlanabilir. Çünkü karı-koca bu konuda tasarruf ehliyeti bakımından birbirlerinden bağımsız olup, her biri kendi malında istediği gibi tasarrufta bulunabilir. İzinleri olmaksızın hiçbiri diğerinin malı üzerinde tasarruf yetkisine sahip değildir. Çünkü bunlar evlilik bağından dolayı birbirini tamamlayan iki unsur olup birbirlerinin mallarından istifade edebilir, ancak o mala ortak olamaz.⁶⁸ Eğer koca geçim sıkıntısından dolayı mehri karısından talep ederse, bu kocanın uhdesinde bir borç olarak kalmaktadır.⁶⁹ Ancak kadın alacağını kendi rızasıyla kocasına bağışlarsa bu durumda koca onu rahatlıkla kullanır.⁷⁰ Bu konuda mezhepler hemen hemen aynı görüşte olup, sadece Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), babanın mehir yanında bir meblağ alabileceğini söylemektedir. Hz. Musa'nın (a.s), Hz. Şuayb'ın (a.s) kızıyla evlenmesi için 8 yıl çobanlık yaptığını delil olarak göstermektedirler.⁷¹ AMK ise bu mevzuda dört Sünnî mezhebin kanaatine uygun olarak mehre kadından başka bir kimsenin sahip olamayacağını benimsemiştir.⁷²

⁶⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh, 32.

⁶⁵ Acar, *a.g.m.*, sy. XVII, s. 377.

⁶⁶ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 110.

⁶⁷ Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, İstanbul 1966, s. 51.

⁶⁸ Bilmen, *Kamus*, II, 147-148.

⁶⁹ Bakara, 2/237.

⁷⁰ Nisâ, 4/4.

⁷¹ Kasas, 28/27.

⁷² *Afgan Medenî Kanunu*, md. 110.

VI- Mehrin Çeşitleri (99 ve 101)

Nikâh akdiyle beraber vacip olan mehir, tarafların karşılıklı rızasıyla belli bir miktar üzerinde anlaşılıp anlaşamamalarına göre iki kısma ayrılır. Tarafların üzerinde anlaşılıp tespit ettikleri mehre tespit edilmiş mehir anlamına gelen “mehr-i müsemma” adı verilir. Ancak taraflar mehri tespit etmedikleri takdirde kadına verilecek mehir belli şartlar göz önüne alınarak belirlenir ve “mehr-i misil” adını alır. Mehr-i müsemma da ödeme şekline göre iki kısma ayrılır. Tayin edilen mehir eğer peşin ödenecekse “mehr-i muaccel”, daha sonraki bir tarihte ödenecekse “mehr-i müeccel” adını alır.⁷³

Biz de bu başlık altında AMK’da geçen maddeleri göz önüne alarak bunları belirlemeye çalışacağız.

A) Mehr-i Müsemma (99)

“Nikâh akdi sırasında mehir belirlendiyse, kadın (öncelikle) belirlenmiş mehri almaya hak kazanır. Ancak mehir, nikâh akdi sırasında tesmiye edilmediyse veya bunu ortadan kaldıran bir sebep varsa o zaman kadına mehr-i misil vermek gerekir.”⁷⁴

Tarafların, nikâh akdi sırasında ya da akitten sonra rızaları doğrultusunda kararlaştırdıkları mehre bu isim verilmektedir. AMK bu konuda İslam hukukundaki hükmü kanunlaştırmıştır. Zikrettiğimiz kanunun 99. maddesinin birinci kısmında şöyle demiştir: *“Nikâh akdi sırasında mehir belirlendiyse, kadın (öncelikle) belirlenmiş mehri almaya hak kazanır”*.

Ayrıca taraflar, nikâh akdi sırasında veya sonrasında belirlenen mehrin ödeme şekli üzerinde anlaşma yapabilirler. Anlaşma sonrasında mehrin tamamı peşin (muaccel) olarak ödenebileceği gibi tamamı ertelenebilir (müeccel) veyahut bir kısmı peşin, geriye kalanı da sonraki bir vade ile ödenilebilir. Buna göre mehr-i müsemma kendi içinde mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel kısımlarına ayrılmaktadır.

⁷³ Acar, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Basılmamış Doktora Tezi, ATÜSBE, Erzurum 1994, s. 36.

⁷⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 99.

1- Mehr-i Muaccel (101)

“Mehrin tamamı ya da bir kısmı, nikâh akdi sırasında muaccel veya müeccel şeklinde belirlenebilir. Fakat böyle bir belirlenme olmadıysa o zaman örfe bakılır. Nikâh akdi sırasında belirli bir süre konulmamışsa müeccel mehrin ödenmesi boşanma veya vefattan dolayı en kısa sürede ödenir.”⁷⁵

Nikâh akdi sırasında tarafların üzerinde anlaştıkları mehre, mehr-i muaccel adı verilir. Taraflar mehrin miktarını tespit etmekle beraber ödeme şekli üzerinde durmamışlarsa o beldenin örfü ile amel edilir. Eğer örfte mehrin tamamı peşin ödeniyorsa peşin ödenir. Fakat tamamı erteleniyorsa tamamı ertelenilir veya bir kısmı peşin diğer kısmı erteleniyorsa buna göre muamele edilir. Kısacası beldedeki örf ne şekilde ise ona göre mehir verilir.⁷⁶

Bununla birlikte Hanefiler zifaktan önce mehrin bir kısmının peşin olarak verilmesini müstehap olarak görmüşlerdir.⁷⁷ Çünkü “Hz. Ali, Hz. Fatma ile evlenip zifafa girmek istediğinde Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Fatma’ya bir şey verinceye kadar birleşmelerini men etmiştir.”⁷⁸

Şafîî ve Hanbelîler ise, mehrin peşin verilmesini caiz gördüğü gibi bir kısmının veya tamamının ertelenmesini de caiz görmüşlerdir. Hanbelîlere göre eğer mehir ertelenilip ödeme zamanı belli edilmemişse, mehir sahih olup ödeme zamanı en geç ölüm veya boşanma zamanıdır. Şafîîler ise bu şekilde olan mehri fasit olarak görür ve yerine mehr-i misil verilir.⁷⁹ Maliki âlimlerinin bir kısmına göre akit esnasında eğer tecil şartı konulursa bu akit fasit olur, ama iki veya beş gün gibi yakın zaman ise akde tesir etmez. Başka bir kısmına göre mehrin tehiri caizdir. Ancak zifaf gerçekleştirmek istendiğinde peşin olarak bir miktar mehir vermek müstehaptır.⁸⁰

Koca mehr-i muacceli ödeyemez durumda ise Hanefî ve Hanbelîler, zifaktan önce veya sonra kadın evliliği sonlandıramaz. Fakat sefere çıkma veya

⁷⁵ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 101.

⁷⁶ Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, Kahire 1950, s. 174; Hallaf, Abdulvahhâb, *Ahkâmu’l-ahvali’ş-şahsiyye fi’ş-şerîati’l-İslâmiyye*, Kuveyt 1410/1990, s. 76.

⁷⁷ Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, s. 36.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 36.

⁷⁹ Şafîî, Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), *el-Ümm*, thk, Rıf at Fevzi Abdulmuttalib, *Dârü’l-Vefa*, byy 2001, VI, 149-150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 169-170.

⁸⁰ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 18.

beraber olma gibi hususlarda kocasına itaat etmeyebilir.⁸¹ Şafîiler kadın için böyle bir feshi hem zifaktan önce hem de sonra caiz görürken, Malikiler sadece zifaktan önce kadın tarafından yapılan feshi kabul etmişlerdir.⁸²

2- Mehr-i Müeccel (101)

Mehr-i müeccel ertelenmiş mehir manasında kullanılmaktadır. İslam'da mehrin tamamının peşin olarak ödenmesi şart koşulmamaktadır. Mehir nikâh akdinde ödeneceği gibi akitten sonra da ödenebilir. Mehr-i müeccel için bir müddet tayin edilmişse o müddetten önce karının mehri talep etme hakkı yoktur. Çünkü mehrin ertelenmesine kendisi muvafakat etmiştir. Ancak kocanın ölümü ile mehir muaccel olur. Ayrıca mehr-i müeccel de bir müddet tayin edilmemişse mehir, boşanma veya karı-kocadan herhangi birinin ölümüne kadar müeccel kabul edilir.⁸³ AMK mehrin tecil veya tacili hususunda Hanefî ve Hanbelîlerin görüşlerini kanunlaştırmıştır.⁸⁴

B) Mehr-i Misil

Nikâh akdi sırasında mehir hususunda herhangi bir anlaşma olmamışsa veya mehrin hiç ödenmeyeceği söylenmiş veyahut tespit edilen mehir herhangi bir sebepten dolayı ortadan kalktıysa kızın kişisel özelliği, sosyo-ekonomik durumu dikkate alınarak baba tarafındaki benzer şartlarda bulunan kadınların mehrine benzer bir mehir takdir edilir.⁸⁵ İslam hukuku literatüründe buna mehr-i misil adı verilmektedir. Eğer baba tarafında böyle bir yakın bulunmuyorsa o zaman o belde bulunan benzer özellikleri olan kadınların mehri takdir edilir.⁸⁶ Ayrıca hâkim de takdir hakkını kullanarak tespit edebilir.

⁸¹ Merğînânî, *a.g.e.*, I, 211; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1985, VII, 279.

⁸² Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 377; Karâfî, Şihabuddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs (v. 684/1285), *ez-Zehîre*, thk. Muhammed Haccî, Beyrut 1994, IV, 373-374.

⁸³ Bilmen, *Kamus*, II, 118-119.

⁸⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 101.

⁸⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 287; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 211; Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 183-184.

⁸⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 287; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 306.

1- Mehr-i Mislin Verilmesi Gereken Durumlar (99 ve 104)

“Ancak mehir, nikâh akdi sırasında tesmiye edilmediyse veya bunu ortadan kaldıran bir sebep varsa o zaman kadına mehr-i misil vermek gerekir.”⁸⁷

“Mehrin tespitini kocasına devredip (tefviz) de mehri belirlenmeyen kadın, nikâh akdinden sonra ve zifaktan önce mehrinin tayin edilmesini kocasından isteyebilir. Koca onun mehrini belirlemek zorundadır. Ancak koca buna yanaşmaz ise, kadın mehr-i mislinin tayin edilmesini yetkili mahkemeden ister.”⁸⁸

Hanefî mezhebine göre kadınlar şu hususlarda mehr-i misle hak sahibi olurlar:

a. Sahih nikâh akdi sırasında ya da nikâh akdinden sonra mehir tespit edilmediği veya mehir verilmeyeceği kararlaştırılarak nikâh yapıldığı takdirde kadın mehr-i misle hak kazanır.⁸⁹

Nikâh akdi esnasında mehir tespit edilmeyip daha sonra erkek tarafından belli bir miktar mehir ödemeyi taahhüt ettiğinde kadın da buna razı olmuşsa veya hâkim kocanın karısına belli bir miktar mehir vermesine hükmederse zifaf ve sahih halvetten önce eşlerden herhangi birisinin ölümü durumunda bu mehir, tespit edilen mehrin hükmünü alarak bunun tamamı kadın için kesinleşir.⁹⁰ Fakat koca böyle bir taahhütte bulunmaz ise buna mukabil kadın da bu meseleyi yetkili mahkemeye intikal ettirmedeği takdirde, zifaf veya ölümden sonra mehr-i misle hak kazanır.⁹¹ Ancak zifaf veya sahih halvetten önce koca karısını boşarsa bu durumda mehir yerine kadına müt‘a vermek lazım olur.⁹²

Kadına nikâh akdi esnasında mehir verilmeyeceği söylenmişse de bu durumda mehr-i misil vermek gerekmektedir. Nikâh akdi esnasında mehrin ödenmeyeceği şartı fasit bir şart olmuş olur. Nikâh fasit şartlarla batıl olmadığı gibi sahih olarak kalır, sadece böyle bir durumda şart ilga edilmektedir. Dolayısıyla nikâh akdi sanki mehir tespit edilmemiş gibi akdolunur ve kadına mehr-i misil vermek gerekir. Şu rivayet bunu açıkça desteklemektedir: Hz. Peygamber (s.a.s), Berva‘ binti

⁸⁷ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 99.

⁸⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 104.

⁸⁹ *Serahsî, a.g.e.*, V, 62; *Kâsânî, a.g.e.*, II, 274; *Mevsîlî, el-İhtiyâr*, III, 102.

⁹⁰ *Merğînânî, a.g.e.*, I, 205.

⁹¹ *Merğînânî, a.g.e.*, I, 205.

⁹² *Serahsî, a.g.e.*, V, 82; *Kâsânî, a.g.e.*, II, 274; *Mevsîlî, el-İhtiyâr*, III, 102.

Vâşik ismindeki kadına, kocası kendisiyle hiç beraber olmadan vefat ettiği için benzeri kadınların aldıkları mehir kadar almasını emretmiştir.⁹³

b. Nikâh akdi esnasında mehir olarak verilmesi caiz olmayan bir şeyi mehir olarak tespit etmişlerse bu durumda da kadına mehr-i misil verilir. Örneğin alkollü içkiler, domuz vb. gibi mal ve insanların faydalanması mümkün olmayan şey olması durumunda kadına mehr-i misil verilir.⁹⁴ Ayrıca mütekkavim ve teslimi mümkün olmayan bir şeyi mehir olarak belirlendiğinde de örneğin havada uçan kuş vb. gibi mallar, şer'an kıymeti olan bir şey mehir olarak tayin edilmekle beraber cinsi ve vasfi belirtilmemişse bu durumda tayin edilen mehir meçhul olduğundan kadına mehr-i misil vermek gerekir.⁹⁵

c. Nikâh akdi sırasında mehir takdir edilir, ancak nikâh akdi fasit olursa bu durumda da mehr-i misil vermek gerekir.⁹⁶ Nikâh akdi yapılırken şahitlerin bulunmaması gibi nikâh akdinin sıhhat şartlarından biri bulunmuyor ise veya iki kız kardeşle birlikte nikâh yapılırsa veyahut da boşadığı hanımı iddet beklerken onun kız kardeşiyle evlenirse, bu durumlarda sahih bir mehir belirlenirse dahi nikâh fasit olur. Şayet erkek kadınla zifafa bulunursa kadına mehr-i misle hak kazanır. Bu mehrin, mehr-i müsemmayı geçmemesi gerekmektedir.⁹⁷ Eğer böyle bir evlilikten sonra hâkim karı kocayı zifaf ve sahih halvetten önce ayırırsa bu durumda kadına mehir vermek gerekmez. Çünkü fasit nikâh akdinde mehir akit sebebiyle değil zifaf ve sahih halvet sebebiyle vacip olur.⁹⁸

Şafî mezhebine göre kadın şu hususlarda mehr-i misle hak kazanır:

a. Nikâh akdi sahih olduğu halde tespit edilen mehir fasit ise bu durumda kadına mehr-i misil vermek gerekir. Örneğin alkollü içki, domuz vb. gibi İslam'da mali kıymeti olmayan bir şey olursa ya da gasp edilen bir mal ise veyahut da bir

⁹³ Nesâî, Nikâh, 68; Ebû Dâvûd, Nikâh, 31; İbn Mâce, Nikâh, 18.

⁹⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, 89; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 104.

⁹⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 282; *el-Fetâvâ 'l-Hindiyye*, I, 309.

⁹⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 104.

⁹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 287-288; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 210; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 104.

⁹⁸ Merğînânî, *a.g.e.*, I, 210; el-Meydânî, Abdulgani el-Ğânimî (v. 1298/1880), *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Beyrut 1428/2007, II, 155-156.

erkek iki veya daha fazla kadınla tek bir mehir karşılığında evlenirse tespit ettikleri mehir fasit olup kadına/kadınlara mehr-i misil vermek gerekir.⁹⁹

b. Nikâh akdi sahih olup kadını evliliğe zorlayan ya da sefih olan veli kadını mehr-i misilden az bir mehir ile evlendirdiği takdirde kadına mehr-i misil vermek lazım olur. Ayrıca oğlunu evliliğe zorlayan ya da sefih olan veli oğlunu mehr-i misilden daha fazla bir mehirle veya reşid olduğunu ispatlayan bir kadının istediği mehir miktarından farklı bir mehir takdir ederek evlendirirse bu durumlarda kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹⁰⁰

c. Tefviz nikâhı sebebiyle yani baba kızını mehirsiz evlendirirse veya kadın velisine kendisini mehirsiz evlendirebilmesi için ruhsat verirse bu durumda koca karısıyla zifafta bulunduğu takdirde kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹⁰¹

d. Karı-kocadan biri mehir tespit edilmeden vefat ederse mezhebin meşhur görüşüne göre kadına mehr-i misil vermek gerekir. Ölüm, mehrin her türlüünün kesinleşmesi hususunda zifaf gibidir. Hz. Peygamberin (s.a.s), Berva‘ binti Vâşik hakkında söylediği sözü delil olarak almaktadırlar.¹⁰²

Maliki mezhebine göre kadın şu hususlarda mehr-i misle hak kazanır:

a. Sahih olmayan bir şey mehir olarak belirlenirse akit fasit olur ve zifaf meydana geldiği takdirde kadına mehr-i misil verilir.¹⁰³

b. Mehr olarak tespit edilen şey olgunlaşmamış meyve gibi aldanma veya belirsizlik varsa bu durumda da mehr-i misil verilmelidir.¹⁰⁴

c. Tefviz nikâhında yani belli bir mehir tespit edilmeksizin nikâh akdi yapılmış ise zifaf meydana geldiği takdirde kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹⁰⁵

d. Mehrin tespiti bir başkasının kararına bırakılmış ise zifaf meydana gelmesi şartıyla kadına mehr-i misil lazım hale gelir.¹⁰⁶

⁹⁹ Şafî, *el-Ümm*, VI, 182-183; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 329-330.

¹⁰⁰ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 227-228.

¹⁰¹ Şafî, *el-Ümm*, VI, 174; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 371-373.

¹⁰² Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 373-374.

¹⁰³ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 23.

¹⁰⁴ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 23.

¹⁰⁵ Sehnûn, b. Abdisselâm b. Saîd (v. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Beyrut 1994, II, 162; Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris el-Endelusî (v. 494/1100), *el-Müntekâ Şerhu Muvattail-İmâmî Mâlik*, Beyrut 1983, III, 281; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 21-22.

¹⁰⁶ Bâcî, *a.g.e.*, III, 281.

e. Mehr muteber olmayan bir zamana te‘cil edilmiş ve zifaf da meydana gelmiş ise mehr-i misil kadına verilir.

f. İmam Malik’ten (v. 179/795) yapılan iki rivayetten birine göre fasit nikâh akdi durumunda koca zifafda bulunmakla kadına mehr-i misil vermesi gerekir.¹⁰⁷ İkinci rivayetine göre ise bu durumda vacip olan mehr-i müsemmadır.¹⁰⁸

Hanbelî mezhebine göre kadına şu durumlarda mehr-i misil vermek gerekir:

a. Tespit edilen mehr içki, domuz gibi şeran fasit ise mehr-i misil verilmelidir. Mehrin fasit olması akdin sıhhatine zarar vermez.¹⁰⁹

b. Tefviz nikâhı ister evlendirme tefvizi, isterse mehr tefvizi olsun yapılan akitle kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹¹⁰

Evlendirme tefvizi, baba kızını mehirsiz evlendirmesi veya kadının velisine kendisini mehirsiz evlendirebilmesi için izin vermiş olmasıdır. Bu durumda nikâh akdi sahih olup ister mehirden söz edilmesin isterse mehrin olmaması şart koşulsun kadına mehr-i misil vermek vacip olur.¹¹¹

Mehir zikredilmeksizin nikâh akdinin sahih olduğuna dair şu ayeti delil olarak getirmektedirler: “*Kendilerine el sürmeden veya mehrini belirlemeden boşadıysa bundan dolayı size bir vebal yoktur.*”¹¹²

Mehir tefvizi, bir kimsenin bir kadını kendisinin veya kadının ya da velisinin veyahut da bir başkasının istediği mehr üzere evlendirmesidir. Bu durumda da nikâh sahih olup kadına mehr-i misil gerekir.¹¹³

c. Küçük kızın evlendirilmesi babanın dışındaki velilerden birisi tarafından yapıldıysa kadına mehr-i misil gerekir.¹¹⁴

d. Nikâh akdi fasit olup zifaf meydana gelmişse kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹¹⁵

¹⁰⁷ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 23.

¹⁰⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 129.

¹⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 170.

¹¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 187-188.

¹¹¹ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 371-372.

¹¹² Bakara, 2/236.

¹¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 183.

¹¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 165.

¹¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 171.

Ebu Hanife (v. 150/767) ve imameyne göre fasit bir nikâh akdinden sonra meydana gelen zifaf sebebiyle mehr-i müsemma ve mehr-i misilden az olanı kadına mehir olarak verilir.¹¹⁶

Hanefilerden imam Züfer (v. 158/775), Şafîler ve Hanbelîlere göre bu durumlarda miktar ne olursa olsun vacip olan mehr-i misildir. Çünkü akit geçersiz olunca tespit edilen mehir de geçersiz olur.¹¹⁷ Malikilere göre nikâhın fasit olması ya mehrin fesadı veya akdin fesadı sebebiyle meydana gelir. Böyle bir durumda eğer zifaf meydana gelmişse mehr-i müsemmanın tamamı, zifaftan önce boşanma durumunda tespit edilen mehrin yarısını vermek gerekmektedir.¹¹⁸

Mehr-i mislin belirlenip ödenmesi hususunda AMK İslam hukukunun görüşünü esas alarak hüküm vermiştir.¹¹⁹ Ayrıca mehrin tefvizi konusunda AMK kadının mehrini sadece kocasına tefviz edebileceğini kanunlaştırmıştır. Şayet böyle bir durum meydana gelirse kadının mağdur olmaması için zifaftan önce mehrinin tespitini isteme hakkına da sahiptir. Dolayısıyla eğer koca mehri belirlemez ise o zaman kadın yetkili mahkemeye başvurarak mehr-i mislini alabilir.¹²⁰ Burada tamamen kadının mağdur edilmemesi dikkate alınarak tefviz konusunu mezheplerden az da olsa farklı olarak kanunlaştırmıştır.

2- Mehr-i Mislin Tayini

Hanefî, Şafî ve Hanbelîler göre mehr-i mislin belirlenmesinde kızın baba tarafından kadın akrabalarına bakılarak belirlenir. Ana baba bir veya baba bir kız kardeşler, halalar, erkek kardeş kızları gibi.¹²¹

Mehr-i mislin belirlenmesinde en yakın akrabalar dikkate alınmaktadır. Fakat baba tarafından kendisine denk bir kadının bulunmaması durumunda hangi kadınların mehr-i takdir edileceği hususu mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Hanefiler böyle bir durumda sosyal seviye açısından babasının ailesine benzeyen

¹¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 171.

¹¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 171.

¹¹⁸ Bâcî, *a.g.e.*, III, 310.

¹¹⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 99.

¹²⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 104.

¹²¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 64; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 211; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 375; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 189-190.

başka kadınların mehri dikkate alınarak tespit edilir.¹²² Şafîiler ise bu durumda akraba kadınların (neneler, teyzeler gibi), mehirleri dikkate alınarak belirlenir, ancak bu kadınlar da yoksa o zaman kadınlardan kendisine benzeyenlerin mehri esas alınır.¹²³ Hanbelîlere göre anası ve babası tarafından olan bütün akrabalarından kendisine eşit olan kadınların mehirlerine göre tesmiye edilir. Bunların ana veya babadan olmaları önemli değil, en yakın olanlarına göre tespit edilir. Bunların da olmaması durumunda oturdukları beldenin kadınlarından kendisine benzer durumda olanlar esas alınır.¹²⁴ Malikiler ise, kendisine denk olabilecek akraba olmadığında başka kadınlardan kendisine eşit olanların mehri esas alınarak belirlenir.¹²⁵

Mehr-i mislin belirlenmesinde kadının; dindarlık, zenginlik, güzellik, akıl, yaş ve soy gibi farklı özellikleri dikkate alınarak mehri kararlaştırılır.¹²⁶ Bu özelliklerin değişmesiyle mehr-i misil de değişmektedir. Mehri belirlenen kadın ile mehri dikkate alınacak olan kadının vasıfları, nikâh akdi sırasındaki durumlarına göre dikkate alınarak belirlenir. Bu vasıfların nikâh akdinden sonra değişmesi ya da yok olması belirlenen mehre zarar vermez.¹²⁷

3- Ölüm Yatağında Olan Birisinin Evlenip Mehir Belirlemesi (109)

*“Bir kimse ölüm yatağında iken evlenirse ve kadınının mehrini, mehr-i misilden fazla olarak tayin ederse, bu fazlalık vasiyet hükümlerine tabi olmaktadır.”*¹²⁸

Sahih nikâh akdinden sonra karı-koca reşid olmaları şartıyla anlaşarak mehirde artırma ve eksiltme yapabilirler. Bu konuyu daha sonra detaylı bir şekilde inceleyeceğiz. Bu başlıkta ölüm yatağında olan bir kimsenin evlenip karısının mehrini mehr-i misilden fazla olarak tayin ederse bu fazlalığın durumunun ne olacağını kısaca açıklamaya çalışacağız.

¹²² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 108.

¹²³ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 375-376.

¹²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 189-190.

¹²⁵ Bâcî, *a.g.e.*, III, 282.

¹²⁶ Serahsî, *a.g.e.*, V, 64; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 190.

¹²⁷ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, byy 1324/1906, II, 487-488; Bilmen, *Kamus*, II, 119.

¹²⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 109.

Reşid, sağlıklı ve bir başkasının zorlaması olmaksızın koca, karısının mehrini artırabilir, aynı şekilde kadın da kendi iradesiyle öz mülkü olan mehir hakkını kocasına bağışlayabilir. Ancak maraz-ı mevttle olan kişinin takdir ettiği mehir iki şekilde açıklanabilir:

1. Ölüm yatağında iken evlenen kişi, karısının mehrini, mehr-i misle eşit veya ondan az bir şekilde tayin etmiş ise bu durumda kadın bunu varislerin icazetine bakmaksızın alıp istifade edebilir.

2. Ama tesmiye edilen mehir, mehr-i misilden fazla olursa vasiyet hükmü cereyan eder.¹²⁹ Eğer kocanın başka varisi yoksa veya varisleri vefattan sonra bu fazlalığa izin vermişlerse kadın mehrin fazlalık kısmını da alır. Fakat izin vermedikleri takdirde bu fazlalık batıldır. AMK da bu konuda aynı hükmü vermiştir.¹³⁰

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-î Aile Kararnamesi'nde bu hükmün aynısı yer almıştır.¹³¹ Ayrıca 1958-1961 yılları arasında Mısır ve Suriye'nin ortaklaşa çıkarmış olduğu medenî kanununda da bu hükme yer vermişlerdir.¹³²

VII- Nelerle Mehir İfa Edilebilir (100)

“Temellük edilebilen her mal mehir olabilir.”¹³³

Nikâh akdi sebebiyle kadının hak kazandığı mehir, satışı veya kullanılması yasak olmayan her şey mehir olarak tayin edilebilir. Dolayısıyla mal, eşya ve ekonomik değeri olan, mülk edinilebilen, menkul ve gayri menkul mallar, zinet eşyaları mehir olarak verilebilir. Alkol, domuz eti ve ölmüş hayvan etleri gibi İslam dininin yasakladığı şeyler mehir olamaz.

Ekonomik değeri olmayan menfaatlerin mehir olup olmayacağı ise ihtilaflıdır. Hanefilere göre, boşama hakkının kadına verilmesi veya Kur'an öğretimi şeklindeki mali değeri olmayan menfaatlerin mehir olması doğru değildir. Kur'an

¹²⁹ Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 187.

¹³⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 109.

¹³¹ *Aile Hukuku Kararnamesi*, haz. Orhan Çeker, İstanbul 1999, md. 88.

¹³² Heyet, *Meşrû' kanuni'l-ahvali's-şahsiyyeti'l-muvahhid li'l-İklîmeyni'l-Mısri ve's-Sûri fi ahd'l-vahdeti beynehüma*, Beyrut 1996, s. 86, md. 43.

¹³³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 100.

öğretimi karşısında ücret almak caiz olmadığı gibi,¹³⁴ zikredilen bu hususlar mal cinsinden değildir. Malikilerin dışındaki diğer mezheplere göre mal ve kıymetinin takdiri mümkün olan menfaatler mehir olarak tesmiye edilebilir. Araziyi ekmek, arabaya binmek gibi hususlarda menfaatin müddeti belli olduğu sürece bunlar mehir olabilir. Ancak Hanefiler bu menfaatlerin değerinin on dirhem (10 x 2.979= 29.79 gr) gümüşten daha aşağı olmasını söylerler.¹³⁵ Fakat o dönemlerde bu parayla iki tane kurbanlık koyun alınabiliyordu.¹³⁶

Şafîiler ise, Kur'an öğretiminin mehir olabileceğini söylemekte ve buna delil olarak şu hadisi göstermektedirler: Hz. Peygamber (s.a.s), izârı dışında başka giyeceği olmayan sahabiye "Ezberindeki bildiğin sureler karşılığında seni ona nikâhladım" diyerek evlendirmiştir.¹³⁷

Hanbelîlere göre, Kur'an öğretiminin mehir olması caiz değildir. Bunun yerine kadına mehr-i misil vermek gerekir.¹³⁸ İmam Malik (v. 179/795) ise ücret karşılığında Kur'an öğretimini mekruh görmüştür. Buna binaen onlara göre bu menfaatin mehir olarak verilmesi sahih olmaz. Kadına mehr-i misil verilir.

Bu söylediklerimiz muteahhirun Hanefî âlimlerine göredir. Son dönem Hanefî âlimleri zaruretten dolayı bunların mehir olabileceğini söylemektedir. Çünkü zamanın değişmesiyle müslümanlara vacip olan bunun gibi şeylerde öğretecek kimseleri bulmak bazen zorlaşır.¹³⁹

AMK temellük edilebilen malların mehir olabileceği konusunda dört mezheple aynı görüştedir. Ancak ekonomik değeri olmayan menfaatlerin mehir olup olmayacağı hususunda sükût edip bir şey dememiştir.¹⁴⁰

¹³⁴ Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (v. 855/1451), *Umdetu'l-kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut ts, XX, 138-139.

¹³⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 277; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 328-330.

¹³⁶ Gökmenoğlu, *a.g.m.*, s. 23.

¹³⁷ Buhârî, Nikâh, 14; Müslim, Nikâh, 76; Ebû Dâvûd, Nikâh, 31; Nesâî, Nikâh, 62; Tirmizî, Nikâh, 23.

¹³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 163.

¹³⁹ el-Cezîrî, Abdurrahman, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, Kahire 1939, IV, 105.

¹⁴⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 100.

VIII- Mehri Arttırma ve Azaltma

Nikâh akdinden sonra mehri arttırmak veya azaltmak mümkündür. Nikâh akdinden sonra koca veya velisi tarafından yapılan ilavelere mehrin arttırılması denilir. Buna karşılık nikâh akdinin tamamlanmasından sonra kadın veya bunun icazetine bağlı olarak onun velisi tarafından mehri tamamen ya da kısmen düşürmeye de mehri azaltma denilmektedir. Biz de bu konuyu arttırılması ve azaltılması başlıkları altında AMK'daki maddeleri göz önünde bulundurarak incelemeye çalışacağız.

A) Mehri Arttırmak (102)

1. *“Koca nikâh akdinin akabinde mehrin miktarında arttırma yapabilir.*
2. *Bu durumda şu üç şartın olması gerekmektedir.”*
 - a) *Arttırılan miktar malum olmalıdır.*
 - b) *Kız veya velisi arttırılan miktarı kabul etmelidir.*
 - c) *Karı-koca ilişkisi devam etmelidir.¹⁴¹*

Hanefiler, reşit olan erkek veya velisi akdin tamamlanmasından sonra, her iki tarafın rızasıyla belirlenen mehre ilave yapabilecekleri görüşündedirler. Yapılan bu ilave zifaf veya kocanın ölümünden sonra lazım hale gelir. Dolayısıyla bu fazlalık mehrin bir parçası olup zifaf veya ölümden sonra kesinleşir. Hanefilerin dışındakilere göre bu fazlalık mehrin aslı gibi olup, zifaftan önce meydana gelen boşanmada kadına bunun yarısının verilmesi gerekir.

Hanefiler şu durumlarda mehri arttırmanın caiz olduğunu söylemektedirler:

a. Nikâh akdinden sonra, evlilik devam ettiği sürece mehrin miktarını arttırmak caizdir.¹⁴² Koca mehrde arttırma yapar veya arttırmayı kabul ederse o fazlalığı da vermesi gerekir. Ancak zifaf, ölüm ya da sahih halvetten önce ayrılık gerçekleştiği takdirde bu fazlalığı vermesi gerekmez.¹⁴³ İmam Ebu Yusuf (v. 182/798) ise bu fazlalığı mehirden sayarak verilmesi kanaatindedir. Çünkü nikâh akdinden sonra konuşulan şartlar nikâh akdi sırasında olmuş gibidir. İmam Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Muhammed'e (v. 189/805) göre ise mehrin yarısının

¹⁴¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 102.

¹⁴² *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 312-313.

¹⁴³ *Kâsânî, a.g.e.*, II, 298-; *Mevsilî, el-İhtiyâr*, III, 103; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 313.

verilmesi durumunda, sadece nikâh akdi anında belirlenen mehir miktarı esas alınarak verilir.¹⁴⁴

b. Mehrin, arttırılan miktarı malum olmalı, “Senin mehrini arttırdım” deyip arttırılan şeyi açıklamaz ise meçhul olduğundan dolayı sahih olmaz.

c. Koca reşit olmalı, çünkü belirlenmiş olan mehre yapılan ziyade bağıştır. Bağış yapacak kişinin ehliyeti tam olmalıdır. Aksi durumda yapılan ziyade sahih olmaz.¹⁴⁵

d. Karı, reşit olmadığı takdirde velisi, yapılan fazlalığı o mecliste kabul etmelidir. Çünkü yapılan fazlalık hibe olup, mutlaka icaptan sonra o mecliste kabul edilmesi gerekir.

Hanbelfiler de nikâh akdinden sonra mehirde yapılan fazlalığın nikâh akdine tabi olduğu hususunda Hanefilerle aynı görüşte olup şu ayet-i kerimeyi delil getirmektedirler: “Belirlemiş olduğunuz mehirde, daha sonra aranızda anlaşarak değişiklik yapmanızda size bir günah yoktur.”¹⁴⁶ Şafiîler ise nikâh akdinden sonra yapılan fazlalığın nikâh akdine tabi olmadığı görüşündedir. Koca eğer mehri arttırırsa, yapılan ilave hibe şartlarına tabi olup, bu durumdan sonra gerçekleşen ayrılıkta yaptığı fazlalıktan hiçbir şey alamaz.¹⁴⁷ Nikâh akdinin akabinde mehirde yapılan ilave konusunda AMK Hanefi mezhebinin görüşünü benimsemiştir.¹⁴⁸

B) Mehri Azaltmak (103)

1. “Karı kanuni evlenme yaşını tamamladıysa sağlıklı olduğu halde kendi rızasıyla nakit olarak belirlenmiş olan mehrinin tamamını ya da bir kısmını kocasına bağışlayabilir.”

2. “Bu kanunun 70. maddesinin¹⁴⁹ içerdiği yaşı doldurmayan kızın babası, mehrini hiçbir şekilde kocasına bağışlayamaz.”¹⁵⁰

¹⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 298-299; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 103.

¹⁴⁵ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 285.

¹⁴⁶ Nisâ, 4/24.

¹⁴⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 204-205.

¹⁴⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 102.

¹⁴⁹ Erkek için 18, kadın için 16 yaşının tamamlanmasını şart koşmaktadır.

¹⁵⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 103.

Hanefilere göre reşit olup, ölümcül derecede hasta olmayan kadın, akdin tamamlanmasından sonra mehrin bir kısmını veya tamamını bağışlayabilir. Baba, reşit olmayan kızının mehrini hiçbir şekilde bağışlayamaz. Ancak kızı reşit ise onun iznine bağlı olarak azaltabilir veya tamamen bağışlayabilir.¹⁵¹

Malikilere göre ise kadın mehrinin tamamını zifaktan önce kocasına hibe ettiği takdirde, koca bir daha ona mehir adına hiçbir şey vermez. Şafîlere göre veli, kadının diğer borçlarında olduğu gibi mehrini bağışlama yetkisine sahip değildir. Çünkü nikâh akdinden sonra velinin söz sahibi olmadığı kanaatindedirler. Kadın mehrinin bir kısmını ya da tamamını kocasına bağışlarsa, zifaktan önce boşanma gerçekleştiği takdirde ona hiçbir şey geri verilmez. Ama mehir aynî maldan ise mesela, belirli bir hayvan veya belirli bir ev ise bu durumda boşanma olduğunda onun yarısına hak sahibi olur.¹⁵² Kadının mehrini bağışlaması konusunda AMK, Hanefi mezhebinin görüşünü benimsemiştir.¹⁵³

IX- Kadının Mehre Hak Sahibi Olacağı Durumlar

Bu başlık altında kadının mehrin tamamına mı yoksa yarısına mı hak kazanacağı durumları inceleyeceğiz. Ayrıca kadına mehir verilmediği veyahut mehri ortadan kaldıran bir sebebin meydana gelmesi sonucunda müt'anın verilip verilmeyeceği de incelenecektir.

A) Kadının Mehrin Tamamına Hak Sahibi Olduğu Durumlar (98)

“Zifaf, sahih halvet veya karı-kocadan herhangi birisinin ölümü sebebiyle mehrin tamamı vacip olur. Vefatın zifaf ya da sahih halvetten önce olması bir şey değiştirmez.”¹⁵⁴

Sahih nikâh akdiyle beraber mehir vacip hale gelir. Kadın bazen mehrin tamamını alırken bazen ise onun yarısıyla yetinir, bazen de hiç mehir alamaz. Kadın şu üç sebepten birisinin gerçekleşmesi durumunda mehri tam olarak alır.¹⁵⁵

¹⁵¹ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 464-465.

¹⁵² Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 297.

¹⁵³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 103.

¹⁵⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 98.

¹⁵⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 291-295.

1- Zifaf

Mehrin, sahih nikâhtan sonra zifafın gerçekleşmesiyle kadının bunun tamamına hak sahibi olacağı mevzuunda âlimler aynı fikirdedirler.¹⁵⁶ Mehir nikâh akdi sırasında belirlenmişse kadın, bu belirlenen miktarın tamamını, nikâh akdi sırasında belirlenmediği takdirde mehr-i mislin tamamına hak kazanır. Eğer nikâh akdinden sonra mehrin miktarı hususunda bir belirleme gerçekleşirse kadın, daha sonra kararlaştırılan bu miktarın tamamına zifaf veya ölümden sonra hak kazanır.¹⁵⁷

Sonuç olarak zifafın vuku bulmasıyla mehir kesinlik kazanmaktadır. Sahibine verilmeden ya da hak sahibi ibra veya bağışlamadan kocanın zimmetinden düşmez.¹⁵⁸

Zifaf ile mehrin tamamının vacip olacağı konusunda AMK Hanefî mezhebinin görüşüne göre hareket etmiştir.¹⁵⁹ Çünkü Hanefiler bu mevzuda şu görüştedirler: Sahih nikâh ile beraber mehri tesmiye edilirse, zifafın da sahih bir şekilde gerçekleşmesiyle kadın mehrin tamamına hak sahibi olur.¹⁶⁰ Çünkü Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyrulmaktadır: “Birbirinize karışmışken ve onlar sizden sağlam bir söz almışken, onu (mehr) nasıl alırsınız?”¹⁶¹ Burada geçen “efdâ” kelimesi cinsi temas olarak tefsir edilmiştir.¹⁶²

2- Karı-Kocadan Birisinin Ölümü

Sahih nikâhta, mehri tesmiye edildikten sonra zifaf veya sahih halvetten önce veyahut sonra karı-kocadan birisinin ölümüyle mehri kesinleşmiş olur.¹⁶³ Mehri belirlendiyse kadın, belirlenen miktarın tamamına hak sahibi olur. Ancak mehri tesmiye edilmeden ölüm meydana gelirse Malikiler dışındaki müçtehitlere göre kadın mehr-i mislin tamamına hak sahibi olur.¹⁶⁴ Delil olarak Abdullah b. Mes'ud'a

¹⁵⁶ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 18; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 291.

¹⁵⁷ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 149-150; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 102.

¹⁵⁸ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 289.

¹⁵⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 98.

¹⁶⁰ Abdullah, Nizamüddin, *Şerh Kânûn-i Medenî-yi Afganistân Hukûk-i Fâmil*, Kabil hş. 1389, 276-277.

¹⁶¹ Nisâ, 4/21.

¹⁶² Kâsânî, *a.g.e.*, II, 291.

¹⁶³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 102; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 225.

¹⁶⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 102.

ölünceye kadar kocası kendisiyle cinsi ilişki kurmayan ve kendisine mehir de belirlenmemiş kadının durumu sorulduğunda: “Onun için mehr-i misil vardır, bunda ne aldatma ne de hile olup kadın iddetini bekler ve mirasçı olur. Ma‘kil b. Sinân el-Eşcaî şöyle dedi: Rasulullah (s.a.v.), Berva‘ binti Vâşik hakkında senin verdiğin gibi hüküm verdi.”¹⁶⁵

Karı-kocadan birisinin ölmesi ya da başkaları tarafından öldürülmesi veyahut karı-kocadan birinin diğerini öldürmesi veya kocanın kendisini öldürmesi ile mehir kesinlik kazanır.¹⁶⁶ Fakat kadının kendini öldürmesi halinde mehri kesinleşip kesinleşmeyeceği hususunda âlimler arasında ihtilaf vardır. İmam Züfer (v. 158/775) dışındaki Hanefiler ile diğer mezhep âlimlerine göre kadın kendini öldürdüğü takdirde mehrin tamamına hak sahibi olur.¹⁶⁷ İmam Züfer (v. 158/775) ise bu konuda kadına mehir verilmeyeceğini söylemektedir. Çünkü kadın kendini öldürmesi ile kocasının intifa hakkını yok etmiş olacağından kendi hakkı olan mehri de iskat etmiş olur.¹⁶⁸ Kadın irtidat sebebiyle mehir hakkını kaybettiği gibi intihar ile de mehir hakkını kaybetmektedir. Cumhur ise bu konuda mehir hakkının devam ettiği kanaatinde olup intihar ile irtidatın birbirleriyle kıyaslanmasının doğru olmayacağını söylemektedirler. Ayrıca irtidat halinde mehirde kadından başkasının hakkının olmadığını, ancak intiharda ise mehirde varislerin de haklarının olmasından dolayı bunu caiz olarak görmezler.¹⁶⁹

Kadın kocasını sahih halvet ve zifaktan önce kasten öldürdüğü takdirde Hanbelîler ve İmam Züfer (v. 158/775) dışındaki Hanefiler mehir hakkının sakıt olmayacağını; Malikiler, Şafîiler ve İmam Züfer (v. 158/775) mehir hakkının sakıt olacağını söylemektedirler.¹⁷⁰

Karı-kocadan birisinin ölümü konusunda AMK dört mezhebin görüşüne göre “Zifaf ya da sahih halvetten önce olsa bile karı-kocadan herhangi birisinin ölümü sebebiyle, mehrin tamamı vacip olur”¹⁷¹ şeklinde kanun haline getirmiştir.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, Nikâh, 6; Nesâî, Nikâh, 26.

¹⁶⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 294

¹⁶⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 294-295; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 350.

¹⁶⁸ Bilmen, *Kamus*, II, 125.

¹⁶⁹ Bilmen, *Kamus*, II, 125; Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 290-291.

¹⁷⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 294; Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 291.

¹⁷¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 98.

3- Sahih Halvet (91)

“Sahih halvet, sahih nikâhta koca innîn bile olsa, mehrin tümünün lüzumu konusunda zıfaf hükmünü doğurur. Ayrıca sahih halvetin hükmü, nesebin sübutu, nafaka ve zevcenin kız kardeşiyle nikâhın haram olması konusunda sahih nikâhta zıfaf hükmünü içerir.”¹⁷²

Sahih halvet, karı-kocanın izinleri olmadan kimsenin kendilerini göremeyeceği, kendilerinden muttali olamayacağından emin oldukları bir mekânda zıfafa girmeden ikisinin baş başa kalmasını ifade eden bir fıkıh ıstılahıdır.¹⁷³ Ancak bu esnada karı-kocanın birbirlerinden faydalanmalarına engel teşkil edecek hakiki, tabii ve şer‘i engelin olmaması lazımdır.¹⁷⁴

Sahih halvet için ev, kapıları kapalı bahçe, hamam, çadır gibi yerler mahal olabilir. Ancak kapıları kapalı olamayan yerler, yollar, etrafı çevrilmemiş veya başkalarının görebileceği mekânlar halvete mahal olamaz. Ama yolculukta yoldan çıkıp تنها bir mekânda bulunulursa halvet meydana gelmiş olur.¹⁷⁵

Karı-koca sahih nikâhla evlendiğinde onların sahih halvetleri zıfaf hükmünde olup¹⁷⁶ kadın bu durumda mehrin tamamını almaya hak kazanır.

Sahih halvetin meydana gelmesinden sonra mehrin tamamının kadına verilmesi gerektiği hususunda görüş beyan edenlerin delilleri şunlardır: Bakara suresinin 237. ayetinde geçen “تمسوهن” kelimesi halvet olarak tefsir edilmektedir. Buna ilave olarak “efdâ” kelimesiyle¹⁷⁷ birlikte şu hadisi de delil olarak göstermektedir:

من كشف خمار امرأة ونظر إليها فقد وجب الصداق دخل بها أو لم يدخل.

“Kim bir kadının peçesini açar yahut ona bakarsa cinsi birleşme olsun veya olmasın mehir gerekir.”¹⁷⁸

¹⁷² Afgan Medenî Kanunu, md. 91.

¹⁷³ Çeker, Orhan, “Halvet”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 384.

¹⁷⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 291; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 103-104.

¹⁷⁵ Bilmen, *Kamus*, II, 125.

¹⁷⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 103-104; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 149-150.

¹⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 191.

¹⁷⁸ Dârekutnî, Ebu’l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995), *es-Sünen*, Beyrut 1986, III, 307.

Hanefiler göre sahih halvetin meydana gelmesine engel teşkil edecek olan sebepler şunlardır:

a) Hissi (hakiki) Engel

Karı-kocadan birisinin zifafa engel olacak kadar hasta olması, bulûğ çağına ulaşmamış veya kadının cinsel organında zifafa mani olacak kadar bozukluğun olması hakiki engellerdendir. Bu tür engellerin kadında olması halvete mani olacağı hususunda İslam hukukçuları müttefiktir.¹⁷⁹ Fakat kusurların erkekte olmasında halvete mani olup olmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife (v. 150/767) ve aynı çağda yaşayan bazı fakihlere göre erkekte olan kusurlar halvete engel teşkil etmez. Organı kesik veya iktidarsız olsa da halvet sahih kabul edilir ve mehrin tamamı kadına verilir. Ancak Ebu Yusuf (v. 182/798) ve İmam Muhammed (v. 189/805) bu konuda Ebu Hanife'den (v. 150/767) farklı düşünerek halvetin meydana gelmeyeceğini ve kadına mehrin yarısının verilmesinin gerektiğini söylerler.¹⁸⁰

b) Tabii Engel

Karı-kocanın yanında üçüncü bir kişinin olması veya üçüncü kişinin görebileceği bir yerde olmak tabii engellerdendir. İnsanlar yanlarında üçüncü bir kişinin olduğu bir durumda hanımıyla zifafa girmek istemez. Üçüncü kişinin uyuyor, kör ya da bulûğ çağına (mümeyyiz olan çocuk) ermemiş olması arasında fark yoktur; bunlar halvete mani olan durumlardır.¹⁸¹ Ancak üçüncü şahıs, karı-koca arasında geçenleri söyleyemeyecek kadar küçük çocuk (mümeyyiz olmayan çocuk) olursa, deli ya da baygın bir vaziyette ise halvete engel değildir. Buna ilave olarak karı-kocanın yanında köpek olduğu takdirde, eğer köpek erkeğin ise halvete mani değildir, ama köpek kadının ise halvete engeldir.¹⁸²

c) Şer'î Engel

Karı-kocadan birisinin ya da ikisinin ramazan orucu tutuyor, farz veya nafile hac ya da umre için ihramda, farz namaz kılıyor yahut kadının hayız veya nifas

¹⁷⁹ Çeker, "Halvet", *DİA*, XV, 384.

¹⁸⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 292; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 103-104; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 151-152.

¹⁸¹ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 293; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 104; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 151.

¹⁸² İbn Âbidîn, II, 465-466.

hallerinde bulunması gibi durumlar şer'î engellerden olup halvetin gerçekleşmesi için manidir.¹⁸³ Bu hususlardan birisi mevcut olduğu takdirde sahih halvet meydana gelmez.¹⁸⁴

Hanbelîler, nikâh akdinin sahih olmasıyla kadının mehri tamamen kesinleşmiş olacağı görüşündedirler. Sadece erkeğin zevci ilişkide bulunabileceği yaşta (baliğ, mümeyyiz) olmasını şart koşmaktadırlar. Ayrıca kadının da kocasıyla cinsel ilişkide bulunabilecek yaşta olması gerekir. Karı-kocada bu iki şart olduğunda sahih halvet gerçekleşmiş olur. Bu esnada zevcî ilişki olmazsa veya oruçlu ya da ihramlı gibi şer'î bir engel mevcut ise de kadın mehrin tamamına hak kazanır.¹⁸⁵

Maliki ve Şafîîlerin son görüşlerine göre sadece sahih halvet ile kadın mehre hak sahibi olmaz. Mehri, kesin bir şekilde elde etmesi için birleşmenin de meydana gelmesi lazımdır. Eğer sahih halveti müteakip birleşme olmaksızın ayrılık meydana gelirse, kadına tesmiye edildiği takdirde mehrin yarısı, aksi halde müt'a vermek gerekir. Yine Malikilere göre birleşme olmaksızın kadının bir yıl kocasının yanında ikamet etmesi halinde mehrin tamamına hak sahibi olur. Çünkü kadın kocasının evinde bir yıl gibi bir müddet kalmasıyla buna hak sahibi olmakla beraber bu ikamet de birleşme yerine geçer.¹⁸⁶ Bu mevzuda şu ayet-i kerimeyi delil olarak getirmektedirler: *“Kendilerine el sürmeden veya mehrini belirlemeden boşadıysa bundan dolayı size bir vebal yoktur. Bu durumda gücü yetenleriniz güçleri yettiğince ve eli dar olanlarınız da durumlarına göre, onları maruf bir şekilde faydalandırınız.”*¹⁸⁷ “El sürmeden=تمسوهن” ifadesi bu görüşte olanlara göre hakiki birleşme anlamına gelmektedir.

Sahihi halvet konusunda AMK 92. maddesinin ikinci kısmında Hanefî mezhebinin görüşünü benimseyerek şu ifadelerle yer vermiştir: “Sahihi halvet... mehrin tamamı vacip olur.”¹⁸⁸ Ayrıca bu kanunun 91. maddesindeki hüküm de Hanefî mezhebinin görüşüne göredir.¹⁸⁹ Dolayısıyla sahihi halvet şu durumlarda zıfaf hükmündedir: Mehr-i müsemmanın teekküdü ve mehr-i mislin lüzumu, nafaka,

¹⁸³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 103-104.

¹⁸⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 293; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 205-206; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 104.

¹⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 191-194.

¹⁸⁶ Bâcî, *a.g.e.*, III, 292-293.

¹⁸⁷ Bakara, 2/236.

¹⁸⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 98.

¹⁸⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 91.

nesebin sübutu ve boşadığı karısının iddeti içerisinde onun kız kardeşiyle evlenmesi haramlığı.¹⁹⁰

B) Kadının Mehrin Yarısına Hak Sahibi Olduğu Durumlar (105)

“Zifaf ya da sahih halvetten önce boşanma meydana gelip de daha önce mehir belirlenmişse kadın sadece belirlenmiş mehrin (mehr-i musemma) yarısını almaya hak kazanır. Nikâh akdi sırasında mehir belirlenmemişse bu durumda mehr-i mislin yarısını alır.”¹⁹¹

Zifaf veya sahih halvet gerçekleşmeden, hak sahibi olan kadın da mehrini bağışlamadan, koca tarafından kaynaklanan bir sebeple boşanma meydana gelirse kadın, belirlenen mehrin yarısını almaya hak kazanır. Eğer mehrin tamamı peşin olarak ödendiye, kadın bunun yarısını kocasına iade etmek zorundadır. Bu mevzuda İslam hukukçuları görüş birliği içerisinde olup¹⁹² su ayet-i kerimeyi delil olarak getirmektedirler:

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَوَصَّفُوا مَا فَرَضْتُمْ...

“Eğer kadınlara mehir belirler de el sürmeden onları boşarsanız belirlediğiniz (mehr) yarısını verin...”¹⁹³ Bu ayet gereğince kadının mehrin yarısını alabilmesi için şu şartların olması gerekir: Nikâh akdi sırasında mehir tesmiye edilmiş olacak, koca karısını zifaktan veya sahih halvetten önce boşamış olacak ve kadın hak sahibi olduğu mehrinden vazgeçmemiş olacak.

Burada evliliğin sona ermesi boşama ile olabileceği gibi fesih, lian, kocanın dinden dönmesi, karısı müslüman olduğu halde kendisinin buna yanaşmaması ve iktidarsızlığı durumlarıyla da evlilik sona erebilir. Bunların hepsi kocanın fiiliyle meydana geldiğinden kadın mehrin yarısını almaya hak kazanır.¹⁹⁴

Nikâh akdi sırasında kadına eğer mehir tesmiye edilmemiş ise İslam hukukçuları bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefî ve Hanbelîlere göre kadına

¹⁹⁰ Bilmen, *Kamus*, II, 125-127.

¹⁹¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 105.

¹⁹² Sehnûn, *a.g.e.*, II, 152-153; eş-Şirâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali b. Yûsuf el-Firûzâbâdî (v. 476/1083), *el-Mühezzeb*, Beyrut 1995, II, 466-467; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 296-297; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, 343-345.

¹⁹³ Bakara, 2/237.

¹⁹⁴ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 461.

sadece müt'a verilir. Çünkü yukarıdaki (Bakara, 237) ayette tesmiye edilen mehrin yarılanması söz konusu edilmektedir. Kadına müt'anın verilmesi gerektiğine ise şu ayet-i kerimeyi delil olarak getirmektedirler: *“Kendilerine el sürmeden ve mehrini belirlemeden boşadıysa bundan dolayı size bir vebal yoktur. Bu durumda gücü yetenleriniz güçleri yettiğinde ve eli dar olanlarınız da durumlarına göre, onları maruf bir şekilde faydalandırınız.”*¹⁹⁵ Cumhura göre ise nikâh akdi esnasında tesmiye edilmesi veya tesmiyenin sahih olmaması durumlarında zifaf ya da sahih halvetten önce boşama vaki olduğunda mehr-i mislin yarısının verilmesi gerektiği kanaatindedir. Hanbelîlerden bir diğer rivayet ise müt'a değil, sadece tesmiye edilen mehrin yarısını vermek gerekir.¹⁹⁶ AMK bu konuda cumhurun görüşünü esas almıştır.¹⁹⁷

C) Kadına Müt'a Verilmesi Gereken Durumlar (107-108)

*“Sahih halvet veya zıfaftan önce karı-koca anlaşarak arasında ayrılmaya karar verirlerse, bu durumda kocanın karısına müt'a denilen sade birkaç parça elbise veya buna benzer şeylerin verilmesi gerekmektedir. Müt'anın tayininde kocanın mali durumu dikkate alınarak mehr-i mislin yarısını asla geçmemesi gerekmektedir.”*¹⁹⁸

1. *“Mehir belirlenip, boşanma zıfaftan önce meydana gelirse veya koca vefat ederse, kadına müt'a verilmesi gerekmez.*

2. *Ama zıfaftan sonra boşanma vaki olursa mehir ister müsemma olsun ister olmasın kadına müt'a verilir.”*¹⁹⁹

Daha önce geçtiği üzere zifaf veya sahih halvetten önce evlilik kocanın fiiliyle sona erdiğinde, bu durumda nikâh akdi esnasında eğer mehir belirlenmişse kadına belirlenen mehrin yarısını vermek lazım olur. Fakat nikâh akdi sırasında mehir tesmiye edilmemiş, ancak boşama kocanın fiiliyle zıfaftan önce gerçekleşirse

¹⁹⁵ Bakara, 2/236.

¹⁹⁶ Şafîî, *el-Ümm*, VI, 182; Semerkandî, ‘Alaü'ddîn (v. 539/1144), *Tühfetü'l-Fukahâ*, Beyrut 1984, I, 141; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV, 356-357; Karâfî, *a.g.e.*, IV, 371-372; Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 294-295.

¹⁹⁷ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 105.

¹⁹⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 107.

¹⁹⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 108.

kadına teselli cihetinden müt'a denilen, bir gömlek, bir başörtü, bir entari gibi şeyler vermek gerekmektedir.²⁰⁰

Mezheplerin bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Hanefî, Şafîî ve Hanbelîlere göre mehrin olmamasını şart koşarak evlenen (mufavviza) veya fasit bir şeyi mehir olarak kabul eden kadının zifaf veya sahih halvetten önce boşanması durumunda kendisine müt'a vermek gerekir. Bu görüştekiler Bakara suresinin 236. ayetini delil olarak getirmektedirler. Burada kadına müt'anın verilmesi gerekliliği bahsedilmektedir. Çünkü ayetin devamı şu şekildedir: “görevlerini en iyi şekilde yapanlar için bir yükümlülüktür.”²⁰¹ Şafîîlerin bir diğer görüşüne göre boşanma zifaftan önce olsun ya da sonra olsun fark etmez iki durumda da kadına müt'a adında bir şeyler verilmesini gerekli olarak kabul etmektedirler. Malikiler ise bu konuda diğer mezheplere göre farklı düşünerek kocanın, karısına teselli cihetinden müt'a adıyla verdiği eşyayı mendup olarak görmektedirler. Onlara göre mehr-i mislin yarısını geçmemek şartıyla, müt'a kocanın mali durumu dikkate alınarak belirlenir.²⁰²

Müt'a konusunda AMK da zifaf veya sahih halvetten önce ayrılığın olması durumunda müt'anın gerekliliğinden bahsederek Malikiler dışındaki mezheplerin görüşlerine hemen hemen yakındır. Sadece Şafîîlerin ikinci görüşünü kabul etmemektedir.²⁰³

Mehir belirlenip, boşanma zifaftan önce meydana gelir, ya da koca vefat ederse, Hanefilerden Ebu Yusuf (v. 182/798), İmam Şafîî (v. 204/819) ve Ahmed b. Hanbel'e (v. 241/855) göre kocanın karısına müt'a vermesi gerekir. Çünkü nikâh akdinden sonra yapılan tesmiye, nikâh akdi anında yapılmış tesmiye gibidir.²⁰⁴ Malikilerde ise her türlü boşamada müt'anın verilmesi müstehap iken, Şafîîler de ayrılık ister zifaftan önce isterse sonra olsun her iki durumda da müt'anın verilmesini vacip olarak görmüşlerdir. Buna ilave olarak kocası vefat eden kadına müt'a

²⁰⁰ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 150; Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri*, AÜİFD, Ankara 1978, XXIII, 280-281.

²⁰¹ Bakara, 2/236.

²⁰² Bakara, 2/236.

²⁰³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 107.

²⁰⁴ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 317.

verilmez, çünkü nasstaki ifade²⁰⁵ sadece boşananları içine almaktadır. Kocası vefat eden kadına müt'aa verilmesi zikredilmemektedir.²⁰⁶ Bu mevzuda AMK 108. maddesinin birinci fıkrasındaki hükmü Ebu Yusuf (v. 182/798), İmam Şafî (v. 204/816) ve Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) görüşleri doğrultusunda kanunlaştırmıştır.²⁰⁷ Zikrettiğimiz maddenin ikinci fıkrasındaki hüküm ise Hanefilerin genel görüşleri doğrultusundadır.²⁰⁸

X- Kadının Mehir Hakkını Düşüren Durumlar

Kararlaştırılan mehir sahih olup nikâh akdi tamamlandıktan sonra kadın kendi öz mülkü olan mehrini kocasının zimmetinden kısmen veya tamamen düşürebilmektedir.²⁰⁹ Fakat kadının hür, reşid, baliğ ve mehrin düşürülmesi konusunda başkası tarafından zorlanmamış olması şarttır. Nasıl ki kişi malik olduğu mülkünde hibe veya başka bir şekilde tasarrufta bulunabiliyorsa, kadın da öz mülkü olan mehir de dilediği gibi tasarrufta bulunabilir.²¹⁰ Bu başlık altında kadının hangi durumlarda mehir hakkının kaybedileceği hususlarını AMK'daki maddeleri göz önünde bulundurarak incelemeye çalışacağız.

Kadın şu sebeplerden birisinin olmasıyla öz hakkı olan mehri iskat etmiş olur:

A) Karı-Koca Arasında Boşanma Olmaksızın Meydana Gelen Ayrılık (106)

“Ayrılık, zifaf veya sahih halvetten önce kadın tarafından gerçekleşirse, bu durumda kadının mehri tamamen sakıt olur.”²¹¹

Karı-koca arasında zifaf veya sahih halvetten önce boşanma olmaksızın meydana gelen ayrılık, ister koca isterse kadın tarafından gerçekleşsin, mehrin tamamını düşürür. Boşanma gerçekleşmeden meydana gelen ayrılık fesih olup,

²⁰⁵ Bakara, 2/ 241.

²⁰⁶ Zuhaylî, a.g.e., VII, 319.

²⁰⁷ Afgan Medenî Kanunu, md. 108.

²⁰⁸ Afgan Medenî Kanunu, md. 108.

²⁰⁹ Kâsânî, a.g.e., II, 295; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 316-317.

²¹⁰ Acar, İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar, s. 70.

²¹¹ Afgan Medenî Kanunu, md. 106.

zifaktan önce gerçekleştiği için mehrin tamamını iskat eder.²¹² Velinin kefaet sebebiyle evliliği feshettirmesi, kadının mürtet olması veya koca müslüman olup kadının İslam'a girmeyi reddetmesi ya da kocadaki bir ayıptan dolayı evliliğin feshini istemesi gibi durumlarda kadının mehir hakkı düşmektedir.

Malikilere göre, kadında mevcut olan bir ayıptan dolayı zifaktan önce koca nikâhı fesih veya reddederse kadına hiçbir şey verilmez.²¹³

Şafiî ve Hanbelîlere göre, zifaktan önce eğer ayrılmaya kadın sebep olmuşsa, bu durumda mehir ister müsemma isterse misil olsun, kadın mehir hakkını kaybeder. Kadının dinden dönmesi veya kadındaki bir ayıptan dolayı kocanın evliliği feshetmesi gibi durumlar buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak zifaktan önce ayrılığa başkası sebep olursa bu durumda kadının mehri tamamen yok olmaz. Koca, müslüman olursa ya da dinden dönerse, talak, hul' (bu boşama kadının arzu veya onun fiiliyle yapılırsa bile mehri düşürmez) ve lian gibi durumlarda kadının mehir hakkı tamamen düşmez; mehrin yarısını alır. Bu görüşte olanlar Bakara suresinin 237. ayetini delil olarak getirmektedirler.²¹⁴

Bu konuda AMK Hanefi mezhebinin görüşünü esas almakla beraber, zifaf veya sahih halvetten önce sadece kadın tarafından meydana gelen ayrılmalar için bunun söz konusu olabileceğini zikretmiştir. Aksi durumda kadının mehir hakkı tamamen sakıt olmaz.²¹⁵

B) Mehir Karşılığında Hul' Yapılması (163)

*“Hul', ister zifaktan önce isterse sonra olsun eğer mehrin tamamına karşılık yapılmışsa bu durumda kocanın zimmetinden düşer. Kadın eğer mehrin tamamını veya bir kısmını daha önce teslim aldıysa, kabz ettiği miktarı kocasına iade etmekle mükelleftir.”*²¹⁶

Kadının hiç mehir alamadığı durumlardan bir diğeri de mehir karşılığında hul' yapmaktır. Zifaktan önce veya sonra, kadın mehir almayıp, kocasıyla bunun karşılığında kendisini boşaması için anlaşma (muhalea) yaptığı takdirde, kadının

²¹² Kâsânî, a.g.e., II, 295.

²¹³ Nevevî, a.g.e., XVI, 350.

²¹⁴ Zuhaylî, a.g.e., VII, 295-298.

²¹⁵ Afgan Medenî Kanunu, md. 106.

²¹⁶ Afgan Medenî Kanunu, md. 163.

mehir hakkı tamamen düşer. Kadın nikâh akdinden önce ya da sonra mehri almamışsa kocanın zimmetinden düşer, fakat mehir kadın tarafından daha önce alınmış ise onu kocasına iade eder. Koca, hul‘ için mehir dışında bir mali şart koşarsa, kadın o malı vermek zorundadır. Ayrıca İmam Ebu Hanife’ye (v. 150/767) göre kocanın nikâh akdiyle üzerine vacip olan mehir, nafaka gibi bütün sorumluluklardan kurtulur.²¹⁷ Çünkü İmam Ebu Hanife (v. 150/767) hul‘un bir şeyin karşılında yapılan boşanma anlamının yanı sıra beraat anlamı da taşıdığı kanaatindedir.²¹⁸ Cumhur da muhâle’nin meşru olduğunu, görüş birliği içerisinde beyan etmişlerdir.²¹⁹ AMK bu konuda Hanefi mezhebinin görüşünü esas almıştır.²²⁰

C) Mehir Hakkından İbra Etmesi

Kadının mehir hakkını kaybedeceği durumlardan bir diğeri ibradır. Zifaktan önce ya da sonra kadın mehrin tamamından ibra etmek suretiyle mehir hakkını tamamen kocasının zimmetinden iskat etmiş olur. Bundan dolayı kadının akıllı ve ölüm hastalığına yakalanmamış olması lazımdır.²²¹ Mehrin ibrasıyla ilgili AMK’da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

D) Mehrin Hibe Edilmesi (111-114)

“Eğer kadın mehrinin tamamını veya bir kısmını kabz ettikten önce ya da sonra kocasına hibe ederse, zifaktan önce boşanma meydana geldiğinde kadın (hibe ettiği) mehrin yarısını isteyemez.”²²²

“Eğer mehir para veya misli mal türünden olmazsa kadın da bu mehrin bir kısmını veya tamamını kocasına hibe ederse, zifaktan önce boşanma olduğunda kadın mehir adına hiçbir şey isteyemez.”²²³

“Baba kızının mehrini tamamen ya da kısmen hibe edemez.”²²⁴

²¹⁷ Kâsânî, a.g.e., II, 295.

²¹⁸ Zuhaylî, a.g.e., VII, 296.

²¹⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 171.

²²⁰ Afgan Medenî Kanunu, md. 163.

²²¹ Kâsânî, a.g.e., II, 295; el-Fetâvâ’l-Hindiyye, I, 303-304.

²²² Afgan Medenî Kanunu, md. 111.

²²³ Afgan Medenî Kanunu, md. 112.

²²⁴ Afgan Medenî Kanunu, md. 113.

“Kadın, mehrinin tamamı ya da bir kısmını kocasına veya bir başkasına devretmeye zorlanamaz. Kadın mehrinin tamamını kabz etmeden vefat ederse onun mirasçıları kocasından, şayet ki koca vefat etmişse bu durumunda kadın, kocanın mirasçılarından kadının veraset hakkını koyduktan sonra mehrin geri kalan kısmını isteyebilir.”²²⁵

Kadın, mehir hakkının tamamını kaybedeceği durumlardan bir diğeri de hibedir. Şayet kadın mehrinin tamamını kocasına hibe ederse sonradan tekrar hak sahibi olması söz konusu olamaz. Bunun için kadının akıllı ve buluğ çağına ermiş olması gerekir. Kadının hibe ettiği mehri, para veya benzeri tayin ile taayyün etmeyen şeylerden ise bu durumda ister zifaktan önce isterse zifaktan sonra hibe veya ibrayla kocasının zimmetinden bu borcu düşürebilir. Ancak mehir tayin ile taayyün eden bir şeyse ibra sahih olmaz. Buna mukabil kadın teberruya ehil olduğu müddetçe, mehir ne olursa olsun hibe ettiği zaman mehir hakkı tamamen sakıt olmaktadır. Ayrıca kadının mehrini hibe ettiği zaman zifaf olsun ya da olmasın kadının babası başta olmak üzere velilerin bu hibeye itiraz hakları yoktur.²²⁶

Hanefilere göre mehrin hibe edilmesi meselesi şu şekildedir: Kadın mehrin tamamını ya teslim almadan önce ya da teslim aldıktan sonra hibe etmiş olabilir. Şayet kadın mehri, teslim almadan önce tamamını hibe ederse ve daha sonra zifaktan önce ayrılık meydana geldiği takdirde kadın, mehirden hiçbir şey isteyemez. Buna mukabil kadın eğer mehri teslim aldıktan sonra hibe eder, koca da bunu aldıktan sonra tekrar karısına hibe ederse bu durumda koca da karısından bir şey isteyemez.²²⁷

Malikilere göre de kadın, hibeyle mehir hakkını kaybeder. Kadın mehrinin tümünü hibe ederse, zifaktan önce boşama gerçekleştiği takdirde kadına mehir adına hiçbir şey iade edilmez.

Şafîilere göre, mehir malum olan bir şeyse (mesela bir at gibi) kadın eğer onu kocasına hibe ederse, koca da onu zifaktan önce boşadığı takdirde kadına mehrin yarısını vermek gerekir. Çünkü kadın boşanma olmadan önce mehir hakkını hibe

²²⁵ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 114.

²²⁶ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 316-317; Bilmen, *Kamus*, II, 135.

²²⁷ *Kâsânî*, a.g.e., II, 295-296.

etmiştir. Koca da boşanma yetkisini kullandığından kadının mehrin yarısındaki hakkı düşmemektedir.²²⁸

Hanbelîler bu konuda Şafîiler gibi düşünmekle beraber, onlara göre kadın mehr hakkını kocasına hibe veya ibra ederse, zifaftan önce koca tarafından boşanma vaki olduğunda kadına mehrin yarısını vermek lazımdır. Çünkü bu durumda koca, boşama yetkisini kullandığından mehrin yarısını vermek zorunda kalmaktadır.²²⁹

Hibe konusuyla ilgili AMK'da 4 ayrı madde vardır. Bu kanunu 111. maddesindeki hüküm genel olarak Hanefî ve Malikilerin içtihatları esas alınarak hazırlanmıştır.²³⁰ Diğer yandan para veya misli malın hibesi meselesinde de kadın, teberruya ehil olduktan sonra mehr ne olursa olsun hibede bulununca mehr hakkını tamamen kaybeder. Bu kanunun 112. maddesindeki hüküm de Hanefî ve Maliki mezheplerinin görüşlerine dayanarak hazırlanmıştır.²³¹

Kadının yapmış olduğu hibeye baba da dâhil velilerin hiçbirisinin itiraz hakları olmadığı gibi, babası da dâhil diğer velileri de kadının rızası olmaksızın mehrini kısmen ya da tamamen hibe edemez. Şayet hibe ederlerse kadının icazetine bağlı olarak mevkufl olur.²³² AMK da mehrin kadının dışında baba veya başkası tarafından hibe edilemeyeceğini âlimlerin görüşlerine uygun kanunlaştırma yapmıştır.²³³

Mehir kadının kendi mülkü olması nedeniyle ondan dilediği şekilde istifade ve tasarruf edebileceğini daha önce zikretmiştik. Dolayısıyla kadın kendi iradesiyle mehrini kocası ya da başkasına bağışlayabilir. Fakat burada kadının kendi iradesi olmaksızın başkasının zorlamasıyla ile yapılan bağışlamanın geçerli olup olmayacağı üzerinde duracağız.

İkrah ile mehrde meydana gelen azaltma sahih değildir.²³⁴ Kadın bu durumda yine mehrin tamamını alır. Ayrıca kadın mehrin tamamını teslim almadan vefat ederse onun mirasçıları kadının kocasından mehrin geri kalan kısmını isteyebilir. Ancak bu durumda kadına kocası da mirasçı olacağı için mehirden

²²⁸ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 362.

²²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 195-196.

²³⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 111.

²³¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 112; Abdullah, *a.g.e.*, s. 291.

²³² Bilmen, *Kamus*, II, 129.

²³³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 113.

²³⁴ Bilmen, *Kamus*, II, 136.

kocaya miras olarak kendi hissesi düşülür.²³⁵ Geri kalan kısmı varislere teslim edilir. Buna mukabil vefat eden koca olursa o zaman kadın kocanın varislerinden kendi veraset hakkını koyduktan sonra mehrin geri kalan bölümünü ister. AMK bu konuda karı-kocanın haklarının zayi olmaması için bu şekilde bir tedbir almıştır.²³⁶

XI- Mehrin, Müt'a, Başlık (Kalın) ve Çeyiz İle Mukayesesi

Bu başlık altında mehrin müt'a ile mukayeselerini yapmaya çalışacağız. Ayrıca bazı toplumlarda mehir adı altında farklı bir isimle erkek tarafından para veya mal alındığı görülmektedir. Bunun da mukayesesi yapılacaktır. Son olarak kadının almış olduğu mehre karşılık çeyiz hazırlamak mecburiyetinde olup olmadığını mevzuu bahis edeceğiz.

A) Mehrin Müt'a İle Mukayesesi

Müt'a "mete'a" kökünden türetilmiştir. Sözlükte ise herhangi bir eşya anlamına gelmektedir. Bu kelimenin çoğulu "müt'a" olup az bir yiyecek anlamına gelmektedir.²³⁷ Fıkıh terimi olarak müt'a ise ayrılık neticesinde kocanın, hanımının gönlünü hoş tutmak ve ayrılığı kadına verdiği sarsıntıyı kısmen telafi edebilmek için verdiği bir teselli hediyesi manasına gelmektedir.²³⁸ Ayrıca nikâh, hac ve talak müt'aları da bu kelimedenden türemiştir. Burada sadece konuyla ilgisi bulunan müt'atu't-talaktan bahsedeceğiz.

Mehrin belirlenmediği veya belirlenip de sonradan bu mehrin tamamen fasid olduğu bir sahîh nikâhta zifâf ve sahîh halvetten önce boşanma gerçekleşirse müt'a vermek gerekir.²³⁹

Müt'a bir gömlek, bir başörtü ve bir çarşaf olarak kabul edilmektedir.²⁴⁰ Müt'ada kocanın mali durumu dikkate alınır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır "*Eğer kadınları, kendilerine dokunmadan ve onlara bir mehir takdir etmeden boşarsanız (bunda) size bir vebal yoktur. Şu kadar ki onlara (mal verip)*

²³⁵ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, Konya 1977, s. 196.

²³⁶ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 114.

²³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VIII, 328-333.

²³⁸ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 241.

²³⁹ Bilmen, *Kamus*, II, 142.

²⁴⁰ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 150.

faydalandırın. Eli geniş olan haline göre, eli dar olan da haline göre ve güzellekle faydalandırılmalıdır... ”²⁴¹

Müt‘a tespit edilirken kadının mehr-i mislinin yarısından fazla olmamalıdır.²⁴² En azı ise Hanefilere göre kabul edilen mehrin en alt sınırın yarısı kadar olabilir, daha azı olamaz. Bu da müt‘a miktarının 5 dirhem gümüşten az olmaması anlamına gelmektedir.²⁴³

Nikâh ile ilgili olan müt‘a üç kısımdır:

1. Vacip müt‘a: Mehirsiz kıyılan nikâhta zifaktan önce boşama gerçekleştiğinde verilen müt‘adır.

2. Müstehap müt‘a: Mehir ister belirlenmiş olsun ister olmasın zifaktan sonra gerçekleşen boşamada kadına verilen müt‘adır. Kocanın, vermesi gereken mehrin yanı sıra böyle bir müt‘a da vererek eşinin hatırını sayması adına güzel addedilmiştir.

3. Mubah müt‘a: Mehir belirlenerek kıyılan nikâhta zifaktan önce gerçekleşen boşanmada kadın için verilen müt‘adır.

Müt‘a ile mehir genel anlamda birbirine benzer bir amaca hizmet etse de mahiyet, miktar ve vücûbiyeti bakımından farklılık arz etmektedir. Öncelikle mehir, nikâh akdi ile birlikte vacip olur. Müt‘a ise mehrin belirlenmediği belli durumlarda vacip olmaktadır. Mehrin daha sonradan yarıya inme veya tamamen düşme ihtimali varken, müt‘a vacip olduğunda değişme ihtimali yoktur. Mehir ile müt‘a miktar açısından da farklılık arz eder. Mehrin en azı 10 dirhem gümüş iken müt‘anın en az miktarı ise 5 dirhem gümüşdür. Mehirden üst bir sınır olmadığı halde müt‘ada üst sınır vardır. Bu da mehrin yarısı miktarı kadardır, bundan daha fazlası olamaz.

B) Mehrin Başlık ve Kalın İle Mukayesesi

Başlık, evlenecek erkeğin kız tarafına ödediği para veya maldır. Muhtelif din ve kültürlerde evlenecek erkeğin kız tarafına çeşitli adlar altında belirli bir para veya mal verdiği, bunun farklı hukuki ve sosyal sonuçlar doğurduğu bilinmektedir.²⁴⁴

²⁴¹ Bakara, 2/236.

²⁴² Bilmen, *Kamus*, II, 142.

²⁴³ *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, I, 304; Bilmen, *Kamus*, II, 143.

²⁴⁴ Akgündüz, “Başlık”, *DİA*, V, 131.

İslam öncesi Türk toplumunda “kalın” olarak bilinen, başlığa benzer bir ödemeye rastlanmaktadır. Kalın, sözlükte; “kız tarafına ihtiyaç duyduğu şeyleri (çeyiz) alması için verilen para, evlenecek erkeğin, kızın evine gönderdiği para veya mal”²⁴⁵ olarak geçmektedir. Türklerin müslümanlığı kabul etmelerinden sonra kalın aynı isimle veya “başlık” adı altında sosyal bir kurum olarak devam etmektedir.²⁴⁶

Kalının dört kısma ayrıldığı görülmektedir:

1. Kara mal: Kızın babasına verilen mal. Baba bunu genellikle çeyiz hazırlamada kullanır.
2. Yelü: Erkeğin nişanlısını ilk ziyaret ettiğinde verdiği hediye.
3. Tüy mal: 20-60 at arasında değişen ve düğün harcamalarını karşılaması için ödenen mal.
4. Süt hakkı: damat adayı tarafından kayın annesine verilen hediye.

Erkek tarafının üstlendiği bütün bu masraflar karşılığında kız tarafı da çeyiz hazırlama masraflarını üstlenir. Muhtemelen kalın bir taraftan nezaket için verilen bir hediye, diğer taraftan da yetiştirilme masraflarını karşılamak ve babanın hazırlamak zorunda olduğu çeyize katkıda bulunmak maksadıyla verilen bir maldır.²⁴⁷

Mehir, kalın ve başlığın birbirinden bağımsız veya birbiri yerine de kullanılan kavramlar olup olmadığı tartışılmıştır. Mehir, kalın ve başlık; belirli bir dönem aynı anlamda kullanılmıştır ki; bu, ikisinin de evlenme sırasında erkek tarafından kadına veya ailesine verilen bir mal olması benzerliğinden kaynaklanmış olmalıdır. Ancak görüntüdeki bu benzerlik mahiyet olarak da aynı olacağı anlamına gelmemektedir.²⁴⁸

Mehirle kalın-başlık arasında önemli farklar vardır. Mehir bizzat kadına verilen bir maldır ve kadın bu malı dilediği şekilde sarf eder, çeyize harcama mecburiyeti yoktur. Kalın ise; kadına değil ailesine verilir ve aile bununla belli bir çeyiz hazırlama mecburiyeti vardır. Mehir evliliğin şartı değil sonucudur ve mehir belirlenmemiş olsa bile kadın nikâhla birlikte mehir almaya hak kazanır. Aynı zamanda mehrin evlenme anında veya öncesinde ödenmesi de şart değildir, mehrin

²⁴⁵ Kaşgarlı, Mahmut (v. 11. Asır), *Divanü Lügati't-Türk Tercemesi*, çev. Besim Atalay, Ankara 1998, III, 371.

²⁴⁶ Akgündüz, “Başlık”, *DİA*, V, 132.

²⁴⁷ Akgündüz, “Başlık”, *DİA*, V, 131-132.

²⁴⁸ Akgündüz, “Başlık”, *DİA*, V, 132.

tamamının veya bir kısmının nikâhtan sonra ödenmesi mümkündür. Ancak kalın ve başlık evlilikten önce miktarı belirlenen ve evlilikten önce ödenmesi gereken bir maldır. Ayrıca mehir İslam öncesi Arap toplumunda yer alan bir adet olmasına rağmen İslam hukuku içinde yer bulmuş bir uygulamadır. Ancak başlık veya kalın Türk toplumunda yıllarca süregelen bir adet ve sosyal yaptırımdan ibarettir.²⁴⁹

C) Mehrin Çeyiz İle Mukayesesi

Arapça'da “Ölünün, yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, malzeme”²⁵⁰ demek olan cehâz (cihâz) kelimesi, Türkçe'ye çehiz veya çeyiz şeklinde geçmiş, anlamı biraz daralarak gelinin kendi malından alarak veya anne-baba ve akrabaların hediye ettiği, kocasının evine getirdiği eşya için kullanılır olmuştur. Çeyiz, kadının kendi malıdır, kocası karışamaz ve boşanma halinde kadın onu alır. Mehir de kadının malı olup onda dilediği gibi tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir. Bu sebeple kadının mehri, ne koca ne de anne-baba tarafından zorla alınmaz. Karı-koca birbirine nikâh bağı ile bağlı, ömür boyu müşterek hayat sürme niyetiyle bir araya gelmiş iki insan olmakla beraber birbirinin mallarında bir hukuki birliktelik bulunmamaktadır. Mehir de kadının müstakil bir hakkıdır ve bunu istediği şekilde harcayabilir, çeyize harcamak zorunda değildir. Bu hususa Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi'nde de yer verilmiştir.²⁵¹ Mehri ile çeyiz hazırlamadığı için kadın kocasına karşı sorumlu olmaz. Koca da verdiği mehre layık bir çeyiz getirmediği için belirlediği mehir miktarında azaltma yapma hakkına sahip değildir.²⁵²

Kurulacak yuva için gerekli hazırlıkları yerine getirmenin kocanın yükümlülüğünde olduğunu kabul eden Hanefilere göre hazırlanan çeyizin mülkiyeti de ona aittir. Ancak kadının çeyiz olarak getirdiği şeyler varsa bunlar kadına ait olacaktır.²⁵³

²⁴⁹ Akgündüz, “Başlık”, *DİA*, V, 131-132.

²⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 325.

²⁵¹ *Aile Hukuku Kararnamesi*, md. 89.

²⁵² Bilmen, *Kamus*, II, 147-148.

²⁵³ ed-Dîb, Abdülazim, “Çeyiz”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 297.

XII- Afgan Toplumunun Mehir Anlayışı

Başlık, evlenecek erkeğin kız tarafına ödediği para veya maldır. Muhtelif din ve kültürlerde evlenecek erkeğin kız tarafına çeşitli adlar altında belirli bir para veya mal verdiği ve bunun da farklı hukukî ve sosyal sonuçlar doğurduğu bilinmektedir.²⁵⁴

Afganistan'ın bazı bölgelerinde başlık parası uygulaması evlenme adetleri içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Başlık-kalın evlenecek erkeğin, kızın ailesine mutlaka evlilik öncesi yapması gereken ödemeler anlamında kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere bazı bölgelerimizde başlığın hepsi kızın ailesine verilmekte ve aile bu başlıkla kendi özel harcamalarını gidermektedir. Damat (kiyev) da verdiği başlık karşılığında kızı adeta satın aldığı bir eşya gibi alıp götürmektedir. Bazı bölgelerde ise başlık ve mehir karışımı uygulamalara rastlamak mümkündür. Bunlara ilave olarak bazı yerlerde de verilen başlığın bir kısmıyla kıza çeyiz hazırlanmaktadır.²⁵⁵

Afganistan'daki başlık parası uygulamasıyla İslam'ın öngördüğü mehir arasında çeşitli farklılıklar vardır. Bu konuda şunları söyleyebiliriz:

1. Başlık mutlaka evlilik öncesinde kadının ailesine verilmekte ve halk arasında evlilik akdinin bir şartı olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı yapılan işlemin bir satım akdi olup olmadığı da tartışılmaktadır. İslam hukukunda ise mehir bizzat evlenecek kadına teslim edilir ve evlenecek kız kendi mehri üzerinde bizzat tasarruf hakkına sahiptir.²⁵⁶ Mehrin evlilik öncesinde ödenmesi şart değildir. Bir kısmı evlilikten önce bir kısmı da evlilik içinde ödenebilmekle birlikte tamamen sonraya bırakılması da mümkündür. Fakat başlığın miktarının daima evlilikten önce tespit edilmesi ve ödenmesi gerekmektedir. Burada mehir asıl anlamından çıkarılmış olup alışveriş (mu'amele) yani ticari bir anlam kazanmıştır. Evlilikten (yani nişan günü) kadına, mehir hakkı olarak ne kadar istediği sorulmak yerine, babasının ne kadar başlık parası istediği dile getirilir. Bu durum toplumun bazı kesimlerinde,

²⁵⁴ Akgündüz, "Başlık", *DİA*, V, 132.

²⁵⁵ Kazım, Seyyid Abdullah, *Zenân-ı Afgan Ziri Fişâr-ı Anane ve Teceddüd*, Kaliforniya 2005, s. 14.

²⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 339

kadının adeta parayla satıldığı duygu ve düşüncesini uyandırmakta olup kadına ikinci sınıf muamelesi yapılmaktadır.²⁵⁷

2. Başlık parasının alındığı bazı bölgelerde evlenecek kadın herhangi bir çeyiz hazırlama yükümlülüğüne girmezken, bazı yerlerde başlık-mehir karışımı bir uygulama bulunmakta, çeyiz hazırlamadan söz edilmekte ve verilen başlığın bir kısmının mutlaka çeyiz hazırlamaya masraf edildiği görülmektedir.²⁵⁸ Başlık parası istenmeyen bölgelerde de evlenecek kızın istekleri damat tarafından yerine getirilirken, çeyizin de damat ailesi tarafından hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca mehirde, kocanın tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisine sahip olması ve bu yetkiyi kötüye kullanması durumunda kadının böyle bir mali imkâna fazlasıyla ihtiyaç duyacağı ortadadır. Başlıkta ise böyle bir şeyden söz etmek mümkün değildir.²⁵⁹ Çünkü başlık genellikle nikâh akdinden önce tespit edilerek kızın velisine verilmektedir.

Mehir, İslam'ın getirdiği bir yükümlülük olmasına rağmen, Afganistan'ın birçok bölgesinde örf ve adet gereği, gerek söz kesiminde gerekse nişanlılık döneminde, damadın ailesinin gelir durumuna göre mehirden ya da başlıktan ayrı olarak evlenecek kadın, kayınpeder, kayınvalide, kardeşleri ve yakın akrabalarına takılar takılır, giyecekler alınır, daha başka hediyeler götürülür. Bunlar evlilik akdinin bir şartı olarak değil de hediye olarak düşünüldüğü için mehir kapsamına girmez.²⁶⁰

Bazı bölgelerde ise anneye “Şir beha” (süt hakkı) adı altında para veya mal verilmektedir. Süt hakkı da evlilik akdinin bir şartı olarak görülmediği ve evlenen kadına verilmediği için mehir kapsamına girmez, sadece anneyi onurlandırmak ve teselli etmek için hediye kabilinden verildiği düşünülebilir.²⁶¹

Şunu da belirtmek gerekir ki Afganistan'ın pek çok yerinde evliliğe hazırlık süresinde evlenecek çiftlerin yerleşecekleri evin bütün eşyasını damat veya damat

²⁵⁷ Kazım, *a.g.e.*, s. 13-15; Yılmaz, Aliye, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SDÜSBE, Isparta 2005, s. 44.

²⁵⁸ Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hanevade*, ABİHK, Kabil hş. 1388, s. 25.

²⁵⁹ Yargı, Mehmed Ali, *Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, İHAD, sy. 8, Konya 2006, s. 264.

²⁶⁰ Osmanî, İsmetullah, *Muşehhasât-ı Nijad-i Türkmenhâ ve Özbekhâ*, Kabil hş. 1388, s. 56.

²⁶¹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 45.

ailesi hazırlar. Bunun yanı sıra bazı yerlerde ise damat ailesi başlık haricinde kızın çeyizini temin ettiği de görülmektedir.

Nikâh kıyılmadan önce kızın ailesinin belirlenmiş olan başlık haricinde damadın ailesinden veya damadın kendisinden bazı özel isteklerde bulunduğu da görülmektedir. Bu istekler arasında göze batmayan ve ucuz şeylerin var olduğu gibi çok kıymetli eşyalar da talep edilebilmektedir. Kızın kendisinin doğrudan mehrini istemesinin dinî açıdan bir sakıncası olmamasına rağmen, başlık parası uygulamasının bulunduğu yerlerde örfi bakımdan kızın kendi başlığını talep etmesi ayıp olarak görülmektedir. Bundan dolayı bütün istekler kızın velisi tarafından yapılmaktadır. Damat tarafından karşılanan para veya mallar aslında mehre mahsuben alınmaktadır. Ne yazık ki birçok kimse mehir konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bilgisi olanların da çeşitli nedenlerden dolayı bu uygulamaya itiraz edememektedir.²⁶²

İslamiyet'ten önce Türkler arasında "kalın" uygulamasının bulunduğu bilinmektedir. Türklerin İslam'ı kabulünden sonra bu uygulama zamanla yerini mehre bıraktığı, bununla beraber bazı Türkler arasında kalın (başlık parası) ve benzeri uygulamaların varlığını devam ettirdiği görülmektedir.²⁶³

AMK'da mehir hakkının kadına ait olduğu ve mehrinde her türlü tasarrufa sahip olduğu zikredilmesine rağmen²⁶⁴ mehir kadına değil onun babası ya da velisine verilmektedir. Genellikle kadınlar, kendilerine mehir belirlenip belirlenmediğini veya mehirlerinin verilip verilmediğini bile bilmiyorlar. Burada kadınların çoğu evlilikte mehir hakkının şer'î ve kanunî hakları olduğunu bilmedikleri gibi onun ehemmiyetinden haberleri bile bulunmamaktadır.²⁶⁵ Max Planck Enstitüsü'nün 2005 yılında yaptığı araştırma, eğitilmiş olan kadınlar bile evlilik akdi sırasında kendilerine verilecek mehir hakkında danışılmadığını ve mehirlerinin ne kadar olduğunu bilmediklerini zikreder. Bu durumun köylerde daha fazla olduğunu ve köy kadınlarının bundan dolayı daha fazla zarar gördüğünü söylemektedir.²⁶⁶

²⁶² Osmanî, *a.g.e.*, s. 54-55.

²⁶³ Yargı, *a.g.m.*, s. 261.

²⁶⁴ *Afgan medenî kanunu*, md. 110.

²⁶⁵ Tahrâni, Kâbe Rastin – Yesari, Necma, *Hukûk-i Fâmil-i Afganistân*, çev. Fehim Kayyûmi, byy hş. 1388, s. 76.

²⁶⁶ Tahrâni – Yesari, *a.g.e.*, s. 76.

İKİNCİ BÖLÜM

MESKEN VE NAFKA KAVRAMLARI VE MÜKELLEFİYETİ (115-130)

I- Kadının Mesken Hakkı (115-116)

İslam aile hukukunda kadına tanınan haklardan bir diğeri de meskendir. Karı-koca sahih nikâh akdiyle başladıkları evlilik süresince koca, karısına uygun bir ikametgâh temin etmekle mükelleftir. Kadının mesken hakkı daha çok nafaka kavramıyla beraber işlenmektedir. Fakat biz burada bu kavramı nafakadan ayrı bir başlıkta ele alacağız.

II- Mesken Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

A) Sözlük Anlamı

Arapça “سكن” veya “سكني” fiilinin ism-i mekânı olan mesken, sözlükte durma, rahat ve huzur bulma manalarına gelmektedir. Konaklama ve ikametgâh demektir.²⁶⁷

B) Terim Anlamı

Fıkıh terimi olarak mesken, bir kişinin veya bir ailenin devamlı beraber oturmak maksadıyla yerleştikleri yer anlamında kullanılmaktadır.²⁶⁸ Ayrıca kadının sosyo-ekonomik durumuna uygun, onun maddi ve manevi yönünü, sükûnetini, huzur ve rahatını sağlamaya elverişli imkânlarla sahip olan konaklama anlamına da gelmektedir.²⁶⁹

III- Kadına Mesken Hazırlamanın Hükmü (115)

“Koca mali durumuna göre kadınına münasip mesken hazırlar.”²⁷⁰

²⁶⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XIII, 211-213; Mustafa v.dğr., *a.g.e.*, I, 442.

²⁶⁸ Döndüren, Hamdi, “Mesken”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 316.

²⁶⁹ Görgülü, Hasan Ali, *İslâm Hukukunda Kadının Mesken Hakkı*, SDÜİFD, Isparta 1995, sy. 1, s. 126.

²⁷⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 115.

Kocanın karısına uygun bir mesken hazırlamakla yükümlü olduğu Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler ve âlimlerin icmasıyla sabittir.²⁷¹

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ...

*O kadınları (iddetlerini beklerlerken), gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz evlerde oturtun; onları bezdirmek (gitmelerini sağlamak) için baskı altına almayın.*²⁷²

Bu ayet-i kerime boşanmış ama henüz iddetlerini tamamlamamış olan kadınların mesken ihtiyaçlarını karşılamada kocalara sorumluluk yüklemektedir. Dolayısıyla boşanmış kadınların mesken ihtiyaçlarının temini kocalara yüklendiğine göre, nikâhı altındaki kadınların meskenlerinin temini de doğal olarak kocaların karşılamaları gerekmektedir.²⁷³ Ayrıca Allah Teâlâ şu ayet-i kerimede kocaların, hanımlarıyla iyi/güzel geçinmeleri emrediliyor:

...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

*Kadınlarınızla uygun bir şekilde geçinin.*²⁷⁴

Kişinin karısı ile iyi geçinme vasıtalarından biri de şüphesiz onun sosyo-ekonomik durumuna uygun bir mesken temin edip onu o meskende yaşatmaktır.²⁷⁵

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre koca kendi mali durumunu göz önüne alarak, karısı ve ailesinin şahsiyetini zedelemeyecek şekilde bir mesken hazırlamakla mükelleftir.²⁷⁶

Bu konuyla ilgili AMK, âlimlerin mesken hakkı konusundaki icmalarına uygun kanunlaştırma yapmıştır. Ancak kadının içtimai özelliklerinden bahsetmeksizin sadece kocanın mali durumu dikkate alınmıştır.²⁷⁷

²⁷¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 15.

²⁷² Talâk, 65/6.

²⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 185-187.

²⁷⁴ Nisâ, 4/19.

²⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 160.

²⁷⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 341.

²⁷⁷ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 115.

IV- Meskende Bulunması Gereken Özellikler

Yukarıda belirttiğimiz gibi mesken hazırlanırken kocanın ekonomik durumu göz önüne alınır. Ancak bunu yaparken karısının toplumsal konumuna uygun onu huzurlu ve mutlu kılacak vasıfları taşımasına da dikkat etmelidir. Ayrıca koca mesken temin ederken şu vasıfların olmasına özen göstermelidir:

A) Meskenin Temiz ve Çevresindeki Komşularının da İyi Olması

Mesken olarak tutulan yerin ilk başta temiz bir çevrede olmasına özen gösterilmekle beraber o çevredeki insanlarında iyi ve komşu haklarına riayet eden bir mahalleden olmasına azami derecede dikkat edilmelidir. Aksi takdirde hem kendisine hem de aile efradına zarar vermiş olur. Çünkü meskenin asıl amacı bireylerin canını, malını, namusunu, şeref ve haysiyetini korumasıdır.²⁷⁸

Rasulullah (s.a.s.) “İnsana mutluluk veren üç şey; iyi bir eş, geniş bir mesken ve iyi bir binektir. Buna karşılık insanı mutsuz olmasına sebep olan ise yine şu üç şey; kötü eş, kötü ev ve kötü binektir.”²⁷⁹ buyurmak suretiyle insanın tutacağı evin iyi olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü bir evin kötü olması o evin ailesini mutsuz kılacaktır. Ayrıca ezan duyulamayacak ve cemaate katılamayacak kadar mescitten uzak, havasının kötü olması ve güneş alamaması da meskeni kötü kılan etmenlerdendir.²⁸⁰

Buna ilave olarak mesken hazırlanırken çevresindeki komşularının da dürüst, ahlaklı, komşu haklarına saygılı vs. gibi özelliği olan bir bölge olmasına özen göstermelidir. Şayet koca bunlara riayet etmez ise kadın, mahkemeye başvurmak suretiyle kendisinin daha iyi bir yere nakledilmesini sağlayabilir.²⁸¹ Çünkü bir evin şer‘i bir mesken sayılabilmesi için etrafında yaşayan insanların da iyi olması gerekir.²⁸²

²⁷⁸ Güç, Ahmet, “Mesken”, *ŞİA*, İstanbul 2000, V, 209.

²⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 168.

²⁸⁰ Şafak, Ali, *İslam Hukuku Açısından Şehircilik ve Aile Meskeni Problemi*, ATÜİFD, Erzurum 1982, sy, V, 14.

²⁸¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 23.

²⁸² İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 912-914.

B) Meskenin Müstakil Olması (116)

“Erkek, eğer birden fazla kadınla evliyse, bu durumda onların rızasını almadan bir meskende (evde) yaşamaya mecbur edemez.”²⁸³

Sahih nikâh akdiyle karı-kocanın müşterek hayatları başlamakta ve bu da karı-kocaya karşılıklı birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklardan biri de kocanın karısıyla beraber yaşayabilmesi için hazırlaması gereken mesken ihtiyacıdır.

Şayet erkek birden fazla kadınla evlenmişse her birine müstakil bir barınak (mesken) hazırlamak zorundadır. Daha önce söylediğimiz gibi mesken hazırlanırken kocanın ekonomik durumuna göre temin edilir. Ancak koca bunu yaparken karısının sosyal konumu ve evliliğin gereklerini yerine getirebilecek bir mesken temin etmelidir.²⁸⁴

Kocanın mal varlığını dikkate alarak İslam hukukçuları kadının hakkı olan meskeni üç kısımda incelemişlerdir:²⁸⁵

1. Mal varlığı iyi olan koca; karısına, mutfak, tuvalet ve banyo vb. şeyleri ihtiva eden müstakil bir ev hazırlamak mecburiyetindedir.

2. Mal varlığı orta olan koca; karısına, mutfak, tuvalet ve kapatılabilen bir oda vb. ihtiyaçlarını giderecek bir mesken temin etmelidir.

3. Mal varlığı zayıf olan koca; karısına tuvalet ve mutfak ortak olmakla birlikte kapatılabilen bir oda vb. şeyleri ihtiva eden bir mesken hazırlaması gerekmektedir.²⁸⁶

Evlilik, mutluluk ve kalıcılık esaslarına dayanmalıdır. Dolayısıyla karı-koca arasındaki ilişkiler ve evlilikten beklenen mutluluğun oluşması için kadının sosyal konumu dikkate alınarak en ideal yer birinci derecedeki meskendir. Çünkü bu durumda karı-koca kimseden çekinmeden İslam’ın ön gördüğü şartlar çerçevesinde istediği şekilde davranabilirler. “Kadınlarınızla iyi geçinin”²⁸⁷ ayetinden kasıt ise

²⁸³ Afgan Medenî Kanunu, md. 116.

²⁸⁴ Merğînânî, a.g.e., II, 43; Erbay, Celâl, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası (Kitâbu'n-Nafakât ve Türk Yargı Kararları ile Mukayeseli)*, İstanbul 1998, s. 29.

²⁸⁵ Bilmen, *Kamus*, II, 450.

²⁸⁶ Merğînânî, a.g.e., II, 43; İbn Âbidîn, a.g.e., II, 912-913; *Nafaka Kanunu*, haz. Orhan Çeker, İstanbul 1985, md. 280; Görgülü, a.g.m., s. 128.

²⁸⁷ Nisâ, 4/19.

kadınlarla evlendiği zaman karı-koca arasındaki dostluk ve arkadaşlığın ideal düzeyde olması için onlarla güzel sohbet ederek dostluk kurmalarını emretmektir. Bu durum nefsin sükûneti için önemlidir.²⁸⁸

Ayrıca kadın, kocasının akrabalarıyla beraber yaşamak mecburiyetinde değildir. Fakat kocanın başka bir kadından olan ve henüz reşit olmayan küçük çocuğu var ise bu çocukla aynı meskende yaşayabilir. Kadın da kocasının izni olmaksızın bir başka kocasından olan küçük çocuğunu ya da başka bir yakını kocasının tahsis ettiği evde oturtamaz.²⁸⁹ Buna karşılık kocanın, annesi, babası, kardeşleri veya akrabalarından herhangi birini kadının yanında oturtmaya bilhassa kadını onların hizmetini yapmaya mecbur edemez. Bunun nedeni ise meskenin kadının hakkı olması ve bunu temin edecek olanın da koca olmasından dolayıdır. Ayrıca kadın bunlarla beraber yaşarsa onlardan maddi ve manevi zarar görmesi, eşyasının telef olması kaçınılmazdır.²⁹⁰

AMK da meskenin müstakil olması konusunda âlimlerin icmalarına göre kanunlaştırma yapmıştır.²⁹¹

C) Meskenin Döşenmiş Olması

Kadının hakkı olan mesken, Maliki mezhebinin dışındaki âlimlerin çoğunluğuna göre aile yaşantısını sürdürme imkânı sağlayacak şekilde örf ve adet, coğrafi farklılıklar göz önüne alınarak zamanın ihtiyacına göre bir ailenin zaruri ihtiyaçlarının bulunması, meskenin döşenmesi demektir.²⁹²

Meskenin döşenmesinden, bir ailenin yaşaması için lazım olan eşyalar kast edilir. Yani bunlar o ailenin asli ihtiyaçlarıdır. Yatak odasının hazırlanmasından tutun mutfak için lazım olan gereçler vb. şeylerin tedarik edilmesi kocanın mükellefiyetidir. Maliki mezhebi bu konuda diğer mezheplerden farklı düşünerek meskenin döşenmesi görevini kocanın yerine kadına yüklemiştir. Zira kadın almış

²⁸⁸ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1967, V, 97.

²⁸⁹ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 432.

²⁹⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 23; Merğînânî, *a.g.e.*, II, 43; İbnu'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (v. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Mısır 1315, III, 335; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 912; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 212; Bilmen, *Kamus*, II, 450; Görgülü, *a.g.m.*, s. 130.

²⁹¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 116.

²⁹² Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 805.

olduğu mehre karşılık kocasının sosyal konumuna uygun çeyiz hazırlamalı ve bu çeyizle de evi döşemelidir.²⁹³

D) Mesken, Hem Dinî Hem de Dünyevi İşleri Görmeye Müsait Olmalı

Mesken, nafaka alacaklısının dinî vecibelerini yerine getirebilmesinin yanı sıra dünya işlerini görebilmesine müsait olmalıdır. Dolayısıyla nafaka alacaklısı temizlik veya ibadet gibi ihtiyaçlarını yerine getiremiyorsa nafaka mükellefi görevini yerine getirmiş olamaz. Mesela abdest alma imkânı bulunmayan bir mesken şer'î sayılmaz.²⁹⁴

E) Mesken, Yerleşim Merkezlerinden Uzak Bir Yerde Olmamalı

Mesken, nafaka alacaklısına gerek nafakayı temin eden tarafından olsun gerekse bir başkası tarafından olsun eziyete maruz kaldığı takdirde birilerinin buna mani olabileceği bir çevrede olmalı, yani yerleşim merkezlerinden uzak ve تنها bir çevrede bulunmaması gerekmektedir.²⁹⁵ Ayrıca mesken, nafaka alacaklısının can ve mal güvenliğini sağlayacak bir yerde olmalıdır. Şayet mesken, onun güvenliğini tehdit eden bir bölgede ise veya komşularının güvenli insanlar olmadığı bir yer ise mesken olamaz.²⁹⁶

F) Mesken, Aile Mahremiyetinin Korunmasına Müsait Olmalı

Mesken aynı zamanda aile mahremiyetinin korunmasına da elverişli olmalıdır. Dolayısıyla mesken dışı karşı koruyucu olmalı, hem de aile içerisindeki mahremiyeti de sağlayacak şekilde olmalıdır. Aile içerisindeki mahremiyetin korunması geniş aile diye tabir ettiğimiz aileler için daha çok önemlidir. Aynı evi karı-kocanın dışında diğer hısımlar da kullanıyor ise, bu durumda karı-kocanın mahremiyetini sağlayacak ayrı bir odanın bulunması da lazımdır.²⁹⁷

²⁹³ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 805; Görgülü, *a.g.m.*, s. 127.

²⁹⁴ *Nafaka Kanunu*, haz. Orhan Çeker, md. 281, s. 86.

²⁹⁵ *Nafaka Kanunu*, haz. Orhan Çeker, md. 281, s. 86.

²⁹⁶ *Nafaka Kanunu*, haz. Orhan Çeker, md. 281, s. 86.

²⁹⁷ Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir 1996, s. 22; Erbay, *a.g.e.*, s. 16-17.

G) Mesken Kullanışlı Olmalı

Örneğin havasının kötü olması, güneş alamaması vb. gibi hususlar meskenin kullanılmasına manidir. Ayrıca devamlı olarak ihtiyaç duyulan eşyaların bulunup kullanılmasına elverişli olması lazımdır.²⁹⁸

V- Nafakanın Tanımı

Toplumsal huzurun ve dayanışmanın sağlanması için kişilere dini, hukuki ve sosyal birtakım hak ve sorumluluklar yüklenmiştir. Günümüzde hemen hemen bütün medenî hukuk kanunları, ilk planda ferdin hukukuna yer vermektedir. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi hukuki ilişkilerin temelinde insanlar vardır. İnsanların olmadığı bir yerde hukuktan bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla medenî haklar, temel hak ve hürriyetler, fertlerin varlığıyla ayakta durmaktadır.²⁹⁹

Kişinin doğuştan sahip olduğu birtakım hakları vardır. Bu haklardan biri de yaşama, maddi ve manevi varlığını muhafaza ve geliştirmedir.³⁰⁰ Bu da ilk başta nafaka adı altında işleyeceğimiz iâşe maddeleri, giyim eşyaları, mesken ihtiyacı, tedavi giderleri ile mümkün olmaktadır. Nafaka kavramı da kendi arasında bölümlere ayrılmaktadır. Biz burada AMK'nın Asâr-ı İzdivac başlığı altında ele aldığı evlilik nafakasının borçlusunu ve alacaklısını incelemeye çalışacağız.

A) Sözlük Manası

Nafaka kelimesi aslen Arapça olup “أنفق” fiilinin mastarı olan “إنفاق” isimdir. Çoğulu “نفقات” ve “نفاق” şeklinde olan bu kelimenin, birden fazla anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bizim konumuzla alakalı olan anlamlarını şu şekilde zikredebiliriz:

- İnsanın aile efradı için sarf ettiği şey
- Bir şeyin azalması ve son bulup tükenmesi
- Bir şeyin revaç bulup çoğalması
- Ölmek

²⁹⁸ Şafak, *a.g.m.*, sy, V, 14.

²⁹⁹ Erbay, *a.g.e.*, s. 1.

³⁰⁰ Erbay, *a.g.e.*, s. 1.

--- İnsanın malını ve mülkünü harcayarak tüketmesi

--- Nafaka kelimesi, aile reisinin kendisi, eşi, çocukları ve diğer aile fertleri için sarf ettiği şeydir.³⁰¹

Osmanlı imparatorluğunda 1915 yılında yürürlüğe giren Nafaka Kanunu'nda ise bu kelime şu şekilde tarif edilmiştir: "Nafaka lügaten kişinin ıyaline infak ettiği nesnedir. Şer'an taam ve kisve ve süknâdan ibarettir."³⁰²

B) Terim Manası

Fıkıh ıstılahında ise nafaka iâşe (geçim) maddeleri, giyim eşyası, mesken ihtiyacı ve bunlara tabi olan şeylerden ibarettir.³⁰³ Ancak bu kelime örfte daha çok maişet anlamında kullanılmaktadır. Bundan dolayı maişet için lazım olan şeyleri şu şekilde sıralayabiliriz: insanın örtünmesi için lazım olan giyim eşyası, yaşamına devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyulan yiyecek ve içecek maddeleri ve barınması için mesken vb. şeyler.³⁰⁴ Un, tuz, yağ, yemek, temizlik ve içmek için su, soğuktan muhafaza için lazım olan yakacak maddeleri maişet kapsamı içinde mütalaa edilebilir.³⁰⁵

Dolayısıyla kişi, bakımıyla yükümlü olduğu şahısların, sosyal statülerine uygun, hayatlarını normal bir şekilde devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyduğu gıda maddelerinin eksiksiz olarak temini ile mükelleftir. Ayrıca her türlü iklim şartlarına munasip giyim eşyaları ile beraber barınmaya müsait bir meskenin de tedarik etmesi sorumlukları içerisindedir. İnsanın doğumundan ölümüne kadar ihtiyaç duyacağı bu üç temel unsur olmadan hayatlarını normal bir şekilde sürdürmesi mümkün değildir. Bunlara ilave olarak İslam hukuku insan dışında kalan varlıklar ve bitkilerin de nafakalarının hazırlanması için bir takım önlemler almıştır.³⁰⁶

Bu kelimenin Kur'an-ı Kerim³⁰⁷ ve Rasulullah'ın (s.a.s.) hadislerinde³⁰⁸ hem sözlük hem de fıkıh ıstılahındaki manasında kullanıldığı görülmektedir.

³⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X, 357-359; Serahsî, *a.g.e.*, V, 180-181; Özcan, *a.g.e.*, s. 9-10; Erbay, *a.g.e.*, s. 12.

³⁰² *Nafaka Kanun*, haz. Orhan Çeker, md. 1.

³⁰³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 886; Bilmen, *Kamus*, II, 444.

³⁰⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, 180.

³⁰⁵ *Nafaka Kanunu*, haz. Orhan Çeker, md. 70, s. 31; Özcan, *a.g.e.*, s. 15-16.

³⁰⁶ Erbay, *a.g.e.*, s. 13.

³⁰⁷ En'âm, 6/60; Talâk, 65/7.

VI- Nafakanın Şer'i Delilleri

Sahih nikâh akdini müteakip karı-koca arasında karşılıklı birtakım hak ve sorumluluklar meydana gelmektedir. Bu hakların bir kısmının ahlaki yönü baskın iken bir kısmının da hukuki yönü ağır gelmektedir. Hukuki yönü olan bu haklardan bir tanesi de nafaka hakkıdır. Biz de bu başlık altında nafakanın hukuki kaynaklarını inceleyeceğiz.

A) Kitap

Nafaka mükellefiyeti ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden bazıları şunlardır:

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَ دَرَجَةٌ...

1- “...Erkeklerin meşru bir şekilde kadınları üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da meşru bir şekilde erkekler üzerinde hakları vardır. Fakat erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece daha fazla hakları vardır...”³⁰⁹

...وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

2- “...Çocuklarının annelerinin, örf'e uygun olarak yedirilme ve giydirilmeleri, çocuğun babasına düşen bir yükümlülüktür...”³¹⁰

...وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعاً بِالْمَعْرُوفِ...

3- “... Gücü yetenleriniz güçleri yettiğince ve eli dar (fakir) olanlarınız da durumlarına göre örf'e uygun olarak onlara geçimlik (nafaka) vermelidir...”³¹¹

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ...

4- “Allah, insanların kimine kiminden daha fazla (güç ve yetenek) verdiği için erkekler kendi mallarından (aile giderlerine) harcadıkları için, erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler.”³¹²

³⁰⁸ Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Zekât, 91; Tirmizî, Talâk, 5.

³⁰⁹ Bakara, 2/228.

³¹⁰ Bakara, 2/233.

³¹¹ Bakara, 2/236.

... مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ...

5- “... Kendi ailenize yedirdiğinizin ortalamasından (normalinden) yediriniz...”³¹³

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تُضَارَّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمِلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأَتَمِرُوا بِئِنَّكُم بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَزْتُمْ فَسْتُرْضِعْ لَهُ أُخْرَى.

6- “O kadınları (iddetlerini beklerlerken), gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz evlerde oturtun; onları bezdirmek (gitmelerini sağlamak) için baskı altına almayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar bakımlarını üstlenin. Şayet çocuklarınızı emzirirse ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlayamaz iseniz, çocuğu bir başaksı emzirsin.”³¹⁴

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ...

7- “Zengin olan, zenginliğin göre nafaka versin. Dar gelirli de Allah ne verdiyse ondan yedirsin...”³¹⁵

Bu ayetlerden de anlaşıldığına göre İslam hukukçularının çoğunluğuna göre evlilik nafakasında koca fakir, gaip veya hasta olsa dahi nafaka borçlusu olmaktadır. Ayrıca İbn Hazm (v. 456/1064) dışındaki müçtehitlere göre kadın zengin olsa bile nafaka alacaklısı olduğunu söylemektedirler. İbn Hazm (v. 456/1064) ise zengin kadının fakir kocasının nafakasını temin etmekle mükellef olduğu söylemektedir.³¹⁶

B) Sünnet

Nafakayı temin etmek aile reisinin sorumluluğu olduğunu gösteren ayetler yanında Rasulullah (s.a.s.) da değişik vesilelerle nafakanın gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Biz burada bu rivayetlerden birkaçını zikretmekle yetineceğiz.

³¹² Nisâ, 4/34.

³¹³ Mâide, 5/89.

³¹⁴ Talâk, 65/6.

³¹⁵ Talâk, 65/7.

³¹⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd (v. 456/1064), *el-Muhallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mısır 1347, X, 92; Erbay, Celâl, “Nafaka”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 282.

1. Câbir b. Abdillâh'ın (r.a.) rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a.s.) veda hutbesinde şöyle buyurmuştur: "... Kadınlar hakkında Allah'tan korkun... Sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinde hakları vardır... Kadınların sizin üzerindeki hakları, yiyeceklerini ve giyeceklerini uygun bir şekilde temin etmenizdir".³¹⁷

2. Bir adam Rasulullah'a (s.a.s.) gelerek, "Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), "Koca, karısına kendi yediğinden yedirmesi ve giydiğinden giydirmesidir",³¹⁸ buyurdu.

3. Hz. Aişe'nin (r. anha), rivayetine göre Hind (r. anha) Rasulullah'a (s.a.s.) gelerek şöyle der: Kocası Ebu Süfyan'nın (r.a.) cimri olduğunu kendisi ve çocukları için yetecek miktarda nafaka vermediğini arz edince Hz. Peygamber (s.a.s.) bunun üzerine Hind'e (r. anha) şöyle buyurmuşlar: "Normal ölçüde (örfe ve dine) uygun bir şekilde kocanın malında onun bilgisi dışında sana ve çocuklarına yetecek miktarda al."³¹⁹

4. Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Rasulullah (s.a.s.), sadaka vermeyi emretti. Bunun üzerine bir adam: "Ya Rasulullah (s.a.s.), yanımda bir dinar var." deyince, Rasulullah (s.a.s.) "Onu nefsin için tasadduk et," buyurdu. Adam: "Yanımda başka da var." deyince Hz. Peygamber (s.a.s.), "Çocuğuna tasadduk et," buyurdu. Adam, "Yanımda başka da var." deyince bu sefer Rasulullah (s.a.s.), "Karın için harca," buyurdu...³²⁰

Zikrettiğimiz hadislerden de anlaşıldığına göre kocanın nafaka mükellefi, karının da nafaka alacaklısı olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir.³²¹ Konuyla ilgili İslam hukukçuları da aynı fikirdedirler.³²²

C) İcma

Yukarıda zikrettiğimiz üzere Hz. Peygamber (s.a.s.), zamanından günümüze kadar müçtehitler kocanın nafaka borçlusu kadının ise nafaka alacaklısı olduğu

³¹⁷ Ebû Dâvûd, Menâsik, 57; Tirmizî, Radâ', 11; İbn Mâce, Menâsik, 84.

³¹⁸ Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3; Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 362.

³¹⁹ Buhârî, Büyû', 95; Müslim, Akdîye, 7; İbn Mâce, Ticarât, 65; Nesâî, Kudât, 31.

³²⁰ Ebû Dâvûd, Zekât, 45; Nesâî, Zekât, 54.

³²¹ Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 360-363.

³²² Çolak, Abdullah, "İslâm Hukukunda Evlilik Nafakası", *MB*, sy. I, Konya 2001, s. 27.

hususunda müttefiktirler. Kadınlar itaatkâr oldukları müddetçe, onların nafakalarını temin etmek kocaların üzerinde vaciptir.³²³ Kadın, evde kocası için kaldığından dolayı, kocası tarafından hapsedilmiş sayılacağından, nafakasının kocası tarafından temin edilmesi elbette ki gereklidir.³²⁴

D) Akıl

Kocanın evlilik nafakası vermesinin zorunluluğu nakli delillerin yanı sıra aklen de sabittir. Çünkü kadın müşterek mesken ya da aile ikametgâhında sürekli olarak kocanın arzu ve hissiyatına uygun bir şekilde hareket etmekte olup vaktinin çoğunu kocası lehine geçirmektedir. Örneğin; kocasının ev işlerini görmek, çocuklarını terbiye etmek vb. gibi işlerle meşgul olmaktadır. Ayrıca kadın eski hayatına nispetle evlilik sebebiyle bazı kayıtlar altına girmiştir. Kadın evlendikten sonra kocasıyla bir meskende kalmak suretiyle kendine birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Dolayısıyla kocanın bunlara karşılık nafakayı temin etmesi, kadının tabî hakkıdır. Bu da şuna benzer nasıl ki devlet adına çalışan kimselerin maaşı devlet hazinesinden karşılanıyorsa yukarıda zikrettiğimiz sebeplerden dolayı evlilik nafakasının alacaklısı kadındır.³²⁵

VII- Nafaka Çeşitleri

İslam hukukunda nafaka üç çeşittir. Kişinin nafaka alacaklısı veya borçlusu olabilmesi için bu üç çeşit nafakanın birisinin var olmasıyla mümkündür. Bunları İslam hukukçuları evlilik, hısımlık ve mülkiyet nafakaları şeklinde ifade etmişlerdir.³²⁶

A) Evlilik Nafakası

Karı-koca arasında nikâh akdiyle başlayan ve iddetin son bulmasıyla ortadan kalkan nafakaya evlilik nafakası denilmektedir. Dolayısıyla evlilik süresince

³²³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 156; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 321-322.

³²⁴ Seyyid Sabık, *Fıkhü's-Sünne*, Kahire 1972, II, 110.

³²⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 16; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 322; Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 232; Erbay, *a.g.e.*, s. 27.

³²⁶ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *el-Vecîz*, thk. Ali Mu'avviz ve Âdil Abdulmevcüd, Beyrut 1997, II, 114; Semerkandî, *a.g.e.*, I, 157; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 321; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed (v. 970/1563), *el-Bahrü'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, Beyrut 1997, IV, 293; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 209.

koca, karısının zaruri ihtiyaçlarını örfe uygun bir şekilde temin etmesi evlilik nafakası kapsamındadır.³²⁷

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ...

“...Erkeklerin meşru bir şekilde kadınları üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da meşru bir şekilde erkekler üzerinde hakları vardır...”³²⁸ Bu ayet-i kerimede karı-kocanın karşılıklı haklarından bahsetmektedir. Dolayısıyla evlilik nafakası da kadınların tabî haklarından olduğu için bu ayet kapsamında mütalaa edilebilir.

Kişi hayatını sürdürebilmesi için zaruri olan ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Nikâh akdiyle beraber başlayan karı-kocanın birlikteliği, kadının bu ihtiyaçlarını karşılama mükellefiyetini kocaya yüklemiştir. Burada kadın kendi ekonomik durumuna bakmaksızın kocasından nafakasını talep etme hakkına sahiptir.³²⁹

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ...

“Allah, insanların kimine kiminden daha fazla (güç ve yetenek) verdiği için erkekler kendi mallarından (aile giderlerine) harcadıkları için, kadınlar üzerinde hâkimdirler...”³³⁰ Ayette geçen “mallarından harcadıkları” ifadesinden de anlaşıldığına göre kocanın mali görevlerinden biri de nafakadır. Dolayısıyla kadının zengin veya fakir olması durumu değiştirmez, koca bunu yerine getirmek zorundadır.³³¹ Bu konuda İbn Hazm (v. 456/1064) dışındaki tüm müçtehitler aynı görüştedir.³³²

³²⁷ İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 88; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 321-322; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 209-210.

³²⁸ Bakara, 2/228.

³²⁹ Erbay, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 282.

³³⁰ Nisâ, 4/34.

³³¹ İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 92; Serahsî, *a.g.e.*, V, 180-181.

³³² İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 92; Erbay, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 282.

B) Hısımlık Nafakası

Bu tür nafaka aralarında kan bağı ve nafaka yükümlülüğü bulunan bireylerin birbirlerine imkânları ölçüsünde yardım etmesinden ibarettir. Sıhrî hısımlık ve süt akrabalığı böyle bir nafaka yükümlülüğü doğurmaz.³³³

Evlilik nafakasinda koca, ekonomik gücünün zayıf olmasına rağmen bu yükümlülüğünü yerine getirmek mecburiyetindeydi. Ancak hısımlık nafakasinda böyle bir şey söz konusu değildir. Bu tür Nafakayı temin etmekle yükümlü olan kişinin başkasına muhtaç olmaması şarttır.³³⁴ Öte yandan hısımlık nafakası alabilmek için kişinin başkasına muhtaç durumda olması gerekir, aksi takdirde nafaka talebinde bulunamaz.³³⁵

Hısımlık nafakasinda söz konusu olan taraflar, aralarındaki hısımlık bağı ve din birliğiyle alakalı farklı görüşler vardır. Hısımlık nafakasının alacaklısı bazılarına göre sadece karı, usul ve furu'dan ibaret iken, bazılarına göre ise diğer yan hısımlar da nafaka alacaklıları arasındadır.³³⁶

Bir kişinin hem hısımlık hem de evlilik nafakası alabilecek şartları taşıdığı takdirde öncelikle evlilik nafakası hak eder. Evlilik nafakası bölümünde de gördüğümüz üzere kadının nafakasını kocası temin etmek ile mükelleftir. Dolayısıyla hısımlık nafakası talebinde bulunan kadının evlilik nafakası almaması gerekir. Evli kadının nafakasını ise kocası temin etmek mecburiyetinde olduğundan ihtiyaç sahibi olması söz konusu olmaz. Kocanın fakir, çalışma gücünün olmaması veya gaip olması durumlarında ise bu kadının nafakası daha sonra kocasına rücu etmek kaydıyla evlatları ve diğer nafaka yükümlüleri tarafından karşılanır.³³⁷

Furu' nafakasinda çocukların küçük veya büyük olması, erkek ya da kız olmaları arasında bazı farklı uygulamalar görülmektedir.³³⁸ Ergenlik çağına kadar çocukların nafakası öncelikle babasına veya nafaka ile mükellef olan diğer akrabalarına aittir. Ergenlik çağına ulaşmış erkek felç, sakat, akli dengesinin bozuk,

³³³ Erbay, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 283.

³³⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 400.

³³⁵ Erbay, *a.g.e.*, s. 77.

³³⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 401.

³³⁷ Bilmen, *Kamus*, II, 501.

³³⁸ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul 1990, s. 166-170.

geçimini sağlamaktan aciz vb. gibi durumlarda yine nafaka hakkına sahiptir.³³⁹ Kız çocuğa gelince büyük (ergen) olsa bile evlenmeden önce nafakası babasına aittir. Ancak kendine uygun bir iş bulur da kazandığı parayla ihtiyacını giderebiliyorsa bu durumda babanın nafaka borcu düşer. Ayrıca kız, evlendikten sonra nafaka yükümlülüğü babasından kocasına geçer.³⁴⁰

Ana-baba (usul) çalışmaya imkânları olsa da muhtaç oldukları takdirde çocukları onların nafakasını hazırlamakla mükelleftirler.³⁴¹

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...

“Rabbin ancak kendisine ibadet etmenizi ve ana-babaya iyilikle muamele etmemizi hükmetti...”³⁴² Ana-babaya karşı iyi muamelede bulunmak, öncelikle onların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mümkündür. Ana-baba muhtaç olduğu zaman çocukları onların nafakalarını temin edeceği hususunda âlimler aynı fikirdedirler. Sadece İmam Mâlik (v. 179/795), usul içinde nafakanın ana-babaya verileceğini, daha sonrakilere nafaka verilmeyeceğini söylemektedir.³⁴³

C) Mülkiyet Nafakası

Kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakaları mülkiyet nafakası başlığı altında incelenmiştir. Biz de bu konuyu üç madde halinde kısaca inceleyeceğiz:

1. *Kölelerin nafakası*: Menfaatleri tamamen sahiplerine ait olan kölelerin ve cariyelerin nafakaları malikleri tarafından karşılanır.³⁴⁴ Köle, hukuken hür insana göre farklı bir statüye sahiptir. Ancak buna rağmen köle de bir insandır. Maliklerinin onlara karşı iyi muamelede bulunması tavsiye edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de bu konuda şöyle buyrulmuştur:

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ

الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ...

³³⁹ Döndüren, *a.g.e.*, s. 213.

³⁴⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 404.

³⁴¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 222; Bilmen, *Kamus*, II, 506.

³⁴² İsrâ, 17/23.

³⁴³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 404.

³⁴⁴ Bilmen, *Kamus*, II, 508.

“Allah’a kulluk edin, ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, arkadaşına, yolda kalmışa ve elinizin altındakilere (köle, cariye) iyilikte bulunun...”³⁴⁵ Ayrıca konuyla ilgili Rasulullah (s.a.s.) da şöyle buyurmuşlar: “Köleleriniz kardeşlerinizdir. Yediğinizden onlara yedirin ve giydiğinizden de giydirin, güçlerini aşacak şeylerle onları mükellef kılmayın. Şayet mükellef kılarırsanız onlara yardım edin.”³⁴⁶

Rasulullah (s.a.s.), efendinin kölesini aile fertlerinden ayırmaması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla köle ve cariye'nin nafakası efendisine aittir. Buna rağmen efendisi, üzerine düşeni doğru bir şekilde yapmaz ise o zaman birtakım tedbirler alınabileceği de açıkça beyan edilmiştir.³⁴⁷ Dolayısıyla efendi, köle ve cariyelerinin nafakasını onların ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda temin etmelidir.³⁴⁸

2. *Hayvanların nafakası*, sahibi tarafından karşılanır. Allah Teâlâ hayvanları insanların yararı için yaratmıştır. Dolayısıyla ona sahip olan kişi onun nafakasını yani hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan yiyecek maddelerinin yanı sıra onun sağlık durumu ile de ilgilenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra kişi, sahip olduğu hayvanının nafakasını karşılamadığı takdirde İslam hukukçuları bunun sağlanması için birtakım tedbirler almışlardır.³⁴⁹

3. *Cansız varlıkların nafakası*: Evrende olan her şeyi Allah Teâlâ insanların yararı için yarattığını ve insanın da bunlara karşı olan sorumluluklarını göz önüne alacak olursak menfaati tamamen malikine ait olan bahçe, tarla, mesken, hamam vb. şeylerin bakım ve onarım işleri sahibine yüklenmiştir. Öte yandan menfaati umuma bırakılan park, bahçe, meralar, ormanlıklar vb. yerlerin bakım ve gözetimi devlete aittir.³⁵⁰

³⁴⁵ Nisâ, 4/36

³⁴⁶ Buhârî, İtk, 15; Müslim, Zühd, 74; İbn Mâce, Edeb, 10.

³⁴⁷ Aydın, M. Akif-Hamîdullah, Muhammed, “Köle”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 241.

³⁴⁸ Erbay, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 284.

³⁴⁹ Bilmen, *Kamus*, II, s. 511-514; Erbay, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 284-285.

³⁵⁰ Erbay, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 285.

VIII- Evlilik Nafakasının Şartları (117)

1. “Sahih ve geçerli bir nikâh ile beraber nafaka kocaya lazım olur. Karı, akrabalarının evinde bile otursa yine nafaka almaya hak kazanır. Fakat kadın haksız yerde kocanın evine gitmez ise bu durumda kocanın nafaka yükümlülüğü yoktur.

2. “Kadın şu durumlarda kocanın evine gitmeyebilir: Bu kanunun 115 ve 116 maddeleri gereğince münasip bir mesken hazırlanmamış veya kadının mehri muacceli verilmemişse.”³⁵¹

Kadının nafaka alabilmesi, kocanın da nafaka borçlusu olabilmesi için bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Şayet bu şartlardan birisinin bulunmaması halinde evlilik nafakasından söz etmek mümkün olmaz. Bu şartları kısaca şu şekilde açıklayabiliriz:

A) Nikâh Akdinin Sahih Olması

Karının nafaka alabilmesi için kocasıyla aralarındaki nikâh akdinin sahih olması gerekir. Fasit veya batıl evliliklerde evlilik hayatını devam ettirme imkânı olmadığından dolayı nafaka söz konusu değildir.³⁵² Kadın sadece sahih nikâh yoluyla nafakaya hak kazanır.³⁵³ Dolayısıyla sahih nikâh akdiyle evlenmiş olduklarını zannederek daha sonra sütkardeş olduklarının anlaşılması gibi nikâh akdinin sahih olmadığı ortaya çıktığında kadının daha önce almış olduğu nafakayı iade etmekle birlikte aralarının da ayrılması gerekir.³⁵⁴ AMK bu konuda bütün mezheplerin benimsediği hükmü koymakla beraber sahih nikâh zannedilerek yapılan evlilik sonucunda veya hâkimin kararına istinaden kadının almış olduğu nafakanın iade edilip edilmeyeceği hususunda sükût etmiştir.³⁵⁵

B) Kocayla Aynı Meskende İkamet Etmesi

Evlilik nafakasından söz edebilmek için kadının, kocasıyla beraber ikamet edeceği müşterek eve taşınmış olması gerekir. Kadın, kendisine peşinen ödeneceği kararlaştırılan mehr-i muaccelini alamamışsa veya kadına tahsis edilen meskenin can

³⁵¹ Afgan Medenî Kanunu, md. 117.

³⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 188.

³⁵³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 887.

³⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 16; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 322.

³⁵⁵ Afgan Medenî Kanunu, md. 117.

ve mal güvenliği açısından elverişli olmaması ve yahut da kocasının izniyle babasının evinde ikamet etmesi gibi durumlar nafaka hakkına mani değildir.³⁵⁶

Ayrıca karı-kocalık ilişkisinin sürdürülebilmesine mani bir durumun olmaması gerekir. Zifaf meydana gelmese de karı-kocanın beraber yaşamaları kadının nafaka alması için yeterlidir. Malikilere göre zifaktan kaçınan kadına nafaka verilmez.³⁵⁷ Şafii ve Hanbelîlere göre ise zifaf meydana gelmeden kadın nafaka alamaz.³⁵⁸ Bir diğer hususta kadının itaatsiz olmaması ve birlikteliğe muktedir olması gerekir. İslam hukukunda kadının nafaka alacaklısı olabilmesi için bu şartların bulunması yeterlidir. AMK da bu mevzuda âlimlerin icmalarına uygun kanunlaştırma yapmıştır.³⁵⁹

IX- Kocanın Nafaka Temini Konusunda Acz ve Temerrüdü

İslam hukukunda koca, karısının ihtiyaçlarının karşılama ve diğer aile efradının geçimini sağlamakla sorumlu tutulmuştur. Koca, karısı ister müslüman olsun isterse müslüman olmasın onun ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Kadın kocasının meskeninde kendisini kocasına teslim ettiği zaman koca onun ihtiyaçlarının teminiyle mükelleftir. Kocanın zengin veya fakirliği nafakanın zorunluluğunu etkilemez. Sadece nafakanın miktarında tesirlidir.³⁶⁰

Ancak koca, bu görevini her zaman tam olarak yerine getirmeyebilir. Bu durumda kadın mağdur konumuna düşmemesi için nafaka hakkını talep edebileceği bir kurumun olması gerekir. Şayet koca, karısının nafakasını İslam hukukunun belirlemiş olduğu çerçevede dâhilinde vermez ise kadın hakkını mahkeme yoluyla talep eder. Biz de bu başlık altında nafaka borcunu ödemedeki acz ve temerrüd ile ilgili AMK'daki maddeleri göz önünde tutarak açıklamaya çalışacağız:

³⁵⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 5; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210.

³⁵⁷ Bâcî, *a.g.e.*, IV, 126-128.

³⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 182; Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 235; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 435-436.

³⁵⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 117.

³⁶⁰ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 39-40; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 209-210.

A) Acz (120)

“Karının nafakası, koca nafakayı ödeyemez durumda bile olsa, kocanın hapse girmesiyle onun zimmetinden düşmez.”³⁶¹

Koca, karısının nafakasını veremeyecek derecede ekonomik durumu kötü olsa bile Hanefilere göre kadın bundan dolayı ayrılık talebinde bulunamayacağı gibi mahkeme de karı-kocayı birbirinden ayıramaz.³⁶²

... لِنَفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفِيقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ...

“Zengin olan, zenginliğine göre nafaka versin. Dar gelirli de Allah ne verdiğyse ondan yedirsin...”³⁶³ ayetini delil olarak getirmektedirler. Buna göre koca, fakirliği yüzünden karısının nafakasını ödeyemediği takdirde zalim olmaz. Dolayısıyla zulüm etmeyen kimseye karşı karısının boşanma talebini onaylamakla kocaya zulmetmiş olunur. Bir başka ayette ise şöyle buyrulmaktadır: “Borçlu darda ise ödeyebilecek güce ulaşıncaya kadar mühlet verin...”³⁶⁴ İşte bu ayet-i kerime borçlulara karşı insani bir görevi beyan etmektedir. Borçlu kişi fakir olup borcunu zamanında ödeyemiyorsa ona mühlet verilmesi gerektiği bildirilmektedir.³⁶⁵ Buna göre nafakayı ödeyemeyen kocaya da zaman tanınması gerekir.

Fakirlik devamlılık gerektiren bir hal olmadığı için, fakirlikten dolayı karı-kocanın aralarını ayırmak gerekmez.³⁶⁶ Dolayısıyla kadının buna sabretmesi gerekir. Ayrıca kadın, kocanın fakirliğinden dolayı bu hakkını kaybetmemektedir. Nafakasını istediği takdirde hâkim, kocanın boynunda borç olmak kaydıyla o günden itibaren nafaka takdirinde bulunur ve kadının kocası aleyhinde borçlanmasına hükmeder. Hâkimin bu kararı ile kocanın hakkı çiğnenmemiş ve daha fazla zarara sokulmamış olur. Buna karşılık kadının da mağdur edilmemesi için hâkimin onların aralarını ayırmak yerine kadını koca aleyhinde borçlandırması her iki taraf için önem arz etmektedir. Öte yandan asr-ı saadette zenginler bulunduğu gibi fakir sahabeler de vardı. Hatta o dönemde zenginlerden sayı itibarıyla fakirler daha fazlaydı. Buna

³⁶¹ Afgan Medenî Kanunu, md. 120.

³⁶² Serahsî, a.g.e., V, 190; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., III, 329-330.

³⁶³ Talâk, 65/7.

³⁶⁴ Bakara, 2/280.

³⁶⁵ Köse, Saffet, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997, s. 134.

³⁶⁶ Talâk, 65/7.

rağmen Rasulullah (s.a.s.), zamanında nafaka veremeyenin aralarının ayrıldığı bilinmemektedir.³⁶⁷

Koca fakir olduğunda, kadının evlenmeden önce nafakası kime aitse, o kişi daha sonra kadının kocasından almak üzere nafakasını temin etmek mecburiyetindedir. Şayet bunlar da yoksul vaziyette ise Hanefiler son çare olarak kendi yerine Şafî bir hâkimi halef kılmak suretiyle karı-kocanın arasını ayırır.³⁶⁸

Maliki, Hanbelî ve Şafîler kocanın nafaka vermekten aciz kalması durumunda kadın, hâkimden ayrılık talebinde bulunabilir. Hâkim boşanma talebini aldıktan sonra gerekli araştırmaya yapar ve gerçekten kocanın bu yükümlülüğünü tam olarak yerine getirmediği ya da tedarik edilmesinde güçlük çektiği kanaatine varırsa boşanmaya hükmedip karı-kocanın arasını ayırır.³⁶⁹ Kur'an-ı Kerim'de kadınların boşanmalarından bahsederken, kadınları ya iyilikle tutmak ya da iyilik/güzellekle salıverme emredilmiştir.³⁷⁰ Dolayısıyla koca karısının nafakasını vermiyorsa o zaman ona karşı iyilikle tutmuş olmaz, karısına zulmetmiş olur.³⁷¹

Ayrıca Malikilere göre kadın, nikâh kıyılmadan önce veya o esnada kocasının fakir olduğunu bildiği halde evlenmişse, bu durumda hâkimden ayrılık talebinde bulunamaz. Ama Şafî ve Hanbelîler ise bir vakitte fakirliğe gösterilen rızanın bütün vakitler için geçerli olmadığı görüşündedir. Bunun yanında nafaka ihtiyacı da zaman zaman değişiklik göstermektedir.³⁷² AMK bu konuda Hanefi mezhebinin görüşüne göre kanunlaştırma yapmıştır.³⁷³

B) Temerrüd (119 ve 125)

“Eğer koca nafaka vermekten yüz çevirirse veya tam olarak yerine getirmese yetkili mahkeme kocayı nafaka vermeye zorlar.”³⁷⁴

³⁶⁷ Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 245-246.

³⁶⁸ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 41-42.

³⁶⁹ Bâcî, *a.g.e.*, IV, 131; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 162-164; Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 267; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 442.

³⁷⁰ Bakara, 2/229.

³⁷¹ Acar, H. İbrahim, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum 2000, s. 174.

³⁷² Bâcî, *a.g.e.*, IV, 131-132; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 162-165; Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 271; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 445.

³⁷³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 120.

³⁷⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 119.

“Koca vacip olan nafakayı vermekten kaçınırsa, kaçındığı tarihten itibaren karısının nafakasını vermeye yükümlüdür.”³⁷⁵

Temerrüd sözlükte, “Direnme, inatçılık ve dik başlılık” gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise “borçlu kişinin haklı bir nedeni olmadan yükümlülüğünü yerine getirmemesi” manasına gelmektedir.³⁷⁶

Koca, karısı ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda nafaka vermediği takdirde İslam hukukçuları bu duruma karşı kadının mağdur edilmemesi için birtakım tedbirler almıştır. Nafaka vermekten kaçınan kocanın zengin olup yükümlülüğünü keyfi olarak yerine getirmediği takdirde, bu durumda kadının da gücü şayet kendisine yetecek miktarda nafaka almaya imkân veriyorsa o zaman kocasının izni olmadan da onun malından bir kısmını nafaka olarak alabilir. Çünkü Ebu Süfyan’ın (r.a.) karısı Hind, (r. anha) kocasının cimriliklerinden dolayı yapmış olduğu şikâyete karşılık Rasulullah (s.a.s.), ona kocasının malından izni olmaksızın nafaka almasına müsaade etmiştir.³⁷⁷

Kadın, kocasından nafaka almaya gücü yetmez ise konuyu mahkemeye götürerek nafakasını alır. Kocanın görünürde olan malından hâkim onun asli ihtiyaçlarını karşılayacak kadarını ayırıp nafakaya yetecek miktarını satar ve kadına ihtiyaçlarını temin etmesi için verir. Fakat kocanın zengin olduğu bilinmesine rağmen ortada malı yoksa kadının istemesi üzerine hâkim tarafından koca yani nafaka sorumlusu hapsedilebilir.³⁷⁸ Hapis cezasının süresi hâkimin takdirine bırakılmıştır. Burada haptisten maksat ceza değil, kocanın yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamaktır. Dolayısıyla hapis süresinin kişilere göre değişiklik arz etmesi normaldir. Ebu Hanife (v. 150/767) kadının talebi üzerine hâkim tarafından hapsedilen kocanın hapis cezasının müddetinin en az bir ay, başka bir rivayete göre ise altı ay olacağı kanaatindedir.³⁷⁹

³⁷⁵ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 125.

³⁷⁶ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s. 564.

³⁷⁷ Buhârî, *Buyu’*, 95; Müslim, *Akdîye*, 7; İbn Mâce, *Ticarât*, 65; Nesâî, *Kudat*, 31.

³⁷⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38; Merğînânî, *a.g.e.*, II, 41-42; İbnu’l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 327-328.

³⁷⁹ Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 246-247.

Kocanın hapse girmesiyle nafaka mükellefiyeti ortadan kalkmaz. Kadın bu durumda hâkimin kararıyla kocası aleyhinde borçlanmak suretiyle nafakasını elde eder.³⁸⁰

Malikiler ve Şafîilere göre ise kadın kocasının nafaka vermesini veya boşamasını hâkimden istediğinde hâkim ilk başta kocanın karısına nafaka vermesini emreder. Koca buna yanaşmaz ise hâkim bu kocaya eşini boşamasını söyler. Koca bunu da yapmaz ise o zaman hâkim kendi yetkisini kullanarak aralarını ayırır.³⁸¹

AMK temerrüd konusunda Hanefilerin icmalarına dayanarak kadının nafaka hakkını yetkili mahkeme yoluyla elde edebileceğini kanunlaştırmıştır.³⁸² Çünkü Malikiler dışındaki fakihlerin çoğuna göre fakirlikten dolayı kadının nafakasının düşmeyeceği kanaatindedirler. Delil olarak şu ayeti getirmektedirler:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ...

“... Şayet borçlu sıkıntıdaysa ödeyebilecek güce ulaşıncaya kadar ona mühlet verin...”³⁸³ Hanefiler bu durumda hâkimin kocaya borç alabilmesi için fırsat tanınması gerektiği kanaatindedirler. Buna rağmen koca yükümlülüğünü yerine getirmez ise o zaman hapis etmek suretiyle kadının nafakasını temin ettirir.³⁸⁴

Ayrıca AMK koca, karısının nafakasının temininden kaçındığı takdirde o tarihten itibaren sorumlu tutulması konusunda AMK Hanefî mezhebinin içtihadına uygun kanunlaştırma yapmıştır.³⁸⁵

Sonuç olarak AMK, kocanın nafaka temininden kaçınmasıyla bu yükümlülüğünden kurtulamayacağını aksine kaçındığı tarihten itibaren mükellef tutulacağını söylemektedir. Öte yandan bu durumda olan kadının nikâh akdini fesih etme yetkisinin de olmadığını kanunlaştırmıştır.³⁸⁶

³⁸⁰ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 545.

³⁸¹ Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 272; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 329-330.

³⁸² *Afgan Medenî Kanunu*, md. 119.

³⁸³ Bakara, 2/280.

³⁸⁴ Abdullah, *a.g.e.*, s. 300-301.

³⁸⁵ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 125.

³⁸⁶ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 119 ve 125.

X- Nafakanın Kapsamı (118)

“Kocanın mali durumuna göre evlilik nafakası; iâşe maddeleri, giyim eşyası, mesken ihtiyacı ve tedavi masraflarını içerir.”³⁸⁷

Nafakanın kapsamından kasıt insanın hayatını normal bir şekilde devam ettirebilmesi için lazım olan en zaruri ihtiyaçlarından ibarettir. İslam hukukunda evlilik nafakasının şümulü iâşe maddeleri, giysi, mesken ve hizmetçi masraflarını içermektedir.³⁸⁸ Fakat çağdaş İslam hukukçuları bunun dışında sağlık giderlerinin de nafakanın kapsamı içinde alınması gerektiği görüşündedirler.³⁸⁹ AMK nafakanın kapsamını iâşe maddeleri, giyim eşyası, mesken ve tedavi şeklinde belirlemiştir. Biz de AMK’daki nafaka kapsamını göz önüne alarak konuyu inceleye çalışacağız.

A) İâşe Maddeleri

Nafaka mükellefi, nafaka alacaklısının hayatını normal bir şekilde devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu her türlü iâşe maddelerinden ibarettir. Yani koca karısının öncelikle yemesi ve içmesi ile ilgili tüm malzemeyi temin etmek zorundadır.³⁹⁰ Ayrıca bu maddeleri temin ederken bunun kullanıma hazır hale gelmesi için gerekli olan araç gereçlerin teminiyle de mükelleftir. Mesela; eğer nafaka mükellefi; nafaka alacaklısının ihtiyacını un, pirinç, süt vb. şeklinde veriyorsa, bunların yenilecek veya içilecek hale gelmesi için gerekli olan fırın, tüp, ocak, tuz, su vb. araç ve gereçleri de hazırlamakla mükelleftir.³⁹¹

Nafaka satın alınarak kullanılmaya hazır bir halde eşya olarak kadına teslim edilebileceği gibi muayyen bir miktar para vermek suretiyle bu yükümlülük yerine getirilmiş olur.³⁹²

Kur’an-ı Kerim ve Rasulullah’in (s.a.s.) uygulamalarında nafakanın içeriği olan iâşe maddeleri hakkında teferruata girmeden “maruf” şeklinde³⁹³ ifade edilmek suretiyle örf ve zamanın şartlarına bırakılmıştır. Çünkü bu maddelerin fiyatları

³⁸⁷ Afgan Medenî Kanunu, md. 118.

³⁸⁸ Gazzâlî, *el-Vecîz*, II, 114-116; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 1-4; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 209-210.

³⁸⁹ Erbay, *a.g.e.*, s. 19-20.

³⁹⁰ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 887.

³⁹¹ Özcan, *a.g.e.*, s. 15.

³⁹² Özcan, *a.g.e.*, s. 15.

³⁹³ Bakara, 2/233.

bölgeden bölgeye değişiklik arz etmektedir. Nafaka mükellefinin israf ve kısıntıya gitmeden karısının nafakasını ihtiyacını karşılayabilecek miktarda temin etmesi gerekir.³⁹⁴

Kadına verilecek nafakanın kimin durumuna göre takdir edileceği âlimler arasında ihtilafıdır. Bunları şu şekilde izah etmeye çalışacağız:

1. Şafîiler ve Hanefilerden Kerhi'ye (v. 340/952) göre evlilik nafakası kocanın mal varlığı dikkate alınarak belirlenir. Koca zengin olduğu halde karısı fakir ise zenginlik durumuna göre nafakayı takdir eder; koca fakir karısı zengin ise bu durumda koca fakirlik durumunu göz önüne alarak nafakayı belirler; ekonomik durumu orta olan koca ise yine kendi durumuna göre karısına nafaka takdir etmelidir.³⁹⁵ Bu konuyu şu ayet ve hadis desteklemektedir:

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا...

*“Zengin olan, zenginliğin göre nafaka versin. Dar gelirli de Allah ne veriyse ondan yedirsin, Allah hiç kimseye verdiğiinden fazlasını yüklemesin...”*³⁹⁶

Bir adam Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına gelerek kadının kocası üzerindeki hakkının ne olduğunu sordu. Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Koca yediği zaman ona da yedirmesi, giyindiği zaman onu da giydirmesidir. Kadına vurmasın, çirkin söz söylemesin”³⁹⁷ şeklindeki rivayetlerini dikkate alacak olursak kadının nafakasının takdiri meselesi kocanın ekonomik durumuna uygun olmasına dikkat çekmektedir.³⁹⁸

AMK da nafakanın takdir edilmesi meselesinde Şafîiler ve Hanefilerden Kerhi'nin (v. 340/952) görüşlerine binaen kanunlaştırma yapmıştır.³⁹⁹

2. Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Malik (v. 179/795) bu konuda şu ayet-i kerimeyi delil getirerek kadının nafakasının kendisine kifayet edecek kadar olması gerektiğini söylemekte. “...Çocuklarının annelerinin, örfe uygun olarak yedirilme

³⁹⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 23; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 4; Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, s. 90.

³⁹⁵ Gazzâlî, *a.g.e.*, II, 114; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 4.

³⁹⁶ Talâk, 65/7.

³⁹⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3.

³⁹⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 24; Mergînânî, *a.g.e.*, II, 39; Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 250; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 4.

³⁹⁹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 118.

ve giydirilmeleri, çocuğun babasına düşen bir yükümlülüktür...⁴⁰⁰ “Ma‘ruf” ifadesinden de bu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Ebu Süfyan’ın (r.a) karısı Hind’e (r.anha) normal bir şekilde kocasının malından almasına izin vermiştir.⁴⁰¹ Bu rivayet de nafakanın miktarı hususunda kocanın mal varlığına bakılmaksızın kadının hayatını devam ettirebilmesi için ona yetecek miktarda olması gerektiği görüşünü desteklemektedir.⁴⁰²

3. Nafaka karı-kocanın durumlarına göre takdir edilir: Eğer karı-koca zengin ise iyi derecede, karı-koca fakir olduğu takdirde normal bir şekilde, karı-kocadan biri zengin, diğeri fakir ise bu durumda orta derecede bir nafaka belirlenir. Bu görüşte olanlar Hanbelîlerdir.⁴⁰³

Hind’in şikâyeti üzerine Rasulullah (s.a.s.), ona şöyle der: “normal ölçüde kocanın malından, onun bilgisi dışında sana ve çocuklarına yetecek miktarda al.”⁴⁰⁴

Aslında evlilik nafakasının mükellefi kocadır. Fakat kadının sosyo-ekonomik durumu ve ihtiyaçlarını göz ardı etmek de doğru bir karar olmasa gerek. O yüzden tarafları zor duruma düşürmeyecek şekilde mali durumları göz önüne alınarak nafakanın takdir edilmesi daha isabetli olur düşüncesindeyiz. Ayrıca kocanın mali durumu ile karı-kocanın mali durumlarına naslardan verdiğimiz örnekleri bir araya getirdiğimiz zaman karı-kocanın durumları dikkate alınarak nafakanın takdir edilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz.

B) Giyim Eşyaları

İnsanın hayatını devam ettirebilmesi için nasıl ki yeme-içmeye ihtiyaç duyuyorsa, kendisini örtmesi açısından da giysiye aynı şekilde ihtiyaç duyar. Dolayısıyla sahih nikâh akdiyle beraber kendini kocasına teslim eden kadının bu ihtiyacını da kocanın karşılaması gerekmektedir. Allah Teâlâ kocanın bu vazifesini şöyle açıklamaktadır:

...وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

⁴⁰⁰ Bakara, 2/233.

⁴⁰¹ Buhârî, Buyu‘, 95; Müslim, Akdîye, 7; İbn Mâce, Ticarât, 65; Nesâî, Kudat, 31.

⁴⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 156-157.

⁴⁰³ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 39-40; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 156.

⁴⁰⁴ Buhârî, Buyu‘, 95; Müslim, Akdîye, 7; İbn Mâce, Ticarât, 65; Nesâî, Kudat, 31.

“...Çocuklarının annelerinin, örfе uygun olarak yedirilme ve giydirilmeleri, çocuğun babasına düşen bir yükümlülüktür...”⁴⁰⁵ Aynı şekilde Rasulullah (s.a.s.) bu hususta “Kendi yediğinden ona da yedirmesi, giyindiğinde ona da giydirmesi...”⁴⁰⁶ buyurmak suretiyle kocanın bu görevini de eksiksiz olarak yerine getirmesine dikkat çekmektedir. İslam hukukçuları kocanın bu vazifesini yapması konusunda icma etmişlerdir.⁴⁰⁷ Ancak koca bu görevi yerine getirirken, iâşe maddelerinde olduğu gibi giysi ihtiyaçları karşılanırken kimin durumunun esas alınacağı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. İslam hukukçularının bir kısmına göre giyim eşyası kadının ekonomik durumu esas alınarak temin edilir.⁴⁰⁸ Ancak diğer bir kısmına göre ise kocanın mal varlığı dikkate alınarak belirlenmesi gerekmektedir. Tercih edilen görüş ise karı-kocanın ekonomik vaziyetlerine uygun bir şekilde kadının giysi ihtiyacının karşılanmasıdır.⁴⁰⁹

Evlilik nafakasında koca örf, âdet ve coğrafi farklılıkları göz önüne alarak zamanın ve mevsimlerin değişmesine göre karısının ihtiyacına binaen giyim eşyası temin eder. Fakat koca bu görevini yerine getirirken İslam dinine uygun bir giysi hazırlayıp, yazın sıcağına ve kışın da soğuğuna dayanıklı olmak üzere her altı ayda bir tane vermek suretiyle bu yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Hanbelîler bu konuda diğer mezheplerden farklı düşünerek yılda bir tane elbise vermenin yeterli olduğu görüşündeler.⁴¹⁰ Günümüz toplumlarının farklı coğrafi veya başka nedenlerden dolayı giyim eşyasının tespiti de yine örfе göre takdir edilir. Kadına verilecek olan giysi, bedeninin tümünü örtecek olan dış giysi, evin içinde kullanacağı giysiler, başörtü ve ayakkabıdan ibarettir.⁴¹¹ Ayrıca kadının ölümünden sonra onun techiz ve tekfin masrafları koca tarafından karşılanacaktır.⁴¹²

AMK giyim eşyasının hazırlanması konusunda sadece kocanın mal varlığının dikkate alınabileceğini kanunlaştırmıştır.⁴¹³

⁴⁰⁵ Bakara, 2/233.

⁴⁰⁶ Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3.

⁴⁰⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 23; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 159.

⁴⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 159.

⁴⁰⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 24.

⁴¹⁰ Kâsânî, III, 23-24; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 159; Bilmen, *Kamus*, II, 454.

⁴¹¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 181-183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 159; Bilmen, *Kamus*, II, 449.

⁴¹² Serahsî, *a.g.e.*, V, 182-183.

⁴¹³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 118.

C) Mesken İhtiyacı

Evlilik nafakasının içeriklerinin bir diğeri kadının barınma ihtiyacının karşılanmasıdır. İaşe maddeleri ve giyim eşyaları insanın hayatını devam ettirmesi için ne kadar önemli ise barınma da aynı şekilde önem arz etmektedir. Bu konuyu daha önce işlediğimiz için burada tekrar bahis konusu etmeyeceğiz. Kısaca ifade etmek gerekirse AMK bu konuda kocanın mali durumu dikkate alınarak karısına bir barınma hazırlaması şeklinde hüküm vermiştir.⁴¹⁴

D) Tedavi Giderleri

İslam hukukçuları iaşe maddeleri, giyim eşyası, mesken ve hizmetçi masraflarını nafaka kapsamına alarak bunların teminiyle kocayı mükellef kılmıştır. Fakat sağlıkla ilgili lazım olan tedavi ve hekim masraflarını nafaka kapsamına almamışlardır. Ayrıca İslam hukukçularının çoğu hayati önem arz etmeyen bazı maddeleri nafaka kapsamına alırlarken hayati önem arz eden bazı şeyleri de nafaka kapsamına almamıştır. Örneğin; Hanefî ve Hanbelîler; kocanın karısı için ter kokularını giderici güzel kokular, süs malzemeleri,⁴¹⁵ Şafîiler kadının tarağı, saça sürülen yağı,⁴¹⁶ Malikiler göz sürmesini nafaka kapsamı içinde mütalaa ederlerken, hayati önem taşıyan sağlık masraflarını nafaka kapsamı dışında tutmuşlardır. Buna karşılık çağdaş İslam âlimleri tedavi ve hekim masraflarını nafaka muhtevası içinde olması gerektiği görüşündedirler.⁴¹⁷ Ayrıca günümüzdeki bazı İslam ülkelerinin medenî kanunlarında da hekim ve ilaç masraflarının nafaka kapsamına dâhil olduğunu açık bir şekilde beyan etmişlerdir.⁴¹⁸

Tedavi giderlerinin karşılanması müçtehitlerin çoğunluğuna göre, eğer varsa kadının kendi malından karşılanacağı, kocanın böyle bir yükümlülüğünün olmayacağı yönündedir. Bu âlimler bunu icare akdine benzeterek, kiraladığı yerin yıkılması halinde kiracı, o yıkılan yerin tamirinden nasıl mükellef tutulmazsa, kocanın da karısının tedavi giderlerinden sorumlu tutulmaması gerektiğini

⁴¹⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 118.

⁴¹⁵ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 893; Bilmen, *Kamus*, II, 449-453.

⁴¹⁶ Şafîî, *el-Ümm*, VI, 228-230.

⁴¹⁷ Özcan, *a.g.e.*, s. 35; Erbay, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁴¹⁸ Cin, *a.g.e.*, s. 202.

söylemektedirler.⁴¹⁹ Bu kıyaslanmanın isabetli olamayacağını şu şekilde açıklayabiliriz; kiracı kiraladığı evin, tasarrufuna tam bir şekilde sahip değildir. Ama koca nikâh akdiyle beraber karısından faydalanma haklarının hepsine sahiptir. Ayrıca evliliğin asıl amacı kalıcılık ve mutluluk üzerine kurulur,⁴²⁰ hal böyle iken kiracıyla kocayı kıyaslamak doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Çünkü kiracı o evden geçici bir şekilde faydalanmaktadır. Ayrıca koca karısıyla geçici değil, kalıcı yani devamlı esası üzerine evlenmiştir.⁴²¹

İnsan için hayati önem arz eden yemek, giysi ve mesken ihtiyacı gibi şeyler nasıl nafaka kapsamına alınmışsa sağlık ve bununla alakalı olan diğer masraflar da nafaka muhtevası içinde mütalaa edilmesi gerektiği kanısındayız.

AMK, kadının hekim ve tedavi masraflarını kocanın karşılaması gerektiğini kanunlaştırmıştır.⁴²² AMK bu konuda çağdaş İslam hukukçularının görüşlerini tercih etmesinin sebebi ise günümüz toplumları için bu son görüşün daha isabetli olduğunu düşünerek esas alındığını söyleyebiliriz.

E) Hizmetçi Masrafı

Sağlıklı bir insan başkasına ihtiyaç duymaksızın kendi işini görebilir. Fakat sağlığı yerinde olmayan bir insan en tabii işini yapamaz hale gelip başkasının yardımına muhtaç olabilir. Dolayısıyla bu işlerini görebilmesi için bir hizmetçiye ihtiyacı doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Evlenen kadın da hasta olmadığı müddetçe kendi işini görmek mecburiyetindedir. Fakat kadın yaşlılık, felç, körlük veya başka bir nedenden dolayı işlerini yerine getiremeyecek duruma gelirse bu durumda işlerini görebilecek birine ihtiyaç duyabilir. Dolayısıyla hizmetçi sağlıklı bir insanın zaruri ihtiyacı değilken bu durumlarda zaruret haline gelir. Zaruret hali meydana geldiğinde kadın, kocasından hizmetçi talep ederse koca bunu yerine getirmek zorundadır.⁴²³

Kocanın karısına hizmetçi temin etmesi için şu şartların bulunması gerekir:

⁴¹⁹ Seyyid Sabık, *a.g.e.*, II, 113-114.

⁴²⁰ Köse, Saffet, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İHAD*, Konya 2003, sy, II, s. 113.

⁴²¹ Özcan, *a.g.e.*, s. 29-30.

⁴²² *Afgan Medenî Kanunu*, md. 118.

⁴²³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 342; Cin, *a.g.e.*, s. 201.

1. Kocanın hizmetçi masrafını karşılayabilecek mali güce sahip olması gerekir. Fakir bir kocanın hizmetçi temin etmesi gerekmez. Çünkü hizmetçi zaruri ihtiyaçtan değildir.

2. Kadın kendi ve ev işlerini göremeyecek durumda olması gerekir. Aksi takdirde koca hizmetçi temin etmekle mükellef tutulmaz.⁴²⁴ Bu şartlar meydana geldiği takdirde koca, kadına hizmetçi temin etmek mecburiyetindedir. Zahiriler dışındaki müçtehitlerin ekseriyetine göre kocanın böyle bir yükümlülüğü vardır.⁴²⁵

XI- Kocanın Gaib Olması (121)

*“Eğer koca gaib ise, karısının nafakası elinin altında olup kocasının nafaka olabilecek malından temin edilir. Aksi durumda karının nafakası, kocanın başkasının elinde vedia veya deyn olarak bulunan mallarından ödenir.”*⁴²⁶

Gaib koca, kendi karısının nafaka ile ilgili açmış olduğu dava için mahkemeye getirilemeyendir. Bu durumda olan kadının nafakasının takdiri hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.⁴²⁷

Hâkim, kocası gaib olan kadına nafaka takdirinde bulunmadan evvel kocası ayrılırken kendisine nafaka bırakıp bırakmadığını, kocasından boşanıp iddeti tamamlanıp tamamlanmadığı, kocasına karşı görevlerini yerine getirip getirmediği ve nafaka talep ettiği anda nafaka alacaklısı olup olmadığına dair kadını yemin ettirir.⁴²⁸ Bundan sonra kadının nafakasını tespit eder.

Kadının elinin altında gaib kocasından para veya yiyecek türünden nafaka olabilecek maddeler bulunuyorsa hâkimin kararına bakmaksızın ondan uygun bir şekilde alıp kendi ihtiyaçlarını giderebilir. Çünkü Rasulullah (s.a.s.), kocası cimri olan bir Hind’e “kendine... yetecek kadar al”⁴²⁹ buyurmuştur. Rasulullah (s.a.s.) kocanın haberi bulunmasa dahi kadının kendisi ve çocuklarına yetecek miktarda almasına izin vermiştir. Bu nedenle hâkimin hükmüne ihtiyaç duyulmamaktadır. Kadın böyle bir durumda kendisine yetecek miktarını alabilir.

⁴²⁴ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 45; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 212; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 342.

⁴²⁵ Şafîî, *el-Ümm*, VI, 226; İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 90-21; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 24; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 160; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 327-328.

⁴²⁶ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 121.

⁴²⁷ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 46; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 182-183; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 336-338

⁴²⁸ Bilmen, *Kamus*, II, 467.

⁴²⁹ Buhârî, *Buyu'*, 95; Müslim, *Akdîye*, 7; İbn Mâce, *Ticarât*, 65; Nesâî, *Kudat*, 31.

Fakat gaib olan kocanın malı karısının elinde mevcut değilse, başkasının yanında emanet veya deyn olarak bulunuyorsa, bu durumda kadın hâkime başvurarak nafakasını ister. Şayet malı elinde bulunduran şahıs bu kadının onun karısı ve elinin altındaki malın da o gaib kişinin olduğuna şahadet ederse ya da hâkim bunları biliyorsa emanet veya deyn mallar üzerinden nafaka alması için hâkim kadına yetki verir.⁴³⁰

Hâkim bunları bilmiyorsa, verilecek karar konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife (v. 150/767), İmam Ebu Yusuf (v.182/798) ve İmam Muhammed'e (v. 189/805) göre kadının isteğine bakılmaz. Ama İmam Züfer (v. 158/775), bu konuda kadının mağdur edilmemesi için onun talebi üzerine nafaka takdir edilmesi görüşündedir.⁴³¹

Şafîlilere göre gaib kocanın yeri biliniyorsa ve kadın da buna karşılık nafaka talebinde bulunursa hâkim durumu kocaya iletir. Buna rağmen koca gelmediği halde makul bir mazeret bildirmezse hâkim kocanın aleyhine nafakayı belirler.⁴³² Fakat gaib kocanın yeri belli değilse, hâkim iyice araştırdıktan sonra kadını koca aleyhinde borçlu kılar.⁴³³

Malikiler ise bu konuda gaib olan kişiyi hazır hükmünde olduğunu söylemiştir.⁴³⁴ Gaib koca, zengin ise hâkim zenginliğine göre nafaka takdir eder. Ama gaib koca fakir ise kadın evliliğin feshini hâkimden ister.⁴³⁵

Hanbelîlere göre şayet koca zifaktan önce gaib olduysa bu durumda kadına nafaka verilmez. Ama zifaktan sonra gaib olduysa kadının nafaka hakkı vardır.⁴³⁶

AMK, kocanın gaib olması durumunda kadının nafaka hakkı konusunda Hanefî mezhebinin görüşüne göre kanunlaştırma yapmıştır.⁴³⁷

XII- Nafakanın Düşmesi (122)

“Aşağıdaki durumlarda kadın nafaka alamaz:

⁴³⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, 196-197; Merğînânî, *a.g.e.*, II, 43.

⁴³¹ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 213; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 549-550.

⁴³² İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 336-337; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 916-919.

⁴³³ Bilmen, *Kamus*, II, 467-469

⁴³⁴ Bilmen, *Kamus*, II, 469.

⁴³⁵ Bâcî, *a.g.e.*, IV, 127.

⁴³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 182.

⁴³⁷ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 121.

1. *Karı, kocasının izni olmadan veya uygunsuz işler için evden çıkarsa.*
2. *Karı, kadınlık görevini yerine getirme konusunda itaat etmezse.*
3. *Karının kocasının evine gitmesine (kendisinden kaynaklanan) bir engel bulunursa.*⁴³⁸

Kadının nafaka alabilmesi için bazı şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartların bulunmaması veya karı-kocadan kaynaklanan bir sebepten dolayı evlilik nafakasının bir kısmı ya da tamamı sakıt olabilir. Bundan dolayı kadın kocasından alacağı nafakadan geçici veya devamlı surette mahrum olabilmektedir. Bir maniden dolayı geçici olarak mahrum olan kadının nafakası o engelin ortadan kalkmasıyla geri döner. Ancak nafakanın devamlı surette sona ermesi durumunda ise artık kadına böyle bir hak yoktur. Biz de bu başlık altında kadının nafakasının geçici ve devamlı surette son bulacağı durumları AMK'daki maddeleri göz önünde bulundurarak incelemeye çalışacağız.

A) Evlilik Nafakasını Geçici Olarak Düşüren Hususlar

Kocanın iradesi olmaksızın başkaları tarafından alıkonulması vb. durumlarda evlilik nafakası geçici olarak düşmektedir. Ancak bu sebepler ortadan kalktığında kadının bu hakkı tekrar döner, nafaka hakkını kocasından isteyebilir. Şimdi bu durumları kısaca açıklamaya çalışacağız.

1- Kadının Başkaları Tarafından Hapsedilmesi

Kocanın iradesi dışında cereyan eden bazı hususlarda kadın nafaka hakkını kaybetmektedir. Kadının başkaları tarafından hapsedilmesi durumu, kocanın isteği olmaksızın meydana gelip nafaka alacaklısının hakkını geçici olarak düşürmektedir. Bu olay kadının kendisinden kaynaklandığı için geçici de olsa bu hakkını ortadan kaldırmaz. Örneğin; kadın, yapmış olduğu bir suçtan dolayı hapsedilmiş olabilir. Dolayısıyla kocanın karısına ulaşma imkânı olmadığı gibi ihtibastan da söz etmek mümkün değildir. Ayrıca kocanın burada kusuru da olmadığından kadın, nafaka hakkını kaybeder.⁴³⁹

⁴³⁸ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 122.

⁴³⁹ *Merğînânî, a.g.e., II, 40; İbn Âbidîn, a.g.e., II, 891.*

Kadın, kocasından başkasına olan borcundan dolayı hapsedilmişse burada da kocanın bir etkisi yoktur; dolayısıyla hapsedilme kadının kendi işlediği bir fiilin sonucu meydana gelmiştir. Kadın borcunu ödeyebilecek güçte olup olmaması durumu değiştirmez, çünkü burada kocanın bir kusuru bulunmamaktadır.⁴⁴⁰ Ayrıca Hanefilere göre eğer kadını zor kullanarak hapsederlerse de nafakası sakıt olur, çünkü karı-koca arasında bir ayrılık meydana gelmiştir. Ama Malikiler bu durumda nafakanın sakıt olmayacağı görüşündedirler.⁴⁴¹

2- Kadının Başkaları Tarafından Kaçırılması

Kadının başkası tarafından rızası dışında alıkonulması kadının hakkına tecavüz etmektir. Rızası olmadan kaçırılan kadına Hanefilere göre nafaka verilmez. Çünkü kocanın ihtibas hakkı ortadan kalkmıştır.⁴⁴² Ancak Malikiler bu durumda olan kadına nafaka verileceğini söylemektedirler. Bu olayda kadının bir etkisi olmadığı için nafakası düşmemektedir.⁴⁴³

Şayet kadın kendi rızasıyla kocasının evinden çıkmışsa bu durumda kadının kendisinden kaynaklanan bir kusurdan dolayı nafaka hakkını kaybetmiştir. Kadın kocasının evine tekrar gelirse geçici olarak kaybettiği nafaka hakkına tekrar sahip olur.⁴⁴⁴

3- Evlilik Gereğini Yerine Getiremeyecek Kadar Kadının Küçük Olması

Kadın, zifafa güç yetiremeyecek kadar yaşı küçük ise bu durumda nafaka alacaklısı olup olmayacağı hususunda âlimler arasında farklı görüşler mevcuttur. Şafîilere göre sahih nikâh akdiyle beraber evlilik nafakasının mükellefi kocadır. Bu yüzden kadının yaşına bakılmaksızın nafaka verilebileceğini söylemektedirler.⁴⁴⁵ Ama Malikilere göre kadının nafaka alabilmesi için zifafa gücü yetecek yaşta olması

⁴⁴⁰ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 40; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210-212.

⁴⁴¹ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 780.

⁴⁴² Serahsî, *a.g.e.*, V, 186; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 20; Merğînânî, *a.g.e.*, II, 40.

⁴⁴³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 891-892; Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 795.

⁴⁴⁴ Erbay, *a.g.e.*, s. 50-51.

⁴⁴⁵ Şafîî, *el-Ümm*, VI, 227-228; İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 88-89; eş-Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf el-Firûzâbâdî (v. 476/1083), *el-Mühezzeb*, Beyrut 1995, III, 148.

yeterlidir, aksi durumda kadın nafaka alacaklısı olamaz.⁴⁴⁶ Hanbelîler ise kadının nafaka alabilmesi için dokuz yaşında olmasını şart koşarlar. Zira onlara göre kadın dokuz yaşında olursa zifafa muktedir olur, dolayısıyla nafaka da alabilir. Hanefîlere göre ise kadının nafaka alabilmesi için zifafa muktedir olması yeterlidir.⁴⁴⁷

4- İtaatsizlik (Nüşûz)

Kadının nafaka alabilmesi için kocasına itaat etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kadın, kocasına itaat etmediği takdirde nafaka hakkını kaybetmektedir. İslam ruhuna zıt olmadıkça kadının kocasına itaat etme görevi vardır. Bu görevini yerine getirmese nafaka hakkından mahrum olur.

Kadının kocasına itaatsizliği sebebiyle nafaka alacaklısı olup olmayacağı hususunda âlimler arasında farklı görüşler vardır. Âlimlerin çoğunluğu itaatsiz (naşize) kadının nafakasının nüşûzundan dolayı sakıt olacağı görüşündedirler.⁴⁴⁸

Hanefîlere göre kadın kocasının iznini almadan evi terk ederse naşize olup nafaka hakkı sakıt olur. Çünkü bu olaya sebebiyet veren kadının kendisidir. Fakat kocanın evinde olup da zifaftan kaçınan kadın naşize olarak kabul edilmemektedir.⁴⁴⁹

Şafîlere göre kadının zifaftan kaçınması veya zifaf dışında karı-kocalık ilişkisinden kaçındığı takdirde naşize sayılır. Ayrıca onlara göre kocasının iznini almadan hacca giden kadının bu süre zarfında nafaka hakkını geçici olarak kaybetmektedir.⁴⁵⁰

Hanbelîlere göre ise kocanın izni olmaksızın kadın eğer yolculuğa çıkarsa itaatsiz sayılır ve nafaka alacaklısı olamaz.⁴⁵¹

Malikiler mazeretsiz olarak kocasının cima teklifini reddeden kadın naşize olup nafakası düşer. Hamilelik ve hastalık gibi durumlar mazeret olduğundan bu

⁴⁴⁶ Bâcî, *a.g.e.*, IV, 126.

⁴⁴⁷ el-Cezîrî, *a.g.e.*, IV, 565-566.

⁴⁴⁸ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 45; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 189; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 890; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210.

⁴⁴⁹ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 40; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 545.

⁴⁵⁰ Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 240-241; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 435-438.

⁴⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 184.

durumlarda kadın naşize sayılmaz. Ayrıca kocanın izni olmadan evi terk eden kadın itaatsiz sayılır.⁴⁵²

Kocanın izni olmaksızın evi terk eden kadının nafakasının düşeceği hususunda mezhepler ittifak halindedirler.⁴⁵³

Zahirilere göre nikâh akdi mevcut olduğu için kadının naşize olup olmaması nafakayı etkilemez. Ayrıca kocanın ihtibas etme ve faydalanması mevcuttur; dolayısıyla onlara göre naşize kadına nafaka verilir.⁴⁵⁴

Ayrıca şu durumlarda da kadın, kocasına karşı itaatsiz sayılır:

a. Kadın, makul bir gerekçe olmaksızın kocasının zifaf teklifini reddetmesiyle nafaka hakkını kaybeder.⁴⁵⁵ Kadın, kocanın haklı isteklerine karşı çıkmamalı, aksi durumda itaatsiz duruma düşüp nafakası sakıt olur. Ancak mehr-i muaccelini daha almamışsa kocasının zifaf teklifini reddedebilir. Bu durumda kadın itaatsiz sayılmaz.⁴⁵⁶ Bu konuyla ilgili AMK 122. maddesinin 2. fıkrasında, âlimlerin nüşûzun konusundaki icmalarına uygun kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁵⁷

b. Kadının, kendi evine kocasını almaması durumu da itaatsizlik sayıldığından nafakası sakıt olur. Meskenin mülkiyeti kadına ait veya kadının kiraladığı bir evde beraber yaşayan karı-koca, kadın “bu benim mülküm” diye kocayı eve almaması onun kocasına karşı itaat etmediğinin göstergesidir. Dolayısıyla böyle bir kadına nafaka verilmez.⁴⁵⁸

c. Kadın, kocasının iznini almadan evden çıkarsa itaatsiz olur ve nafaka hakkını kaybeder.⁴⁵⁹ Fakat şer‘i bir sebep meydana gelirse ya da kadının can güvenliği tehlikede ise veyahut o yörenin örfünde böyle bir durumun mevcut olması

⁴⁵² Desûkî, Muhammed b. Ahmed (v. 1230/1815), *Hâşiyetü't-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-Kebir*, Mısır ts., II, 514; Bilmen, *Kamus*, II, 478-479; Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, s. 116.

⁴⁵³ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 40; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 184; Nevevî, *a.g.e.*, XVIII, 240-241; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 435-438; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 545; Bilmen, *Kamus*, II, 478-479; Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, s. 116.

⁴⁵⁴ İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 88.

⁴⁵⁵ Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (v. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebir*, Beyrut 1994, XI, 445.

⁴⁵⁶ Erbay, *a.g.e.*, s. 50.

⁴⁵⁷ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 122.

⁴⁵⁸ Erbay, *a.g.e.*, s. 50.

⁴⁵⁹ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 210; Hallaf, *a.g.e.*, s. 106.

gibi sebeplerin meydana gelmesinden dolayı kadının nafaka hakkı sakıt olmamaktadır.⁴⁶⁰ Bu konuyla ilgili AMK 122. maddesinin 1. fıkrasında, âlimlerin izinsiz evden ayrılan kadın konusundaki icmalarına uygun kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁶¹ İlim öğrenmek, ana-baba ziyareti, alveriş ve doktora gitme vb. durumlar için evden çıkmışsa kadın itaatsiz sayılmaz.⁴⁶² Çünkü kadının burada haklı bir sebebi mevcuttur.

d. Kadından kaynaklanan bir sebepten dolayı kocanın hazırladığı meskene gitmemesi durumunda da kadın itaatsiz sayılır ve nafaka hakkını kaybeder.⁴⁶³ Yukarıda kadının hapsedilmesi, kaçırılması vb. durumlarda nafaka hakkını kaybedeceğini zikrettiğimiz için bunları burada tekrar etmeyeceğiz. Ama hapis ve kaçırılma olaylarında kadının kendisi sebep olmuşsa nafaka hakkını kaybeder. AMK 122. maddesinin 3. fıkrasında kadının hapsedilmesi veya kaçırılması konularını da müçtehitlerin görüşlerine binaen kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁶⁴ Kadın kendisine uygun bir meskenin hazırlanmaması veya mehr-i muaccelini almaması durumlarında kocasının evine gitmeyen kadın itaatsiz sayılmaz ve nafaka alamaya devam eder. Açıklamaya çalıştığımız bütün bu durumların meydana gelmesiyle kadının nafakası geçici olarak sakıt olmaktadır. Bu sebeplerin ortadan kalkmasıyla kadının nafaka hakkı geri döner.

B) Evlilik Nafakasını Devamlı Olarak Düşüren Hususlar

Kadın, nafaka hakkını geçici olarak kaybedebileceği gibi devamlı olarak da kaybedebilir. Aşağıdaki hususlardan birisinin oluşmasıyla kadının nafaka hakkı devamlı olarak sakıt olmaktadır:

1- Karı-Kocandan Birisinin Vefat Etmesi

Kadının nafaka hakkının devamlı olarak son bulacağı hususlardan biri de karı-kocadan birisinin ölmesidir. Kocasını ölen kadının, nikâh bağı ölümle sona erdiği

⁴⁶⁰ Erbay, *a.g.e.*, s. 50.

⁴⁶¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 122.

⁴⁶² Abdullah, *a.g.e.*, 305.

⁴⁶³ Erbay, *a.g.e.*, s. 51.

⁴⁶⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 122.

için nafaka hakkını devamlı olarak kaybeder.⁴⁶⁵ Koca nafakayı ödemedi vefat ederse, karısı geçmiş nafakasını kocasının malından alamaz. Aynı şekilde vefat eden kadın ise kadının varisleri kalan nafakayı kocadan isteyemezler.⁴⁶⁶

Koca, karısının nafakasını bir yıllık olarak peşin verir ve tayin ettikleri bir yıl dolmadan koca ölürse Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Ebu Yusuf'a (v. 182/798) göre erkeğin varisleri kadından nafaka adına bir şey alamazlar. Bu esnada nafakanın mevcut olup olmaması durumu değiştirmemektedir. Şayet vefat eden kadın ise koca da terekeden harcanmamış nafakayı geri alamaz. Ancak İmam Muhammed'e (v. 189/805) göre nafaka mevcut olduğu takdirde geçmiş zamanın nafakası hesap edildikten sonra geri kalan kısım verilir.⁴⁶⁷ Dolayısıyla nafaka alacağı, miras yoluyla de mirasçılara geçmemektedir. Nafaka alacaklısı veya nafaka borçlusunun vefatı ile sona ermektedir.⁴⁶⁸

2- Kadının Dinden Dönmesi

Evlilik nafakasının devamlı son bulmasına sebebiyet veren durumlardan biri de kadının irtidat etmesiyle olur. Evlendiği zaman müslüman olup daha sonra dinden dönen kadının nafaka hakkı sakıt olur; çünkü buna sebebiyet veren kadının kendisidir.⁴⁶⁹ Hanefilere göre irtidattan sonra kadın tevbe etse dahi nafaka hakkı geri dönmez.⁴⁷⁰ Çünkü onlara göre kadının tekrar nafaka alacaklısı olabilmesi için yeni bir nikâh akdi gereklidir.⁴⁷¹ Şafî ve Hanbelîler ise irtidattan sonra tekrar kadın tevbe edip dine dönerse nafakasının da geri döneceğini söylerler.⁴⁷²

3- Kadın, kocanın Yakınlarıyla Zina Etmesi

Kadın, kocasının usul veya furuu ile hürmet-i musâhereyi gerektiren bir fiil irtikâp etmesiyle, hem nikâhını düşürmekte hem de nafaka hakkını iskat

⁴⁶⁵ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 42; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 187; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 211.

⁴⁶⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 29.

⁴⁶⁷ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 42; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 7.

⁴⁶⁸ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 779.

⁴⁶⁹ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 45; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 211.

⁴⁷⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, 205.

⁴⁷¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 17.

⁴⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 189.

etmektedir.⁴⁷³ Hanefilere göre burada ayrılığa sebep olan kadın olduğu için nafakasını devamlı olarak kaybetmektedir. Ayrıca kadın ric'î talakla boşanmış olup iddet beklerken yapmış olduğu böyle bir fiil sonucu nafaka hakkı ortadan kaldırır. Buna mukabil fesih ya da bain talakla boşanıp iddet beklediği zaman bu şekilde bir fiilin meydana gelmesi ile kadının nafaka hakkı sakıt olmaz. Çünkü ayrılık kadının yapmış olduğu bu fiilinden dolayı olmamıştır. Bu durumda kadının beklediği iddeti de ortadan kalkmaz ve nafaka hakkı da sonlanmaz.⁴⁷⁴

XIII- Kadının Nafaka Hakkından İbra Etmesi (128 ve 129)

*“Vacip olan nafaka ibra veya eda edilmeden sakıt olmaz.”*⁴⁷⁵

*“İster rizaî ister kadaî olsun belirlenmemiş olan nafakanın ibrası batıldır. Ancak belirlenmiş olan nafakanın ibrasının sahih olması için geçmiş günlerin nafakası olması gerek. Gün, hafta, ay ve gelecek yılların nafakasının ibrası eğer nafaka sırasıyla günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak belirlendiyse geçerli olur.”*⁴⁷⁶

Kadın, kocasını nafaka alacağından ibra etmek suretiyle de bu hakkını iskat edebilir. Kadın, geleceğe ait nafakasından ibra edemeyeceği hususunda İslam hukukçuları aynı görüştedirler. Kadın, kocasından nafaka isteyebilmesi için bu hakkının kesinleşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kadının henüz bu hakkı kesinleşmeden ibra etmesi mümkün değildir. Bu hususta taraflar anlaşma yapsalar bile geçerli olmaz. Çünkü kadın bu hakka sahip olmadan böyle bir tasarrufa bulunması durumu geleceğe ait bir husustur. Nafaka eğer nafakanın teminiyle yükümlü olan kişinin zimmetinde bir borç değilse olmayan bir borçtan dolayı ibra sahih değildir.⁴⁷⁷ Bunun aksine belirlenen nafakanın geçmişe ait kısmının ibra edilmesi sahih olup, kişiyi borçtan kurtarır.⁴⁷⁸

Hanefilere göre geçmişe ait nafakadan ibra karşılıklı anlaşma ile yapıldıysa sahihtir. Zira nafaka, bu şekilde yapılan bir anlaşma ile kocanın zimmetinde borç sabit olmuştur. Aksi takdirde geçmişe ait nafaka alacağından ibra söz konusu olmaz.

⁴⁷³ Erbay, *a.g.e.*, s. 46.

⁴⁷⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, 205.

⁴⁷⁵ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 128.

⁴⁷⁶ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 129.

⁴⁷⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 29; el-Cezîrî, *a.g.e.*, IV, 572.

⁴⁷⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 29; Bilmen, *Kamus*, II, 474-475.

Hanefilerin dışındaki âlimler ise yargı kararı veya tarafların anlaşması olsun ya da olmasın geçmişe ait nafakanın ibra edilebileceğini söylemişlerdir.⁴⁷⁹

Kadın nafaka hakkında ibra etmeden veya koca da bu yükümlülüğünü yerine getirmeden nafaka ortadan kalkmaz. AMK nafakanın kadın tarafından ibra edilmeden veya koca bu yükümlülüğünü yerine getirilmeden borçtan kurtulamayacağı hususunda İslam hukukuna uygun bir şekilde kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁸⁰ Ayrıca nafakanın ibrası meselesinde AMK Hanefi müçtehitlerinin görüşlerini esas alarak kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁸¹

XIV- Alacaklı Rız Olmadıkça Nafaka Takas Edilemez (130)

“Karının nafaka borcu kocanın zimmetinde olsun ya da karının üzerinde borç olarak bulunsun, karı-kocadan herhangi birisinin talebi üzerine ifa edilir.”⁴⁸²

Kadın, gerek ayn gerekse nakit olarak kocasından aldığı nafakasının maliki olur ve dilediği gibi tasarruf etmeye de muktedirdir. Koca vermiş olduğu nafakayı geri alamaz. Kadın almış olduğu bu nafakasını bir başkasına hibe edebilir. Fakat kadın kocasının hakkına riayet etmek suretiyle hibe etmelidir.⁴⁸³

Hayatın genel şartları dâhilinde nafaka alacaklısı, nafaka mükellefine karşı herhangi bir sebepten dolayı borçlanmış olabilir. Umumi takas hükümlerine göre ikisi de aynı neviden alacaklar takas edilebilirse de nafaka borcu diğer alacaklar gibi sıradan bir alacak olmadığından koca bu sorumluluğunu takas yolu ile ifa edemez. Çünkü nafaka alacaklısı, hayatını normal bir şekilde sürdürebilmesi için iaşe ve barınmayla ilgili eşyalara her zaman ihtiyaç duymaktadır. Şayet nafaka mükellefi, nafaka alacaklısında olan bir borcuyla bu mükellefiyetini yerine getirmeye çalışırsa alacaklının zarara düşme ihtimali açıkça ortada olduğundan dolayı İslam hukukçuları nafaka alacaklısının rızası olmadan nafakanın takas edilemeyeceğini söylemektedirler.⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 819-820.

⁴⁸⁰ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 128.

⁴⁸¹ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 129.

⁴⁸² *Afgan Medenî Kanunu*, md. 130.

⁴⁸³ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 29; Erbay, *a.g.e.*, s. 38.

⁴⁸⁴ Erbay, *a.g.e.*, 37-38.

AMK da nafakanın takas edilmesi meselesinde, âlimlerin konuyla alakalı görüşlerine uygun kanunlaştırma yapmıştır.⁴⁸⁵

XV- NAFAKANIN MİKTARI (123-124)

“Karının nafakası, denklerinin nafakasının en azı kadar olması şartıyla kocanın mali durumuna göre temin edilir.”⁴⁸⁶

“Nafakanın artması veya eksilmesi kocanın mali durumunun değişmesi veya bölgedeki eşyaların kıymetlerinin değişmesine tabidir. Belirlenen nafakanın arttırılma veya eksiltme iddiası belirlenen tarihten 6 ay geçmeden önce geçersizdir.”⁴⁸⁷

Evlilik nafakasının miktarı belirlenirken hangi ölçülerin dikkate alınacağı ve kocanın bu mükellefiyetini yerine getirirken uyması gereken hususları kısaca inceleyeceğiz.

Nikâh akdiyle beraber evlenip kocanın evine yerleşen kadının iâşe maddeleri dâhil tüm ihtiyaçlarının görülmesi için yapılan masrafların hepsi kocaya aittir. Karı-koca bu harcamaları yaparlarken israftan kaçınıp ve cimrilik de etmeden sosyo-ekonomik seviyelerine göre yapmalıdırlar. Nafakanın kapsamı bölümünde de zikrettiğimiz gibi şayet karı-kocanın her ikisi zengin ise durumlarına uygun bir şekilde harcama yaparlar. Ama her ikisi fakir ise o zaman kadın, kocasından zenginler seviyesinde harcama isteyemez. Karı-kocadan biri fakir diğeri zengin ise kadına yetecek miktarda olmak üzere orta bir yol izlenir.⁴⁸⁸ Ebu Hanife (v. 150/767), İmam Malik (v. 179/795) ve Hanbelîler bu görüştedirler⁴⁸⁹ İmam Şafî (v. 204/819) ve Hanefîlerden Kerhi (v. 340/952) gibi âlimler nafakanın miktar konusunda sadece kocanın mali durumunun dikkate alınacağını savunurlar.⁴⁹⁰

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ...

⁴⁸⁵ Afgan Medenî Kanunu, md. 130.

⁴⁸⁶ Afgan Medenî Kanunu, md. 123.

⁴⁸⁷ Afgan Medenî Kanunu, md. 124.

⁴⁸⁸ Kâsânî, a.g.e., IV, 23-25; İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 156.

⁴⁸⁹ İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 156-157.

⁴⁹⁰ İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 157; Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 4; el-Meydânî, a.g.e., II, 210.

“Zengin olan, zenginliğin göre nafaka versin. Dar gelirlide Allah ne veriyse ondan yedirsin...”⁴⁹¹ ayeti ile kadının kocası üzerindeki haklarını anlatan “kocasının karısına yediğinden yedirmesi ve giydiğinden giydirmesi”⁴⁹² şeklindeki rivayetler de nafakanın belirlenmesinde kocanın mali durumunun dikkate alınması gerektiğini desteklemektedir.⁴⁹³ 1917 tarihinde yürürlüğe giren Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi birinci görüşü kanunlaştırmıştır.⁴⁹⁴ AMK ise bu konuda ikinci görüşü kanunlaştırmıştır.⁴⁹⁵

Ayrıca nafaka ister tarafların rızaları ile belirlensin isterse hâkimin kararıyla tespit edilsin, karı-kocadan herhangi birisinin daha sonra fakirleşmesi ya da zenginleşmesi veya piyasadaki fiyatların artıp eksilmesine göre nafakada sonradan düzenlemeler yapılabilir. Şayet koca bu düzenlemeyi kendiliğinden yapmaz ise kadın mahkemeye müracaat etmek suretiyle bu hakkını talep edebilir.⁴⁹⁶ Bu konuda AMK Hanefi mezhebinin görüşünü esas alarak kanunlaştırmıştır. Fakat burada karı-kocanın değil de sadece kocanın fakirleşmesi veya zenginleşmesini dikkate almıştır. Ayrıca nafakanın belirlendiği tarihten itibaren altı ay geçmeden yapılan nafaka iddiasının da geçersiz olduğunu beyan etmiştir.⁴⁹⁷

XVI- İddet Döneminde Olan Kadının Nafakası (126-127)

“Boşanan kadın, boşanma tarihinden iddet bitinceye kadar nafakayı hak eder.”⁴⁹⁸

“Boşanmış olan kadının, iddet günleri için yapmış olduğu nafaka iddiası, boşanma tarihinden itibaren eğer bir yılı geçtiyse dikkate alınmaz.”⁴⁹⁹

Bu başlık altında ilk önce iddet kelimesinin sözlük ve terim anlamlarını kısaca yazacağız. Daha sonra AMK'daki maddeleri göz önünde bulundurarak iddet süresince kadının nafaka hakkının olup olmadığı hususunu ele alacağız.

⁴⁹¹ Talâk, 65/7.

⁴⁹² İbn Mâce, Nikâh, 3; Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; Şevkânî, a.g.e., VI, 362.

⁴⁹³ Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 4; Şevkanî, a.g.e., VI, 362.

⁴⁹⁴ Aile Hukuku Kararnamesi, haz. Orhan Çeker, md. 94-95.

⁴⁹⁵ Afgan Medenî Kanunu, md. 123.

⁴⁹⁶ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 240-241.

⁴⁹⁷ Afgan Medenî Kanunu, md. 124.

⁴⁹⁸ Afgan Medenî Kanunu, md. 126.

⁴⁹⁹ Afgan Medenî Kanunu, md. 127.

A) İddet Kavramı

İddet sözlükte saymak, adet ve beklemek vb. gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁰⁰ İslam hukuku terimi olarak iddet kelimesi boşanan, kocası vefat eden veya evliliği feshedilen kadının bu evlilikle alakasının tamamen kesilmesi ve bir başkasıyla evlenebilecek hale gelebilmesi için beklemesi gerekli olan süredir.⁵⁰¹

Kadının beklemekte olduğu bu sürenin hikmeti ise eski kocasından hamile kalıp kalmadığının ortaya çıkmasıdır. Kadının durumuna ve ayrılığın sebebine göre bu bekleme süresi farklılık göstermektedir.⁵⁰²

Ayrılığın sebebi kocanın vefatı ise, kadının hamile olup olmamasına göre bu süre yine değişmektedir. Kadın hamile ise doğum veya çocuğunu düşürmekle,⁵⁰³ şayet hamile değilse dört ay on gün⁵⁰⁴ geçtikten sonra bu süre sona erer. İslam hukukçularının ekseriyeti bu konuda aynı görüştedirler.⁵⁰⁵ Ama ayrılık kocanın vefatı dışında bir sebepten dolayı gerçekleşmişse, bu durumda kadının hamile oluşuna ve adet durumuna göre farklılık arz etmektedir. Evlilikten sonra karı-koca arasında meydana gelen ayrılıkta eğer kadın hamile ise beklemesi gereken süre yukarıda ifade ettiğimiz gibi doğum veya çocuğu düşürmekle son bulur.⁵⁰⁶ Ama hamile olmayan kadının beklemesi gereken süre hakkında İslam hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Bu durumda olan kadının iddet süresi Hanefî ve Hanbelîlere göre üç hayızdır.⁵⁰⁷ Maliki ve Şafîlilere göre ise bekleme süresi üç temizlik devresine denk olan süredir.⁵⁰⁸ Buradaki farklılık Bakara suresinin 228. ayetinde geçen *قرء*⁵⁰⁹ kelimesini Hanefî ve Hanbelîler “hayız halî” olarak anlamlandırırken, Maliki ve Şafîliler “temizlik devresi” şeklinde kabul etmişlerdir.⁵¹⁰

⁵⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânü 'l-Arab*, III, 283-284

⁵⁰¹ Bilmen, *Kamus*, II, 179; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 382.

⁵⁰² Özcan, *a.g.e.*, s. 76; Erbay, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁰³ Talâk, 65/4.

⁵⁰⁴ Bakara, 2/234.

⁵⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 185-188.

⁵⁰⁶ Talâk, 65/4.

⁵⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, 8; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 172; el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 200-201.

⁵⁰⁸ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 28; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 505; Bilmen, *Kamus*, II, 372.

⁵⁰⁹ Bakara, 2/228

⁵¹⁰ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 74-75.

Yaşı büyük veya küçük olduğundan dolayı hayız görmeyenlerin bekleme süreleri üç aydır.⁵¹¹ Ergenlik yaşında olmasına rağmen herhangi bir nedenden dolayı hayız görmeyen kadınların iddet sürelerini Hanefî ve Şafîîler hayız görünceye veya hayızdan kesilme dönemine (sinn-i iyas, yaklaşık 55-60 yaşına) gelinceye kadar beklemesi gerektiğini söylemektedirler. Ama Maliki ve Hanbelî mezhepleri diğer iki mezhepten farklı düşünerek böyle bir kadının beklemesi gereken sürenin bir yıl (tam bir kameri yılı) olduğunu söylemektedirler.⁵¹² Bu bir yılın dokuz ayı, hamilelik ve doğumunun tespit için geriye kalan üç ayı ise ihtiyaten bırakılmıştır.⁵¹³

B) İddet Nafakası (126-127)

Karı-koca arasındaki ayrılık sonrasında kadının beklemesi gereken iddet süresi vardır. Bu dönem içerisinde kadına nafaka gerekip gerekmediği hususunda İslam hukukçuları arasında farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Şimdi de bu görüşleri kısaca açıklamaya çalışacağız.

1- Kocanın Vefatı İle Meydana Gelen Ayrılık

Kocasının ölümü sebebiyle iddet süresi beklemekte olan kadının nafakası, hamile olup olmamasına göre farklılık arz etmektedir.⁵¹⁴

a) Hamile Olmayan Kadının İddeti

Sahih nikâh akdi sonrasında kocası vefat eden kadın eğer hamile değilse ne kadar iddet bekleyeceği hususunda Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktalar:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذُرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبِّصْنَ أَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا...

“Ölenlerinizin geride bıraktığı hanımlar, dört ay on gün iddet beklerler”⁵¹⁵

Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı üzere kocası vefat eden kadın hamile olmadığı

⁵¹¹ Sehnûn, *a.g.e.*, II, 5; Semerkandî, *a.g.e.*, I, 244; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 73.

⁵¹² Şirbînî, *a.g.e.*, III, 508-509; Sehnûn, *a.g.e.*, II, 5; Bilmen, *Kamus*, II, 373-375; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 384; Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya 2005, s. 92.

⁵¹³ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 76; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 86-87; Bilmen, *Kamus*, II, 374; Yaman, *a.g.e.*, s. 92.

⁵¹⁴ Talâk, 65/4.

⁵¹⁵ Bakara, 2/234.

takdirde dört ay on gün iddet bekler. İslam hukukçuları da bu konuda müttefiktirler.⁵¹⁶

Ölüm iddeti beklemekte olan kadın hamile değilse, iddet nafakası alamaz. Çünkü kocanın ölümüyle mal varlığı varislere geçer, kadın da varis olduğu için mirastan hisse alır, bu sebeple iddet nafakası yoktur.⁵¹⁷

b) Hamile Olan Kadının İddeti

Kocasını vefat eden kadın eğer hamile ise,

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ...

“Hamile olan kadınların iddeti, çocuklarını doğurmalarıyla sona erer”⁵¹⁸ ayeti gereğince hamile kadınlar çocuklarını doğurdukları zaman iddetleri sona ermektedir. Bu durumda olan kadına iddet nafakasının gerekip gerekmediği konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. İddet nafakası almaz diyenler kadının zaten kocasının mirasından belli bir hisseye sahip olacağından dolayı ayrıca iddet nafakası gerekmediği görüşündedirler.⁵¹⁹ Ancak Malikiler ile bir kısım Şafî âlimleri hamile kadın için bir mesken temin edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.⁵²⁰ Hanefî âlimi olan Cessâs (v. 370/980) da ikinci görüştedir.⁵²¹

2- Boşanma İle Meydana Gelen Ayrılık

Boşanma iddeti bekleyen kadının iddet nafakası konusunda da İslam hukukçularının farklı görüşleri vardır. Boşama da ric‘î ve bâin şeklinde ikiye ayrılır:

⁵¹⁶ İbn Hazm, *a.g.e.*, X, 275-276; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 192; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 78.

⁵¹⁷ Erbay, *a.g.e.*, s. 42.

⁵¹⁸ Talâk, 65//4.

⁵¹⁹ Merğînânî, *a.g.e.*, II, 45; Erbay, *a.g.e.*, s. 42.

⁵²⁰ Sehnûn, *a.g.e.*, II, 51-53; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 9-10; Bilmen, *Kamus*, II, 491-494.

⁵²¹ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (v. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Mısır 1347, III, 564-571.

a) Ric‘î Talak

Hamile olsun veya olmasın ric‘î talakla* boşanmış olup bundan dolayı iddet bekleyen kadının, nafakasının iddet süresince kocaya ait olacağı konusunda müçtehitler aynı görüştedirler. Çünkü ric‘î talakla aralarındaki nikâh bağı hala devam etmekte olup zevci ilişki de helal olmaya devam etmektedir.⁵²²

b) Bâin Talak

Bâin talakla* boşanan kadın eğer hamile ise iddet süresince nafaka ve mesken masraflarının kocaya ait olduğu hususunda müçtehitler ittifak halindedir.⁵²³ Fakat kadın hamile olmadığı takdirde nafaka ve mesken masraflarının kocaya ait olup olmadığı hususunda âlimler arasında ihtilafıdır.⁵²⁴

Hanefiler bu konuda şu görüştedir: Eğer kadın kocası tarafından zifaktan sonra bain talakla boşandıysa, kadın hamile olsun veya olmasın, nafaka ve mesken masraflarının teminiyle koca yükümlüdür. Çünkü kadın çocuğun nesebinin karışmaması için iddet boyunca kocasının evinde kaldığından nafaka almayı hak eder.⁵²⁵ “*O kadınları (iddetlerini beklerlerken), gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz evlerde oturtun; onları bezdirmek (gitmelerini sağlamak) için baskı altına almayın.*”⁵²⁶ Bu ayet-i kerime de buna delalet etmektedir.

Şafîî ve Malikiler ise bain talakla boşanan kadın eğer hamile değilse nafaka verilmeyip sadece iddet süresince mesken masraflarının kocaya ait olacağı görüşündedirler.⁵²⁷ Bu konuda şu ayet-i delil getirmektedir: “...Eğer hamile iseler,

* Erkeğin, yeniden nikâh ve mehre ihtiyaç duymaksızın, iddet süresi içinde boşadığı karısıyla normal aile hayatına dönme imkânı veren boşama şeklidir. (Bkz. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 358.)

⁵²² İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 78; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 8.

* Evliliği kesin bir şekilde sonlandıran boşama şeklidir. Dolayısıyla koca ancak yeni bir mehir ve yeniden bir nikâh akdiyle aile hayatına dönebilir. (Bkz. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 359.)

⁵²³ Bâcî, *a.g.e.*, IV, 128; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 185-186; Bilmen, *Kamus*, II, 492

⁵²⁴ Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, s. 384-385.

⁵²⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 16; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 8.

⁵²⁶ Talâk, 65/6.

⁵²⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 16; Bilmen, *Kamus*, II, 492-493.

doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin...”⁵²⁸ Bu ayette kadının nafakaya hak kazanması için hamile olmasının gerektiği bildirilmiştir.⁵²⁹

Hanbelî mezhebi, kocası tarafından bain talakla boşanan ve o esnada hamile de olmayan kadının nafaka ve mesken hakkının olmadığı görüşündedir.⁵³⁰ Rasulullah (s.a.s.) şu hadislerini delil getirmektedirler: “Kadın için nafaka ve mesken hakları ancak ric’î talak sebebiyle olur”.⁵³¹ Hanbelîler bu ve benzeri rivayetleri delil getirerek bain talakla boşanan kadına nafaka ve meskenin gerekmediği söylemektedirler.⁵³²

AMK iddet nafakası konusunda Hanefî mezhebinin görüşünü esas almıştır.⁵³³

AMK, 126. maddenin suistimal edilmemesi için, boşanan kadınların iddet günleri için yapabileceği nafaka iddiasını bertaraf etmek amacıyla, iddet nafakası iddiasının süresinin bir yılı geçmemesi gerektiğini kanunlaştırmıştır.⁵³⁴ Bu madde 25. sayılı 1929 Mısır kanun ile aynı hükmü taşımaktadır.⁵³⁵

İslam dininin, kadınlara vermiş olduğu bu haklar AMK’da da yer almasına rağmen Afgan kadınlarının çoğu maalesef bu haklarından mahrumdurlar.⁵³⁶

⁵²⁸ Talâk, 65/6.

⁵²⁹ Şafîî, Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), *Tefsiru’l-İmâmi’s-Şâfi’î*, thk. Ahmed b. Mustafa el-Ferrân, Riyad 2006, III, 1387-1389; Bâcî, *a.g.e.*, VI, 128; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, 6-7.

⁵³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 185.

⁵³¹ Nesâî, Talâk, 7.

⁵³² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 185.

⁵³³ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 126.

⁵³⁴ *Afgan Medenî Kanunu*, md. 127.

⁵³⁵ Abdullah, *a.g.e.*, s. 527.

⁵³⁶ Ruhani, Ali Rıza, “*Nafaka*”, *Hanevâde ve câygah-ı zen az menzer-i şeri’at, kanun ve örf der Afganistan*, hş. 1390 byy, s. 111.

SONUÇ

Aile, toplumların ve ulusların meydana gelmesi için önemli bir yere sahiptir. Sağlam bir toplumun meydana gelebilmesi için aile yapısının sağlam olması gerekir. Sağlam bir aile de, dinimizin emrettiği gibi sahih bir nikâh akdiyle birlikte hayatlarını birleştiren karı-kocanın kuracakları evlilikle meydana gelir. Bu sebeple Peygamber efendimiz (s.a.s.) değişik vesilelerle gücü yeten kimselerin evlenip aile yuvası kurmalarını teşvik etmiş ve ümmetinin çokluğu ile iftihar edeceğini beyan etmişlerdir.

İslam dininde kurulan her evliliğin birtakım hak ve sorumlulukları vardır. Nikâh akdiyle birlikte kocanın karısına karşı mali mükellefiyetleri de bulunmaktadır. İslam dini kocayı bu görevlerini yerine getirmekle mükellef kılmıştır. Kocanın karısına karşı mükellef olduğu vazifelerinden bazıları mehir, mesken ve nafakadır. Günümüz Afganistan’ında önemi yeterince kavranamamış ve uygulanmada da başarı kaydedilememiş olan kadının bu hakları, İslam hukukunun bir hükmü olmaktan ziyade bir örf olarak görülmektedir. Hâlbuki mehir, mesken ve nafaka kitap, sünnet ve icmayla sabittir.

Afganistan’ın aşağı yukarı 30-35 milyonluk nüfusunun %99’ünü müslümanlar oluşturmaktadır. Müslüman nüfusun yaklaşık %18’i Şiîler, geriye kalan kısmını ise Sünnîler oluşturmaktadır. Sünnîlerin çoğunluğunun mezhebi Hanefidir. Şiî nüfusun oranı azımsanmayacak miktarda olmasına rağmen AMK’da Şiîlere has herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

1977 yılından beri yürürlükte olan AMK, genel olarak Hanefî mezhebinin görüşünü esas alarak hazırlanmıştır. Çünkü AMK’nin, birinci maddesinin ikinci fıkrasında “*Şayet konuyla ilgili kanunda hüküm bulunmuyorsa yetkili mahkeme Hanefî mezhebine göre hüküm verir*” şeklindeki ifadesi söz konusu kanunun asıl dayanağının Hanefî mezhebi olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Ancak Asâr-ı İzdivac başlığı altında incelediğimiz kadının mehir, mesken ve nafaka hakları ile alakalı maddelerin ekseriyetini dört mezhebin görüşü teşkil etmektedir.

Genel hükümler hariç Asâr-ı İzdivac başlığı altında incelediğimiz bu çalışma 33 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 17’si ise kadının mehir hakkı

ile ilgilidir. 2'si ise mesken ve geri klan 14 madde ise kadının evlilikten dolayı hak ettiği nafakası için tahsis edilmiştir.

Çalışmamamızın asıl konusunu teşkil eden, Asâr-ı İzdivac başlığı altındaki 33 maddenin 11 tanesi sadece Hanefî mezhebinin müftah bih görüşüne göre hazırlanmıştır. 13 maddesinde ise Hanefilerle diğer üç Sünnî mezhebin görüşünü benimseyerek hazırlanmıştır. Geriye kalan maddeler ise şu şekilde yapılmıştır:

1) 111. ve 112. Maddelerinde ise Hanefiler ile Maliklerin müftah bih görüşlerini esas almıştır. Öte yandan 101. madde de ise Hanefî ve Hanbelîlerin görüşlerini benimsemiştir.

2) 107. madde de ise Hanefî, Şafî ve Hanbelîlerin görüşlerini benimseyerek kanunlaştırmıştır.

3) 108. maddenin 1. fıkrasındaki hüküm ise Hanefilerden İmam Ebu Yusuf, İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel'in görüşleri benimsenerek kamulaştırılmıştır. Ancak bu maddenin 2. fıkrası ise Hanefî mezhebinin görüşüne göre kanunlaştırılmıştır.

4) 118. madde ise Hanefilerden Kerhi ile Şafî mezhebinin görüşlerine göre hazırlanmıştır. Nafakanın kapsamını AMK, iâşe maddeleri, giyim eşyası, mesken ihtiyacı ile tedavi masraflarıyla sınırlandırmıştır. AMK da evlilik nafakasının mükellefi, hanımına hizmetçi temin etmek zorunda değildir. Dolayısıyla Afgan halkının ekonomik şartlarını göz önünü alarak bu şekilde kanunlaştırma yapmıştır. Ayrıca tedavi masraflarıyla alakalı hükmü çağdaş İslam hukukçularının görüşlerine uygun bir şekilde yapmıştır. Öte yandan 123. madde de Hanefilerden Kerhi ile İmam Şafî'nin görüşlerini benimsemiştir.

5) 104. madde de ise kadınlar mehirlerini sadece kocalarına devredebileceğini hükme bağlamıştır. Ayrıca kadınların mağdur edilmemesi için nikâh akdi sırasında kocasına devrettiği mehrini zifaktan önce talep etme iznini de vermiştir. Dolayısıyla Afgan halkının problemlerini göz önüne alarak bu maddedeki hükmü koymuştur.

6) 127. madde ise 126. maddedeki genel hükmü sınırlandırmıştır. 126. madde de ise AMK, Hanefilerin boşanan kadınların beklemeleri gereken süre ile ilgili görüşünü şu şekilde almıştır: "Boşanan kadın, boşanma tarihinden iddet bitinceye kadar nafakayı hak eder." Erkeklerin haklarının zayi olmaması için bu 25 sayılı 1929 Mısır kanundan yararlanarak sınırlama getirmiştir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden AMK'nin Asârî İzdivac başlığı altında incelenen kadının mehir, mesken ve nafaka hakları, İslam dininin kadınlara verdiği önemi göstermektedir. Ancak İslam dininin kadınlara tanıdığı bu haklar ne yazık ki Afganistan'da tam olarak uygulanmamaktadır. Ayrıca Afganistan devletinin çıkarmış olduğu kanunlara rağmen hak ihlallerini müşahede etmek mümkündür. İslam'ın kadına öngördüğü bu haklarını toplumun farklı sebeplerden dolayı uygulamadıklarını söylemek mümkündür. Bu sebepleri şu şekilde zikredebiliriz:

1. Ülkede yaşayan insanların büyük çoğunluğu okuma yazma bilmemektedir. Dolayısıyla bu ülke halkının ekseriyeti, İslam'ın kadınlara tanıdığı hakları kulaktan duyma bilgilere dayanarak uygulamaktadır.

2. Halkın çoğu İslam dinini iyi bilmemekte ve kadınların bu hakları dâhil olmak üzere evlilikle ilgili diğer hükümleri de gerektiği şekilde bilmemektedir. Buna mukabil bilgisi olanlar da çeşitli nedenlerden dolayı bu hak ihlaline itiraz etmemekte ve edememektedirler.

3. Birçok kişi nefsanî arzularına uymakta ve evliliğin taraflara yüklediği hak ve sorumlulukları gerektiği şekilde gözetmemektedir. Ayrıca Afgan toplumunda geleneğin İslam'ın önüne geçtiği de görülmektedir. Bunların hepsinin halkın eğitimsiz olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

4. Afganistan devletinin dini, İslam'dır⁵³⁷ ve medenî kanun da genel manada Hanefî mezhebinin görüşleri esas alınarak hazırlanmıştır. Buna rağmen %99'unun müslüman olduğu ülkede, evlilikle ilgili pratikte İslam hukukuna ters birçok uygulama görülmektedir. Dolayısıyla devletin de çıkarmış olduğu kanunları gerektiği şekilde uygulamadığı veya uygularken bazı hususları göz ardı ettiği kanaatindeyiz.

⁵³⁷ *Afganistan Anayasası*, Resmi Ceride, Kabil hş. 1382, sy. 103, md. 2.

BİBLİYOGRAFYA

Abdullah, Nizamüddin, *Şerh Kanun-i Medeni-yi Afganistân Hukûk-i Fâmil*, Kabil hş. 1389.

Abdurrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm b. Nâfî es-San‘ân’î el-Himyerî (v. 211/826-7), *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A‘zamî, I-XI, Beyrut 1983.

Acar, H. İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Basılmamış Doktora Tezi, ATÜSBE, Erzurum 1994.

_____ *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum 2000.

_____ “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İHAD*, sy. XVII, Konya 2011, s. 367-387

Afgan Medenî Kanunu, haz. Muhammed Eşref Sarım, Kudüs Yayınevi, byy hş. 1384.

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Beyrut, 1978.

Aile Hukuku Kararnamesi, haz. Orhan Çeker, İstanbul 1999.

Akgündüz, Ahmet, “Başlık”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 131-133.

Ateş, Süleyman, “Kur’ân-ı Kerîm’de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Âyetlerin Tefsîri,” *AÜİFD*, XXIII, Ankara 1978, s. 221-286.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (v. 855/1451), *Umdetu’l-kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts.

Bâcî, Ebü’l-velîd Süleymân b. Halef b. Sa‘d b. Eyyûb b. Vâris el-Endeluûsî (v. 494/1100), *el-Müntekâ Şerhu Muvattai’l-İmam Mâlik*, I-VII, Beyrut 1983.

Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, I-X, Beyrut 1994.

Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Enes Sarmaşık yayınları, I-VIII, İstanbul ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256/869), *es-Sahîh*, Beyrut ts.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (v. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dârü'l-Mushaf, I-V, byy ve ts.

el-Cezîrî, Abdurrahmân, *Kitâbu'l-fikh ale'l-mezahibi'l-erbaa*, I-IV, Kahire 1939.

Cin, Halil, *İslam Hukukunda Mehîr*, AÜHFD, XXIX, sy. I-II, (199-254), Ankara 1972.

_____ *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya 1988.

Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul 1990.

_____ "Halvet", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 384-386.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995), *es-Sünen*, I-IV, Beyrut 1986.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed (v. 1230/1815), *Hâşiyetü't-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, I-IV, Mısır ts.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, Konya 1977.

Dönmez, İbrahim Kâfî, "Müt'a", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 174-180.

Erbay, Celâl, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası (Kitâbu'n-Nafakât ve Türk Yargı Kararları ile Mukayeseli)*, İstanbul 1998.

_____ "Nafaka", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 282-285.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, Riyad ts.

Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, Kahire 1950.

ed-Dîb, Abdülazim, "Çeyiz", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 296-297.

el-Endelûsî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayan el-Ğırnâtî (v. 754/1353), *el-Bahru'l-muhît*, Matba'atü's-Sa'âde, I-VIII, byy, h. 1328/1910.

el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I-VI, Diyarbakır 1393/1973.

el-Meydânî, Abdulğani el-Ğânimi (v. 1298/1880), *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, I-III, Beyrut 1428/2007.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005.

eş-Şirâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali b. Yûsuf el-Firûzâbâdî (v. 476/1083), *el-Mühezzeb*, I-III, Beyrut 1995.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *el-Veciz*, thk. Ali Mu'avviz ve Âdil Abdulmevcüd, I-II, Beyrut 1997.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, "İslam Hukukunda Mehir", *MB*, s. 23-25, yaz 1998.

Güç, Ahmet, "Mesken", *ŞİA*, V, İstanbul 2000, s. 208-210.

Hallaf, Abdulvahhâb, *Ahkâmu'l-ahvalu's-şahsiyye fi's-şeri'atî'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1410/1990.

Döndüren, Hamdi - **Köse**, Saffet, "Mehir", *ŞİA*, V, İstanbul 2000, s. 150-154.

Heyet, *Meşru' kanuni'l-ahvali's-şahsiyyeti'l-muvahhid li'l-İklîmeni'l-Mısri ve's-Sûri fi ahd'l-vahdeti beynehüma*, Beyrut 1996.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtâr*, I-VIII, byy 1324/1906.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1449) *el-Metâlibu'l-âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-IV, byy ts.

İbn Hazm, Ebi Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id (v. 456/1064), *el-Muhalla*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), I-XI, Mısır 1347/1928.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Kâfî*, thk. Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türkî, I-VI, byy 1997.

_____ *el-Muğni*, I-XII, Beyrut 1984.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b Yezid el-Kazvîni (v. 273/887), *es-Sünen*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut ts.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed (v. 970/1563), *el-Bahrü'r-râik Şerhu Kenzü'd-dekâik*, I-IX, Beyrut 1997.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hafid (v. 595/1198), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, I-II, İstanbul 1985.

Tahrâni, Kâbe Rastin-**Yesari**, Necma, *Hukûk-i Fâmil-i Afganistân*, çev. Fehim Kayyûmi, byy, hş. 1388.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, İstanbul 2009.

Karâfi, Şihabuddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs (v. 684/1285), *ez-Zehîre*, thk. Muhammed Haccî, Beyrut 1994, I-XIV.

Kâsânî, Ebu Bekr b. Mes'ud (v. 587/1191), *Bedâiu's-Sanâ' fî Tertîbi's-Şerâi*, I-VII, Mısır 1327/1909.

Kaşgarlı, Mahmut (v. 11. Asır), *Dîvanü Lügati't-Türk Tercemesi*, çev. Besim Atalay, I-IV, Ankara 1998.

Kazım, Seyyid Abdullah, *Zenân-ı Afgan Ziri Fişâr-ı Anane ve Teceddüd*, Kaliforniya 2005.

Köse, Saffet, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997.

_____ "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İHAD*, sy, II, Konya 2003, s. 101-116.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Câmi'li ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Kahire 1967.

Aydın, M. Akif-**Hamîdullah** Muhammed, "Köle", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 237-246.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (v. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*, I-XVIII, Beyrut 1994.

Merğînânî, Bürhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekr b. Abdulcelil (v. 593/1196), *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, I-IV, byy ve ts.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1265), *el-İhtiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*, I-V, byy ts.

Mustafa, İbrahim, v.dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasıt*, I-II, Tahran ts.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî (v. 261/874), *es-Sahih*, Beyrut 1955.

Nafaka Kanun, **haz. Orhan Çeker**, İstanbul 1985.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali (v. 303/915), *es-Sünen*, Riyad ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref (676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Darü'l-Fikr, I-XX, byy ts.

Osmanî, İsmetullah, *Muşehhasât-ı Nijad-i Türkmenhâ ve Özbekhâ*, Kabil hş. 1388.

Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir 1996.

Ruhani, Ali Rıza, "Nafaka", *Hanevâde ve câygah-ı zen az menzer-i şeri'at, kanun ve örf der Afganistan*, (99-114), byy hş. 1390.

Sehnûn, b. Abdisselâm b. Saîd (v. 240/854), *el-Müdevvnetü'l-kübrâ*, I-IV, Beyrut 1994.

Semerkandî, 'Alaü'ddîn (v. 539/1144), *Tühfetü'l-Fukahâ*, I-III, Beyrut 1984.

Serahsî, Şemsüddîn Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsut*, I-XXX, Beyrut 1398/1978.

Şafak, Ali, "İslam Hukuku Açısından Şehircilik ve Aile Meskeni Problemi", *ATÜİFD*, sy, V, Erzurum 1982, s. 1-23.

Şafiî, Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), *Tefsiru'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-III, Riyad 2006.

____ *el-Ümm*, thk, Rif'at Fevzi Abdulmuttalib, I-XI, byy 2001.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *Neylü'l-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbâr min ehâdis-i Seyyidi'l-Ahyâr*, I-VIII, byy ts.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğni'l-Muhtac ila maa'rifeti mea'ni elfazi'l-Minhac*, I-IV, Mısır 1958.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (v. 279/892), *es-Sünen*, Mektebetü'l-Me'arif, Riyad ts.

Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, İstanbul 1966.

Tozduman, Aysel Zeynep, *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara ts.

Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hanevade*, ABİHK, Kabil hş. 1388.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya 2005.

Yargı, Mehmed Ali, "Günümüzdeki Mehîr Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi," *İHAD*, sy. VIII, Konya 2006, s. 259-270.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, İstanbul ts.

Yılmaz, Aliye, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SDÜSBE, Isparta 2005.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, I-VIII, Dimaşk 1985.

EKLER

I- Afgan Medenî Kanunu'nun Türkçe Tercümesi (98-130)

Mehir

98. “Zifaf, sahih halvet veya karı-kocadan herhangi birisinin ölümü sebebiyle mehrin tamamı vacip olur. Vefatın zifaf ya da sahih halvetten önce olması bir şey değiştirmez.”

99. “Nikâh akdi sırasında mehir belirlendiyse, kadın (öncelikle)belirlenmiş mehri almaya hak kazanır. Ancak mehir, nikâh akdi sırasında tesmiye edilmediyse veya bunu ortadan kaldıran bir sebep varsa o zaman kadına mehr-i misil vermek gerekir.”

100. “Temellük edilebilen her mal mehir olabilir.”

101 “Mehrin tamamı ya da bir kısmı, nikâh akdi sırasında muaccel veya müeccel şeklinde belirlenebilir. Fakat böyle bir belirlenme olmadıysa o zaman örf bakılır. Nikâh akdi sırasında belirli bir süre konulmamışsa müeccel mehrin ödenmesi boşanma veya vefattan dolayı en kısa sürede ödenir.”

102.

1. “Koca nikâh akdinin akabinde mehrin miktarında arttırma yapabilir.
2. Bu durumda şu üç şartın olması gerekmektedir.”
 - a) Arttırılan miktar malum olmalıdır.
 - b) Kız veya velisi arttırılan miktarı kabul etmelidir.
 - c) Karı-koca ilişkisi devam etmelidir.

103.

1. “Karı kanuni evlenme yaşını tamamladıysa sağlıklı olduğu halde kendi rızasıyla nakit olarak belirlenmiş olan mehrinin tamamını ya da bir kısmını kocasına bağışlayabilir.”

2. “Bu kanunun 70. maddesinin içerdigi yaşı doldurmeyen kızın babası, mehrini hiçbir şekilde kocasına bağışlayamaz.”

104. “Mehrin tespitini kocasına devredip (tefviz) de mehri belirlenmeyen kadın, nikâh akdinden sonra ve zifaktan önce mehrinin tayin edilmesini kocasından isteyebilir. Koca onun mehrini belirlemek zorundadır. Ancak koca buna yanaşmaz ise, kadın mehr-i mislinin tayin edilmesini yetkili mahkemeden ister.”

105. “Zifaf ya da sahih halvetten önce boşanma meydana gelip de daha önce mehir belirlenmişse kadın sadece belirlenmiş mehrin (mehr-i musemma) yarısını almaya hak kazanır. Nikâh akdi sırasında mehir belirlenmemişse bu durumda mehr-i mislin yarısını alır.”

106. “Ayrılık, zifaf veya sahih halvetten önce kadın tarafından gerçekleşirse, bu durumda kadının mehri tamamen sakıt olur.”

107. “Sahihi halvet veya zifaktan önce karı-koca anlaşarak arasında ayrılmaya karar verirlerse, bu durumda kocanın karısına müt‘a denilen sade birkaç parça elbise veya buna benzer şeylerin verilmesi gerekmektedir. Müt‘anın tayininde kocanın mali durumu dikkate alınarak mehr-i mislin yarısını asla geçmemesi gerekmektedir.”

108.

1. “Mehir belirlenip, boşanma zifaktan önce meydana gelirse veya koca vefat ederse, kadına müt‘a verilmesi gerekmez.

2. Ama zifaktan sonra boşanma vaki olursa mehir ister müsemma olsun ister olmasın kadına müt‘a verilir.”

109. “Bir kimse ölüm yatağında iken evlenirse ve kadınının mehrini, mehr-i misilden fazla olarak tayin ederse, bu fazlalık vasiyet hükümlerine tabi olmaktadır.”

110. “Mehir kadının öz mülkü olup onda dilediği gibi tasarrufta bulunabilir.”

111. “Eğer kadın mehrinin tamamını veya bir kısmını kabz ettikten önce ya da sonra kocasına hibe ederse, zifaktan önce boşanma meydana geldiğinde kadın (hibe ettiği) mehrin yarısını isteyemez.”

112. “Eğer mehir para veya misli mal türünden olmazsa kadın da bu mehrin bir kısmını veya tamamını kocasına hibe ederse, zifaktan önce boşanma olduğunda kadın mehir adına hiçbir şey isteyemez.”

113. “Baba kızının mehrini tamamen ya da kısmen hibe edemez.”

114. “Kadın, mehrinin tamamı ya da bir kısmını kocasına veya bir başkasına devretmeye zorlanamaz. Kadın mehrinin tamamını kabz etmeden vefat ederse onun mirasçıları kocasından, şayet ki koca vefat etmişse bu durumda kadın, kocanın mirasçılarında kadının veraset hakkını koyduktan sonra mehrin geri kalan kısmını isteyebilir.”

Mesken

115. “Koca mali durumuna göre kadınına münasip mesken hazırlar.”

116. “Erkek, eğer birden fazla kadınla evliyse, bu durumda onların rızasını almadan bir meskende (evde) yaşamaya mecbur edemez.”

Nafaka

117.

1. “Sahih ve geçerli bir nikâh ile beraber nafaka kocaya lazım olur. Karı, akrabalarının evinde bile otursa yine nafaka almaya hak kazanır. Fakat kadın haksız yerde kocanın evine gitmez ise bu durumda kocanın nafaka yükümlülüğü yoktur.

2. “Kadın şu durumlarda kocanın evine gitmeyebilir: Bu kanunun 115 ve 116 maddeleri gereğince münasip bir mesken hazırlanmamış veya kadının mehri muacceli verilmemişse.”

118. “Kocanın mali durumuna göre evlilik nafakası; iaşe maddeleri, giyim eşyası, mesken ihtiyacı ve tedavi masraflarını içerir.”

119. “Eğer koca nafaka vermektен yüz çevirirse veya tam olarak yerine getirmese yetkili mahkeme kocayı nafaka vermeye zorlar.”

120. “Karının nafakası, koca nafakayı ödeyemez durumda bile olsa, kocanın hapse girmesiyle onun zimmetinden düşmez.”

121. “Eğer koca gaib ise, karısının nafakası elinin altında olup kocasının nafaka olabilecek malından temin edilir. Aksi durumda karının nafakası, kocanın başkasının elinde vedia veya deyn olarak bulunan mallarından ödenir.”

122. “Aşağıdaki durumlarda kadın nafaka alamaz:

1. Karı, kocasının izni olmadan veya uygunsuz işler için evden çıkarsa.
2. Karı, kadınlık görevini yerine getirme konusunda itaat etmezse.
3. Karının kocasının evine gitmesine (kendisinden kaynaklanan) bir engel bulunursa.”

123. “Karının nafakası, denkleminin nafakasının en azı kadar olması şartıyla kocanın mali durumuna göre temin edilir.”

124. “Nafakanın artması veya eksilmesi kocanın mali durumunun değişmesi veya bölgedeki eşyaların kıymetlerinin değişmesine tabidir. Belirlenen nafakanın arttırılma veya eksiltme iddiası belirlenen tarihten 6 ay geçmeden önce geçersizdir.”

125. “Koca vacip olan nafakayı vermekten kaçınırsa, kaçındığı tarihten itibaren karısının nafakasını vermeye yükümlüdür.”

126. “Boşanan kadın, boşanma tarihinden iddet bitinceye kadar nafakayı hak eder.”

127. “Boşanmış olan kadının, iddet günleri için yapmış olduğu nafaka iddiası, boşanma tarihinden itibaren eğer bir yılı geçtiyse dikkate alınmaz.”

128. “Vacip olan nafaka ibra veya eda edilmeden sakıt olmaz.”

129. “İster rizaî ister kadaî olsun belirlenmemiş olan nafakanın ibrası batıldır. Ancak belirlenmiş olan nafakanın ibrasının sahih olması için geçmiş günlerin nafakası olması gerek. Gün, hafta, ay ve gelecek yılların nafakasının ibrası eğer nafaka sırasıyla günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak belirlendiyse geçerli olur.”

130. “Karının nafaka borcu kocanın zimmetinde olsun ya da karının üzerinde borç olarak bulunsun, karı-kocadan herhangi birisinin talebi üzerine ifa edilir.”

II- Afgan Medenî Kanunu'nun Farsça Aslı (98-130)

فرع دوم- مهر

ماده 98 -

کل مهر باوطي، خلوت صحيحه يا وفات يکي از زوجين گرچه قبل از دخول يا خلوت صحيحه صورت گرفته باشد، لازم ميگردد.

ماده 99 -

زوجه مستحق مهر مسمي مي باشد. اگر مهر حين عقد تعيين نشده و يا نفي آن بعمل آمده باشد، مهر مثل لازم مي گردد.

ماده 100 -

مال قابل تملك، مهر تعيين شده مي تواند.

ماده 101 -

(1) کل يا قسمتي از مهر، حين عقد طور معجل يا مؤجل تعيين شده مي تواند.

(2) در صورت عدم تصريح، بعرف رجوع مي گردد. پرداخت مهر موجب در صورت تفریق يا وفات تابع مدت کوتاه تر مي باشد،

مگر اينکه حين عقد مدت معيني تصريح شده باشد.

ماده 102 -

(1) زوج مي تواند مقدار مهر را بعد از عقد تزئيد نمايد.

(2) در حالت فوق زيادت در مهر تابع شرايط ذيل است:

1- مقدار زيادت مهر معلوم باشد.

2- زوجه یا ولی او این زیادت را قبول نماید.

3- رابطه زوجیت باقی باشد.

ماده 103-

(1) زوجه بالغه که سن ازدواج قانونی را تکمیل نموده باشد، می تواند در حالت صحت و رضای خود مهری را که نقداً تعیین شده باشد، کلاً و یا قسماً از ذمه زوج ساقط نماید.

(2) پدر زوجه ای که سن مندرج ماده (70) این قانون را تکمیل نکرده باشد، بهیچ صورت نمی تواند مهر را از ذمه زوج ساقط نماید.

ماده 104-

زنی که اختیار تعیین مهر را به زوج تفویض نموده و مهر او تسمیه نشده باشد، می تواند بعد از عقد و قبل از دخول، تعیین مهر را مطالبه نماید. زوج مکلف است مهر او را معین کند در صورت امتناع، زوجه می تواند تعیین مهر مثل را از محکمه با صلاحیت مطالبه بدارد.

ماده 105-

هرگاه تفریق قبل از دخول یا خلوت صحیحه واقع گردد، در صورت تسمیه، زوجه نصف مهر مسمی و در غیر آن نصف مهر مثل را مستحق می شود.

ماده 106 -

هرگاه تفریق قبل از دخول یا خلوت صحیحه از طرف زوجه صورت گیرد، مهر وی کاملاً ساقط میگردد.

ماده 107 -

هرگاه تفریق بین زوجین قبل از دخول یا خلوت صحیحه واقع گردد، برای زوجه، متعه ای که عبارت از البسه معمول و امثال وی می باشد، واجب می گردد. در تعیین متعه، توان مالی زوج در نظر گرفته شده و بهیچ صورت قیمت آن از نصف مهر مثل تجاوز نمی کند.

ماده 108 -

(1) هرگاه طلاق قبل از دخول واقع گردیده و مهر مسمی باشد و یا زوج وفات نماید، متعه برای زوجه واجب نمی گردد.

(2) در صورتیکه طلاق بعد از دخول واقع گردد، خواه مهر مسمی باشد یا نه، ادای متعه برای زوجه جواز دارد.

ماده 109 -

هرگاه شخصی در حین مرض موت خود ازدواج نموده و مهر زوجه اش را بیشتر از مهر مثل تعیین کرده باشد، این زیادت تابع احکام وصیت می گردد.

ماده 110 -

مهر، ملکیت زوجه محسوب می گردد. زوجه می تواند در مهر خود هر نوع تصرف مالکانه بنماید.

ماده 111 -

هرگاه زوجه کل مهر یا قسمتی از آن را قبل یا بعد از قبض بزوجه هبه نموده و قبل از دخول، طلاق واقع گردد، زوج نمی تواند نصف مهر را مطالبه نماید.

ماده 112 -

هرگاه مهر پول نقد یا شیئی مثلی نبوده و زوجه نصف یا کل آنرا به زوج هبه نماید، در صورت وقوع طلاق قبل از دخول، زوج نمی تواند هیچ چیز را به عنوان مهر مطالبه نماید.

ماده 113 -

پدر نمیتواند مهر دختر خود را کلا یا قسما هبه نماید.

ماده 114 -

زوجه مجبور گردانیده نمی شود، تا کل یا قسمتی از مهر خود را به زوج یا شخص دیگری واگذار شود. در صورتیکه زوجه قبل از قبض کل مهر وفات نماید، ورثه وی می تواند از زوج و در صورت وفات زوج از ورثه او پس از وضع حق الارث زوجه مهر باقیمانده را مطالبه نمایند.

فرع سوم - مسکن

ماده 115 -

زوج مطابق به توان مالی خود برای زوجه اش مسکن مناسب تهیه مینماید.

ماده 116 -

هرگاه شخصی بیش از یک زوجه داشته باشد، نمی تواند بدون رضایت ، آنها را در مسکن واحد مجبور به رهايش گرداند.

فرع چهارم - نفقه

ماده 117 -

(1) با عقد نکاح صحیح و نافذ نفقه بر زوج لازم میگردد، گرچه زوجه در مسکن اقايش رهايش داشته باشد. اگر زوجه از رفتن

بمسکن زوج بدون حق امتناع ورزد، نفقه وی بر زوج لازم نمیگردد.

(2) زوجه وقتی حق دارد از رفتن بمسکن زوج امتناع ورزد، که مسکن مناسب مطابق به ماده (115 و 116) این قانون از طرف زوج

تهیه نشده و یا مهر معجل وی تادیه نگردیده باشد.

ماده 118 –

نفقه زوجه مشتمل است بر طعام، لباس، مسکن و تداوی متناسب به توان مالی زوج.

ماده 119 –

هرگاه زوج از ادای نفقه امتناع ورزد یا تقصیر وی در آن ثابت گردد، محکمه با صلاحیت زوج را بادی نفقه مکلف میگرداند.

ماده 120 –

نفقه زوجه بائر حبس زوج گر چه توان ادای آن را نداشته باشد، از ذمه وی ساقط نمی گردد.

ماده 121 –

هرگاه زوج غایب باشد، نفقه زوجه از اموال زوج که شامل نفقه شده بتواند و بدسترس وی قرار داشته باشد، تامین میگردد. در غیر

آن از اموالیکه نزد دیگری طور ودیعت یا دین دارد، نفقه زوجه تعیین میگردد.

ماده 122 –

در حالات ذیل زوجه مستحق نفقه نمی گردد:

1- زوجه بدون اجازه زوج یا بغیر مقاصد جایز از مسکن خارج گردد.

2- زوجه بامور زوجیت اطاعت نداشته باشد.

3- مانع انتقال زوجه به مسکن زوج موجود باشد.

ماده 123 -

نفقه زوجه مطابق بتوان مالی زوج تامین میگردد، مشروط بر اینکه نفقه از حداقل کفاف زوجه کمتر نباشد.

ماده 124 -

زیادت و تنقیص نفقه تابع تحول توان مالی زوج و تغییر قیمت اشیاء در محل می باشد. ادعای زیادت و یا تنقیص نفقه متعینه قبل از

سپری شدن شش ماه از تاریخ تعیین آن پذیرفته نمی شود.

ماده 125 -

هرگاه زوج از ادای نفقه واجبه امتناع ورزد، از تاریخ امتناع به ادای نفقه زوجه مکلف میگردد.

ماده 126 -

مطلقه از تاریخ طلاق تا ختم عدت مستحق نفقه میگردد.

ماده 127 -

ادعای مطلقه در مورد نفقه ایام عدت اگر بیشتر از یکسال از تاریخ طلاق باشد، قابل سمع نیست.

ماده 128 -

نفقه واجبه جز به ادای یا ابراء از آن ساقط نمی گردد.

ماده 129 -

ابراء از نفقه قبل از اینکه تعیین شده باشد باطل است، خواه تعیین نفقه رضائی باشد یا قضائی. اما ابراء از نفقه بعد از تعیین وقتی صحیح می‌گردد که ابراء از نفقه ایام گذشته باشد. ابراء از نفقه روز، هفته، ماه و سال آینده وقتی صحیح می‌گردد، که نفقه بالترتیب طور روزمره هفته وار، ماهوار و سالانه تعیین شده باشد.

ماده 130 -

دین نفقه زوجه بر ذمه زوج یا اینکه بر ذمه زوجه باشد باسناد مطالبه هر يك از زوجین مجراء شده مي تواند.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Muhammad Akram Hakim	İmza:	
Doğum Yeri:	JAWZJAN/AFGANİSTAN		
Doğum Tarihi:	25.08.1988		
Medeni Durumu:	Bekar		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Akçe Erkek Lisesi	İlkokul Kısmı	Akçe İlçesi	1998
Ortaöğretim	Akçe Erkek Lisesi	Orta Kısmı	Akçe İlçesi	2001
Lise	Akçe Erkek Lisesi	Lise Kısmı	Akçe İlçesi	2005
Lisans	S.Ü.İ.F	İlahiyat programı	KONYA	2010

Yüksek Lisans	N.E.Ü.S.B.E		KONYA	2012
Becerileri:				
İlgi Alanları:	İslam Hukuku			
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU Habibullah Muradi Volkan Nurçin Aminullah Koshan			
Tel:	0555 691 61 24/ ekrem_hekim@hotmail.com; ekrem_hekim@yahoo.com			
Adres:	Jawzjan ili Akçe ilçesi Kerim Kelânter mh.			